

Ulaganje u jednake
mogućnosti za sve

Analiza rodne ravnopravnosti u Hrvatskoj

Ulaganje u jednake
mogućnosti za sve

Analiza rodne ravnopravnosti u Hrvatskoj

Popis skraćenica

CEDAW	Konvencija o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena
EU	Europska unija
EU-MIDIS II	Drugo istraživanje Europske unije o manjinama i diskriminaciji
EU-SILC	Statistika EU-a o dohotku i životnim uvjetima
FRA	Agencija Europske unije za temeljna prava
HBOR	Hrvatska banka za obnovu i razvitak
IKT	informacijske i komunikacijske tehnologije
ILO	Međunarodna organizacija rada
ISCED	Međunarodna standardna klasifikacija obrazovanja
KII	intervjui s ključnim kazivačima
LGBT	lezbijke, homoseksualci, biseksualne i transrodne osobe
LGBTI	lezbijke, homoseksualci, biseksualne, transrodne i interseksualne osobe
NEET	osobe koje nisu u sustavu obrazovanja, rada ili osposobljavanja
OECD	Organizacija za ekonomsku suradnju i razvoj
SOGI	spolna orijentacija i rodni identitet
STEM	znanost, tehnologija, inženjerstvo i matematika
UNECE	Ekonomska komisija Ujedinjenih naroda za Europu
WAVE	Europska mreža protiv nasilja nad ženama
WHO	Svjetska zdravstvena organizacija

Sadržaj

Popis skraćenica	2
Popis okvira	5
Popis slika	5
Popis tablica	6
Zahvale	7
1. Sažetak	8
2. Uvod i metodologija	14
3. Hrvatska: kontekst	18
Gospodarski rast	19
Demografija	19
Međunarodni poredak prema ravnopravnosti spolova	21
Posvećenost Vlade ravnopravnosti spolova	22
Siromaštvo i društvena isključenost	23
Društveno isključene manjine: Romi i LGBTI osobe	25
4. Društvene stečevine i socijalna zaštita	28
Zdravlje	29
Obrazovanje	32
5. Mogućnosti ostvarivanja ekonomskih primanja	36
Zapošljavanje na puno radno vrijeme	37
Privremeno zapošljavanje i zapošljavanje na nepuno radno vrijeme	39
Profesionalna segregacija	40
Razlika u plaćama	42
Nezaposlenost	43
Poduzetništvo	45
Vlasništvo nad imovinom, pristup financijskim uslugama i informacijskim i komunikacijskim tehnologijama	48
6. Rodno osviještene politike socijalne zaštite	50
Rodiljni, roditeljski i očinski dopust	51
Pružanje skrbi za djecu	53
Mirovine	56
Skrb za starije osobe	57
Aktivno starenje	58
7. Rodne norme i zastupljenost i djelovanje žena	60
Zastupljenost žena u politici i na rukovodećim položajima	61
Seksualno i rodno uvjetovano nasilje i iskorištavanje	64
Problemi djelovanja LGBTI osoba	65
8. Rasprava i preporuke	67
Akcijske mjere	72
Prijedlog za daljnje istraživanje	72
Popis literature	78

PRILOG 1. Ključni nalazi rasprava unutar fokus-grupa i razgovora s ključnim kazivačima	84
1. ODJELJAK Sažetak rasprava unutar fokus-grupe sa starijim ženama u ruralnim područjima	86
2. ODJELJAK Sažetak rasprave unutar fokus-grupe sa starijim osobama u Zagrebu	92
3. ODJELJAK Sažetak rasprava unutar fokus-grupa s mladima	94
4. ODJELJAK Sažetak rasprava unutar fokus-grupa sa ženama poduzetnicama	100
5. ODJELJAK Sažetak rasprave unutar fokus-grupe s Romima	104
6. ODJELJAK Sažetak rasprave unutar fokus-grupe s LGBTI osobama i ženama na temu reproduktivne skrbi	108

Popis okvira

OKVIR 1.	Ključni podaci o jazu između spolova	10
OKVIR 2.	Metodologija Analize rodne ravnopravnosti u Hrvatskoj	17
OKVIR 3.	Isključenost s tržišta rada u Hrvatskoj	44
OKVIR 4.	Glavna obilježja sustava roditeljskog dopusta	51
OKVIR 5.	Od izražavanja mišljenja do donošenja odluka: osnaživanje žena u ruralnim područjima kroz poslovne kolektive	69
OKVIR 6.	Pružanje usluga skrbi za starije osobe uključivanjem nezaposlenih starijih žena u Hrvatskoj	70

Popis slika

SLIKA 1.	Okvir rodne ravnopravnosti razvijen za Izvješće o svjetskom razvoju za 2012.	15
SLIKA 2.	Grafički prikaz kombinacija ukupnih prepreka	16
SLIKA 3.	BDP po stanovniku, paritet kupovne moći (u tekućim međunarodnim dolarima), 2000. - 2017.	19
SLIKA 4.	Piramide stanovništva za Hrvatsku, 1980., 2015., 2035.	20
SLIKA 5.	Međunarodna migracija 2007. - 2016.	20
SLIKA 6.	Broj muškaraca i žena koji su emigrirali 2002. - 2016.	21
SLIKA 7.	Omjer između radnika i umirovljenika (% radno sposobnog stanovništva)	21
SLIKA 8.	Stopa rizika od siromaštva prije i nakon socijalnih prijenosa, prema spolu, 2016.	23
SLIKA 9.	Stopa rizika od siromaštva prema spolu i dobi, 2016.	24
SLIKA 10.	Postotak ljudi koji žive u kućanstvima bez zahoda, tuša ili kupaonice unutar stambenog objekta, 2016	26
SLIKA 11.	Izbjegavate li držanje za ruke s istospolnim partnerom/partnericom u javnosti zbog zabrinutosti za vlastitu sigurnost? (postotak ispitanika po državama)	27
SLIKA 12.	Očekivani životni vijek za muškarce i žene u razdoblju 1960. - 2016.	29
SLIKA 13.	Očekivani životni vijek pri rođenju i godine zdravog života, prema spolu, 2016.	30
SLIKA 14.	Usporedba razine stečenog obrazovanja, 2017.	32
SLIKA 15.	Stopa NEET-a za mlade u dobi 15 - 29, prema spolu, 2017.	34
SLIKA 16.	Stopa NEET-a za mlade Rome u dobi 16 - 24, prema spolu, 2016.	35
SLIKA 17.	Žene romske pripadnosti u Hrvatskoj rade najniže plaćene poslove u cijeloj jugoistočnoj Europi	35
SLIKA 18.	Stope zaposlenosti ljudi u dobi 25 - 64 godine, prema spolu, 2017.	37
SLIKA 19.	Stopa zaposlenosti prema spolu i dobi, 2017.	38
SLIKA 20.	Razvoj stopa zaposlenosti osoba u dobi 25 - 64 godine, prema spolu, 2002. - 2017.	39
SLIKA 21.	Udio zaposlenosti prema sektoru (postotak), prema spolu, 2016.	41
SLIKA 22.	Udio zaposlenosti prema profesiji i zanimanju (postotak), prema spolu, 2016.	41

SLIKA 23.	Neprikladna rodna razlika u plaćama, prema vrsti vlasništva, 2010. i 2014.	42
SLIKA 24.	Stope nezaposlenosti osoba u dobi 25 – 64 godine, prema spolu, 2017.	43
SLIKA 25.	Samoprijavljeni trenutni status glavne djelatnosti (sve osobe u romskim kućanstvima iznad 16 godina) (postotak)	43
SLIKA 26.	Skupine isključene s tržišta rada u Hrvatskoj	44
SLIKA 27.	Stope poduzetništva prema spolu i dobi, 2017.	45
SLIKA 28.	Udio ispitanika koji su izjavili da su postali poduzetnici iz nužde u razdoblju 2012. – 2016.	46
SLIKA 29.	Krediti u okviru Programa za žensko poduzetništvo, do 31. kolovoza 2018.	48
SLIKA 30.	Posjedovanje računa u financijskoj instituciji ili kod pružatelja mobilnih novčanih usluga (% stanovništva u dobi od 15 i više godina), 2017.	49
SLIKA 31.	Upotreba interneta u posljednja 3 mjeseca (postotak)	49
SLIKA 32.	Ukupan plaćeni dopust dostupan majkama (plaćeni roditeljni dopust + plaćeni roditeljski dopust i dopust radi kućne njege dostupan majkama)	52
SLIKA 33.	Neaktivno stanovništvo u dobi 26 – 64 godine koje ne traži posao zbog obveza povezanih s pružanjem skrbi, prema spolu, 2017.	53
SLIKA 34.	Broj plaćenih i neplaćenih sati rada tjedno prema spolu, 2015.	53
SLIKA 35.	Djeca uključena u formalnu skrb, prema dobi, 2017.	54
SLIKA 36.	Nejednaka raspoloživost vrtića i jaslica u Hrvatskoj prema županijama, 2011.	55
SLIKA 37.	Rodna razlika u mirovinama i pokriću mirovinama (postotak) (umirovljenici u dobi od 65 i više godina), 2015.	56
SLIKA 38.	Javna potrošnja na dugotrajnu skrb kao postotak BDP-a u 2014.	57
SLIKA 39.	Postotak stanovništva u dobi od 55 i više godina koji sudjeluje u političkim aktivnostima, 2016.	59
SLIKA 40.	Upotreba IKT-a među starijim osobama u dobi 55 – 74 godine najmanje jednom tjedno (uključujući svakodnevno), 2016.	59
SLIKA 41.	Zastupljenost žena u nacionalnoj/saveznoj politici, 2010. i 2017.	62
SLIKA 42.	Zastupljenost žena u regionalnoj i lokalnoj politici, 2017.	63
SLIKA 43.	Zastupljenost žena u upravnim odborima najvećih trgovačkih društava uvrštenih na burzu, 2010. i 2017.	64
SLIKA 44.	Žene koje su doživjele fizičko i/ili seksualno nasilje partnera, 2014.	64
SLIKA 45.	Postupci za zakonsko priznavanje roda u istraživanim državama	66
SLIKA 46.	LGBTI osobe u regiji koje su bile izložene psihičkom/seksualnom nasilju ili prijetnjama nasiljem (%)	66
SLIKA 47.	Okvir za partnerstvo s Republikom Hrvatskom, Plan za postizanje rodne ravnopravnosti 2019. – 2024.	73

Popis tablica

TABLICA 1.	Najviša završena razina obrazovanja među romskim stanovništvom, 2016., (odabrane države EU-a)	33
TABLICA 2.	Privremeno zapošljavanje i (nesvojevoljno) zapošljavanje na nepuno radno vrijeme prema spolu, 2017	39
TABLICA 3.	Odabrani društveni stavovi povezani s rodom, 2017.	62

Zahvale

Izradu ove analize rodne ravnopravnosti predvodila je Valerie Morrica (viša stručnjakinja za društveni razvoj, tematsko područje za socijalna, urbana, ruralna pitanja i otpornost, voditeljica projektnog tima), a pripremio ju je tim koji su činili Tara Sharafudheen (viša stručnjakinja za društveni razvoj, tematsko područje za socijalna, urbana, ruralna pitanja i otpornost), Paul Andres Corral Rodas (podatkovni znanstvenik, tematsko područje za siromaštvo), Ursula Casabonne (stručnjakinja za rodna pitanja, savjetnica) i Zuzana Boehmova (stručnjakinja za rodna pitanja, savjetnica). Kvalitativno istraživanje u Hrvatskoj proveli su Vesna Janković (sociologinja) i Goran Goldberg (sociolog).

Podršku timu pružili su Vanja Frajtić (suradnica za komunikaciju, Ured za Hrvatsku), Ružica Jugović (asistentica za programe, Ured za Hrvatsku), a vrijedan doprinos dali su Maria Beatriz Orlando (glavna stručnjakinja za društveni razvoj, tematsko područje za socijalna, urbana, ruralna pitanja i otpornost), Austin Kilroy (viši ekonomist, tematsko područje za financije, konkurentnost i inovacije), Aphichoke Kotikula (viši ekonomist, GTGDR), Rose Mungai (viša ekonomistica, tematsko područje za siromaštvo), Dominik Koehler (savjetnik), Karla Gonzalez Carvajal (voditeljica tematskog područja, GTR03) i Nato Kurshitashvili (stručnjakinja za rodna pitanja, GTR03). Tim je radio pod vodstvom Elisabette Capannelli (voditeljica Ureda za Hrvatsku) i Andree Kucey (koordinatorka programa za države, Europska unija).

U Analizi rodne ravnopravnosti u Hrvatskoj razmatra se ravnopravnost žena i muškaraca u Hrvatskoj u pogledu društvenih stečevina, ekonomskih mogućnosti te zastupljenosti i djelovanja.

Kad je riječ o uvrštavanju rodne ravnopravnosti u programe politika, Hrvatska je i na institucionalnoj i na zakonodavnoj razini ostvarila napredak. Određeni pokazatelji ravnopravnosti spolova, poput broja dječaka i djevojčica upisanih u osnovne i srednje škole, i dalje su dobri. No detaljnijom analizom utvrđena su područja koja treba poboljšati (Okvir 1): ravnopravnost na tržištu rada, žensko poduzetništvo i uloga žena u politici i poslovnom svijetu, položaj žena romske pripadnosti, nejednakost između ruralnih i urbanih sredina, raspodjele poslova pružanja skrbi između muškaraca i žena te uključenost lezbijki, homoseksualaca, biseksualnih, transrodnih i interseksualnih (LGBTI¹) osoba.

Najveći jaz utvrđen je u pristupu ekonomskim mogućnostima s obzirom na činjenicu da velik broj žena, mladih, umirovljenika i pripadnika manjina nema pristup tržištu rada. Održivo i učinkovito rješenje za tako složen problem međusektorski je pristup koji obuhvaća obrazovanje i razvoj vještina, uključujući prekvalifikaciju i cjeloživotno učenje, ravnopravan pristup zdravstvenoj skrbi, pružanje usluga skrbi kako bi se ženama omogućio ulazak na tržište rada te uključivo poduzetništvo. Nalazi su u skladu s nekim od problema utvrđenih u Sustavnoj dijagnozi stanja u Hrvatskoj koju je provela Svjetska banka. U ovoj analizi ti se problemi detaljnije razrađuju te se utvrđuju dodatna područja na koja je potrebno obratiti pozornost. Svjetska banka mogla bi iskoristiti svoju suradnju s Vladom Republike Hrvatske kako bi skrenula pozornost na te probleme i našla načine kako pristupiti njihovom rješavanju kroz svoj aktualni portfelj i zalihe projekata. U tu smo svrhu u sklopu Okvira za partnerstvo s Hrvatskom (2019. – 2024.) razvili Plan za postizanje rodne ravnopravnosti, u kojemu je naglasak na tome kako kroz aktualne i buduće projekte Svjetske banke ublažiti neke oblike rodne nejednakosti i redovito pratiti stanje. Isto tako, on pokazuje predanost Banke da nastavi djelovati na temelju nalaza i preporuka iz ove analize.

Zaključci su izvedeni na temelju kombiniranih metoda koje uključuju dopunjavanje kvantitativnih izvora kvalitativnim alatima. Analiza je inovativna i po tome što naglašava interseksionalnost više prepreka koje proizlaze iz socijalne i prostorne isključenosti. To se postiže uključivanjem mišljenja mladih, starijih žena, Roma i LGBTI osoba iz Slavonije (jednog od najnerazvijenijih dijelova Hrvatske) i Zagreba (najrazvijenijeg dijela). Na primjer, ukupne prepreke s kojima se suočava starija žena iz ruralne sredine u manje razvijenoj Slavoniji nisu jednake preprekama žene slične dobi u glavnom gradu Zagrebu.

Žene u Hrvatskoj uspješno se školuju na svim razinama, uključujući tercijarno obrazovanje, ali završena škola ne znači automatski i više razine sudjelovanja žena na tržištu rada. Naprotiv, među zaposlenim osobama u Hrvatskoj postoji velik jaz između spolova. U usporedbi sa 71 % zaposlenih aktivnih muškaraca, samo 61 % aktivnih žena ima plaćeni posao. Pritom se za žene tijekom života situacija mijenja, no ne nužno pozitivno: žene su u početku na sličnim razinama zaposlenosti kao muškarci, no njihovo sudjelovanje na tržištu rada opada s dobi. Ta je pojava vjerojatno posljedica dvaju čimbenika: tradicionalnih rodni normi koje se odnose na obitelj te poteškoća s kojima se suočavaju žene u dobi za rađanje kada traže posao ili se pokušavaju vratiti na posao nakon zasnivanja obitelji. Obveze skrbi za starije članove obitelji u uvjetima ubrzanog starenja stanovništva također bi mogle biti jedan od čimbenika.

.....
1 U ovom se izvješću upotrebljava trenutačno prihvaćen termin LGBTI, iako se u starijim istraživanjima i izvješćima može naići na termin LGBT.

OKVIR 1.
Ključni podaci o jazu
između spolova

- Stope uključivanja u tercijarno obrazovanje iznose 78 % za djevojke naspram 57 % za mladiće, a 49 % više žena nego muškaraca završi tercijarno obrazovanje.
- Do 2035. svaki četvrti Hrvat imat će više od 65 godina. Broj nemoćnih starijih osoba od 80 i više godina povećat će se za 50 % i obuhvaćati 7,5 stanovništva.
- Starije žene brojnije su od muškaraca te se predviđa da će do 2035. činiti 15 % stanovništva. Stopa izloženosti riziku od siromaštva za osobe starije od 65 godina iznosi 21,9 % za muškarce i 29,5 % za žene, što je razlika od 35 %. Žene u prosjeku primaju 23 % niže mirovine. Očekivani životni vijek iznosi 81 godinu za žene i 75 godina za muškarce. Međutim, žene tijekom života imaju manji udio zdravih godina (samo 72,2 %) u usporedbi s muškarcima (76,1 %).
- Čak 93 % Roma živi ispod nacionalnog praga izloženosti riziku od siromaštva u usporedbi s ukupnom stopom od 19 %. Samo 30 % Romkinja i Roma završi osnovnu školu. Stope završenog srednjoškolskog ili višeg stupnja obrazovanja iznose 6 % za Romkinje i 24 % za Rome.
- Hrvatska ima najnižu stopu zaposlenosti muškaraca i četvrtu najnižu stopu zaposlenosti žena u 28 država članica EU-a. Stope zaposlenosti Hrvata u dobi od 45 do 64 godine niže su od prosjeka u EU-28. Stope zaposlenosti žena u dobi 55 – 59 i 60 – 64 godine iznose 29 % odnosno 44 %, što je manje od stopa za muškarce. Prosječna mjesečna plaća žena iznosi 88,7 % zarade muškaraca.
- Stopa nezaposlenosti žena viša je za 19 %. Stopa nezaposlenosti Roma u dobi od 16 i više godina iznosi 74 % za muškarce i 51 % za žene.
- Privremenim zaposlenjem obuhvaćeno je 20 % muškaraca i 20 % žena, u usporedbi s 13 % muškaraca i 14 % žena u EU-28.
- Zaposlenost žena u Hrvatskoj na nepuno radno vrijeme, koja iznosi 5,8 %, znatno je ispod prosjeka EU-28 gdje iznosi 30,9 %.
- Žene čine 57,4 % skupina koje nemaju pristup tržištu rada. Niskokvalificirane žene u ruralnim sredinama u dobi od 30 do 54 godine nailaze na najveći broj prepreka u pristupu tržištu rada (3,7 od ukupno 7).
- Još uvijek postoje tradicionalne rodne norme što je vidljivo i iz istraživanja Eurobarometra iz 2017. prema kojem 60 % ispitanika smatra da je najvažnija uloga žene brinuti se za obitelj, dok ih 55 % smatra da je najvažnija uloga muškarca privređivati.
- Čak 32 % žena u Hrvatskoj u dobi 25 – 64 godine bilo je radno neaktivno zbog obveza povezanih sa skrbi, dok samo 11,9 % muškaraca obavlja kućanske poslove.
- Obuhvaćenost djece ispod 3 godine formalnom skrbi sedma je najniža među 28 država članica EU-a te najniža za djecu u dobi od 3 godine do polaska u školu te iznosi 51 %, što je znatno ispod prosjeka EU-28 od 86 %. Grad Zagreb s 91 % ima najveću pokrivenost dječjim vrtićima, dok je pokrivenost u pet slavonskih županija najniža, u rasponu od 32 % do 13 %.
- Hrvatska ima treću najvišu stopu muškaraca koji nisu u sustavu obrazovanja, rada ili osposobljavanja (NEET) od 16,7 % u usporedbi s prosječnih 11,5 % u EU-28. Stopa žena koje nisu u sustavu obrazovanja, rada ili osposobljavanja sedma je najviša i iznosi 19,1 % naspram prosječnih 15,4 % u EU-28.
- Stopa samozapošljavanja u Hrvatskoj 2016. je iznosila 11,8 % u usporedbi s 14 % u EU-28. Iste godine ta je stopa iznosila 2,6 % za mlade, 8,1 % za žene i 18,7 % za starije. U razdoblju od 2012. do 2016. stopa ukupne rane poduzetničke aktivnosti za žene (5,9 %) bila je upola manja od iste stope za muškarce (12,0 %).

Muškarci u Hrvatskoj godišnje zarađuju znatno više od žena. Prosječna mjesečna plaća za žene iznosi oko 88,7 % plaće za muškarce, zbog čega žene koje rade zarađuju manje od muškaraca tijekom čitavog životnog vijeka. Jaz u plaćama između spolova dovodi do jaza u mirovinama, zbog čega su žene nakon napuštanja tržišta rada suočene s društvenom isključenošću, siromaštvom i financijskom ovisnošću o suprugu ili partneru.

Siromaštvo žena među starijim osobama 35 % je više nego siromaštvo muškaraca. Te brojke odražavaju činjenicu da brojne žene ne pridonose dovoljno mirovinskom sustavu i ne zarađuju dovoljno da bi mogle štedjeti. To je posebno zabrinjavajuće ako se očekuje da će starije žene do 2035. činiti približno 15 % stanovništva Hrvatske. Uslijed nedostupnosti povoljne i pristupačne skrbi za starije osobe vjerojatnije je da će starije žene primati manje neformalne skrbi od starijih muškaraca s obzirom na to da žene žive dulje od muškaraca i stoga žive same.

Neravnopravnost spolova u Hrvatskoj ima etničku dimenziju s obzirom na to da je romsko stanovništvo najisključenija manjinska skupina. Nejednakosti za djevojčice romske pripadnosti u Hrvatskoj započinju rano i s godinama se pojačavaju. Točnije, djevojčice romske pripadnosti nesrazmjerno su isključene iz prilika za razvoj u ranom djetinjstvu u usporedbi s muškim pripadnicima iste skupine i u usporedbi s djevojčicama romske pripadnosti u jugoistočnoj Europi te tako 78 % djevojčica romske pripadnosti prijevremeno napušta školu, u usporedbi sa 60 % dječaka romske pripadnosti. Stope završenog srednjoškolskog ili višeg stupnja obrazovanja iznimno su niske, osobito za žene: samo 6 % ženskog romskog stanovništva završi tu razinu obrazovanja, u usporedbi s 24 % muškog romskog stanovništva. Hrvatska ima drugu najvišu stopu Roma koji nisu u sustavu obrazovanja, rada ili osposobljavanja u Europi nakon Španjolske, s iznimno visokih 82 % za žene romske pripadnosti i 72 % za muškarce romske pripadnosti. Žene romske pripadnosti u Hrvatskoj rade najniže plaćene poslove u cijeloj jugoistočnoj Europi.

Osim etničke pripadnosti, lokacija ima važnu ulogu u utvrđivanju učinaka na blagostanje i među muškarcima i među ženama u Hrvatskoj, pri čemu su žene u ruralnim sredinama u najgorem položaju. Ruralna područja i dalje bilježe lošije rezultate od urbanih područja kad je riječ o siromaštvu, stopama zaposlenosti, obrazovanju i pristupu uslugama, skrbi za djecu i skrbi za starije osobe. Zastupljenost skrbi za djecu, na primjer, znatno je niža u pojedinim regijama nego u glavnom gradu te se odražava na sudjelovanje žena na tržištu rada. Države s bolje razvijenim sustavima skrbi za djecu te raspoloživošću predškolskog i vrtićkog odgoja imaju najviše stope zaposlenosti žena, što je primjer koji bi Hrvatska mogla slijediti. Niska raspoloživost skrbi za djecu i niske razine sudjelovanja žena na tržištu rada karakteristične su za županije u istočnoj Hrvatskoj s nižim dohotkom, dok u središnjoj Hrvatskoj sa srednjom razinom dohotka prevladava srednja do visoka razina zaposlenosti. Najviša pokrivenost vrtićima prisutna je u županijama Istre, Kvarnera i Dalmacije, koje imaju srednje do visoke stope zaposlenosti žena. U ruralnim područjima iseljavanje mladih u gradove ili u druge države članice EU-a znači da se starije osobe koje ostaju suočavaju sa znatnim nedostatkom skrbi. Žene u ruralnim područjima također se suočavaju s brojnim preprekama poduzetništvu, koje je često jedini način na koji mogu povećati svoje prihode.

Kućanskim poslovima i djecom većinom se bave žene pa zbog toga ne zarađuju i ne štede Jaz između spolova u plaćenim poslovima u određenoj mjeri proizlazi i iz činjenice da žene često napuštaju plaćene poslove da bi mogle pružati neplaćenu skrb za djecu i starije članove obitelji. Istodobno se, u skladu s tradicionalnim rodnim ulogama, na muškarce često stavlja veći pritisak da moraju privređivati za svoje obitelji.

Hrvatska ima jednu od najnižih stopa poduzetništva u EU-u te je mnogo manje vjerojatno da će žene postati poduzetnice nego muškarci. Samo 3 % žena u dobi od 25 do 29 godina su poduzetnice. Starije žene sklonije su poduzetništvu te su stope nešto više (8,5 %) za žene u dobi od

60 do 64 godine. Istodobno samo oko 12 % poduzeća ima žene na najvišim položajima, a samo jedna trećina poduzeća u Hrvatskoj u vlasništvu je žena. Osim ograničenja kao što su nedostatak pristupa proizvodnim sredstvima i društvene norme, postoji i nedostatak učinkovitih i pristupačnih usluga za razvoj poslovanja koje bi mogle osnažiti žene da preuzmu poduzetničke usluge i pokrenu mala ili veća poduzeća. Ostale prepreke za poduzetništvo nedostatak su financijskog i društvenog kapitala te ustanova i mreža koje bi ženama omogućile zastupljenost na tržištu i u zajednici. Nedostatak povoljnih i pristupačnih usluga skrbi također sprječava ulazak ili vraćanje žena na tržište rada.

Žene su dobro zastupljene u politici na lokalnoj i regionalnoj razini, no nedovoljno su zastupljene na nacionalnoj razini. Žene su u Hrvatskom saboru 2017. zauzimale 18 % zastupničkih mjesta, što je znatno manje u usporedbi s prosjekom u EU-28 koji iznosi 29,3 %. Time je Hrvatska na petom najnižem mjestu među državama članicama EU-a te znatno zaostaje za državama koje su postigle rodnu ravnotežu. Hrvatska je također doživjela pogoršanje na nacionalnoj razini: 2010. zastupljenost žena u Saboru bila je gotovo jednaka prosjeku u EU-28, no otada se pogoršala, dok je većina od 28 država članica EU-a zabilježila poboljšanje.

Slučajevi seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja u Hrvatskoj nedovoljno se prijavljuju, na što ukazuju i rezultati fokus-grupa. Istraživanje Eurobarometra iz 2016. za potrebe Europske Komisije pokazalo je da 36 % ispitanika u Hrvatskoj smatra da je obiteljsko nasilje nad ženama vrlo često, dok ih 48 % smatra da je često. Razlog za zabrinutost je i krijumčarenje žena i djevojčica te seksualno iskorištavanje, pri čemu su žene i djevojčice romske pripadnosti osobito ranjive zbog lošeg socio-ekonomskog statusa, nižih razina obrazovanja i viših stopa nezaposlenosti.

LGBTI osobe u Hrvatskoj suočene su s visokim razinama diskriminacije, nasilja i uznemiravanja koje znatno premašuju prosjek EU-a. U 2012. 60 % LGBTI ispitanika ispitanih u Hrvatskoj izjavilo je da su bili žrtve nasilja i uznemiravanja, često na javnim mjestima. Više od polovine LGBTI ispitanika izjavilo je da izbjegavaju javna mjesta jer se na njima ne osjećaju sigurno. Nadalje, svaki četvrti LGBTI ispitanik u istraživanju koji je bio zaposlen u razdoblju od 12 mjeseci prije istraživanja u prethodnoj se godini osjećao diskriminiranim na poslu zbog izražavanja svoje spolne orijentacije i rodnog identiteta.

Preporuke u ovoj analizi grupirane su na temelju obrazovanja, razvoja i održavanja zdravog načina života, tržišta rada, obiteljskog života, aktivnog i zdravog starenja te ostvarivanja građanske uloge i mogućnosti djelovanja.

- **Raditi na tome da djevojke i njihove obitelji budu zainteresirane za postizanje boljeg uspjeha u visokom obrazovanju koji mogu pretvoriti u viša primanja na tržištu rada;** zainteresirati djevojke za karijere u područjima znanosti, tehnologije, inženjerstva i matematike (STEM) uz pomoć stipendija i centara za savjetovanje u karijeri koji će im pomoći da pristupe takvim karijerama, pratiti njihov napredak i pomoći im u prijelazu iz visokog obrazovanja na posao.
- **Potaknuti reforme obrazovnog sustava** kako bi **rano obrazovanje** postalo prioritet za djevojčice romske pripadnosti i **primjenjivati poticaje**, primjerice školske vaučere, uvjetovane novčane prijenose i nagrade, za škole koje postignu više stope upisa i nastavka školovanja.
- **Raditi na ostvarivanju jednakog prava na zdravstvenu skrb** i specifičnih zdravstvenih ishoda, osobito za ranjive skupine poput starijih žena i žena romske pripadnosti, djelovanjem čitavog društva i educiranjem lokalnih žena kako bi bile promotrice zdravlja i u svojim zajednicama dijelile informacije o zdravlju i ishrani. Uvesti stroga mjerila za rezultate te komponente praćenja i evaluacije kako bi se osiguralo da isključene skupine imaju koristi od sustava i programa javnog zdravstva.
- **Poticati žensko poduzetništvo** primjenom međusektorskog pristupa koji bi uključivao županije i općine, uspostaviti poduzetnički ekosustav koji **pruža poticajno okruženje za žensko**

- poduzetništvo, osigurati partnerstva s privatnim sektorom** radi povezivanja žena s lancima vrijednosti te osigurati financijske proizvode i usluge poslovne podrške prilagođene ženama.
- Iskoristiti mogućnosti koje pružaju informatička pismenost i tehnologije kako bi žene ušle na tržište rada, uključujući rad putem interneta.
 - **Stvoriti bolje prilike za žene reproduktivne dobi** kako bi se mogle vratiti na posao uz pomoć prekvalifikacija, poticajnih programa zapošljavanja te osiguravanjem kvalitetne i pristupačne skrbi za djecu.
 - **Ulagati u kvalitetne, pristupačne i povoljne usluge skrbi za djecu i starije osobe** kroz javno-privatna partnerstva i pružanjem skrbi u okviru zajednice kako bi se smanjio pritisak na obitelji.
 - **Razviti prilagođene i rodno diferencirane programe socijalnog i ekonomskog osnaživanja** za mlade i ranjive skupine poput žena u ruralnim sredinama i Roma primjenom međusektorskog pristupa koji uključuje ključna ministarstva i javno-privatna partnerstva. **Manje obrazovane mlade osobe zapošljavati u području pružanja usluga skrbi i drugih usluga te im nuditi osposobljavanje na radnom mjestu** koje će im omogućiti da napreduju u karijeri.
 - Budući da će starije osobe činiti znatan udio stanovništva, **u suradnji sa starijim osobama i na temelju dokaza razviti Strategiju i Akcijski plan za aktivno i zdravo starenje i ulagati u mogućnosti za cjeloživotno učenje** kojima bi se poboljšale prilike za ostvarivanje sredstava za život i dohotka za starije osobe, a osobito starije žene u ruralnim područjima. S obzirom na porast stope ovisnosti i iseljavanje kvalificiranih mladih ljudi potrebno je pronaći načine na koje kvalificirani umirovljenici mogu mentorirati mlade, omogućiti prekvalificiranje umirovljenika kako bi ispunili praznine na tržištu rada i bili produktivni kroz poduzetništvo. Vlada bi to trebala pokazati aktivnim uključivanjem starijih građana, ne samo u pružanje skrbi za starije osobe, nego i popunjavanjem praznina u drugim uslugama, kao što je skrb za djecu.
 - Djelovati u više sektora kako bi se **poboljšala zastupljenost i mogućnost djelovanja marginaliziranih skupina** kao što su žene u ruralnim područjima, LGBTI osobe i Romi. Razvojem javnih, privatnih i partnerstava u zajednici treba raditi na promicanju ravnopravnosti spolova, sprječavanju rodno uvjetovanog nasilja i diskriminacije, pronalaženju rješenja za te probleme te smanjenju društvene isključenosti.

Portfelj projekata Svjetske banke može pridonijeti nastojanjima Vlade Republike Hrvatske u promicanju ravnopravnosti spolova u svim fazama životnog vijeka pojedinca. IFC može pružiti podršku radu u privatnom sektoru u područjima kao što su zapošljavanje isključenih skupina poput mladih, žena i manjina, pružanje osposobljavanja na radnom mjestu, uvođenje skrbi za djecu uz potporu poslodavca i poboljšanje kvalitete usluga skrbi. Na koncu, EU bi mogao biti dugoročan partner za ostvarivanje nekih od brojnih preporuka navedenih u ovom izvješću.

2. Uvod i metodologija

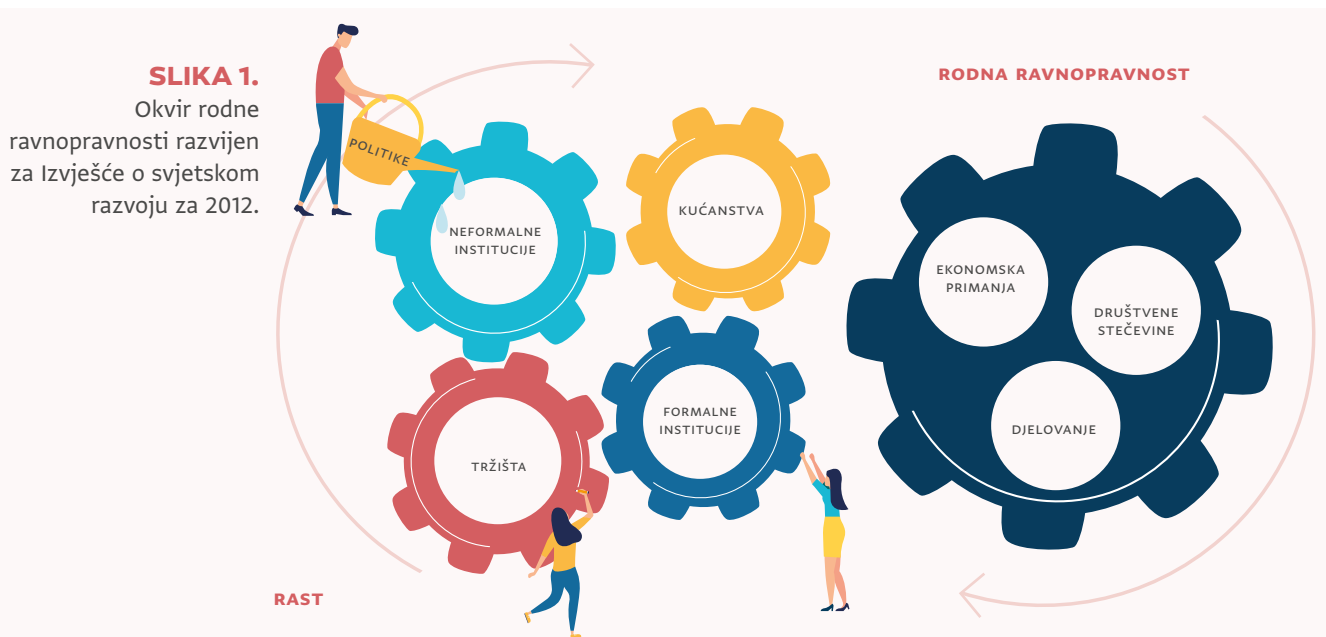
U ovoj analizi sažete su glavne rodne nejednakosti u Hrvatskoj, uzimajući pritom u obzir pitanje uključenosti i učinke ukupnih prepreka na život ljudi. Za dobivanje nalaza primijenjena je metoda kombiniranog pristupa.

U Analizi rodne ravnopravnosti predstavljena je šira slika glavnih rodnih nejednakosti u Hrvatskoj dobivena proučavanjem života muškaraca i žena od njihove mladosti do starosti. Svrha je pružiti cjelokupnu i točnu sliku rodnih nejednakosti, uz poseban naglasak na ranjive skupine. Izvješće je namijenjeno i za vanjsku upotrebu i za internu upotrebu unutar Svjetske banke. Njime se posebno pružaju potrebne informacije za Okvir za partnerstvo Grupacije Svjetske banke s Republikom Hrvatskom te se na temelju njega uspostavlja provedivi Plan za postizanje rodne ravnopravnosti sa smjernicama za djelovanje Banke u razdoblju sljedećeg okvira za partnerstvo sa zemljom (2019. - 2024.).

Mogućnost određivanja vlastite sudbine i zaštićenost od neimaštine temeljna su ljudska prava koja bi trebala biti dostupna svima, neovisno o spolu. Rodna ravnopravnost ima i veliku gospodarsku važnost jer pridonosi postizanju drugih razvojnih ishoda – boljeg zdravlja i obrazovanja djece, boljih radnih ishoda i većeg gospodarskog rasta (Svjetska banka, 2008.). Na primjer, jaz između spolova na tržištu rada može negativno utjecati na ukupnu produktivnost zbog neučinkovitog iskorištavanja potencijala žena, što konačno može dovesti do nižeg bruto dohotka po stanovniku.

Okvir za ovo izvješće proizlazi iz *Izvješća o svjetskom razvoju za 2012.: rodna ravnopravnost i razvoj* (Svjetska banka, 2011.) i *Strategije za rodnu ravnopravnost (fiskalne godine 2016. - 2023.): rodna ravnopravnost, smanjenje siromaštva i uključiv rast* (Svjetska banka, 2015.). Prema Izvješću o svjetskom razvoju za 2012. rodna ravnopravnost rezultat je postignuća u trima dimenzijama:

- (i) ljudske društvene stečevine, osobito zdravlje i obrazovanje
- (ii) mogućnost ostvarivanja ekonomskih primanja, izmjerena sudjelovanjem u gospodarskim djelatnostima te pristupom i upravljanjem ključnim proizvodnim sredstvima
- (iii) zastupljenost i djelovanje, izraženo zastupljenosti u politici, zaštitom od rodno uvjetovanog nasilja i mogućnošću donošenja ključnih odluka

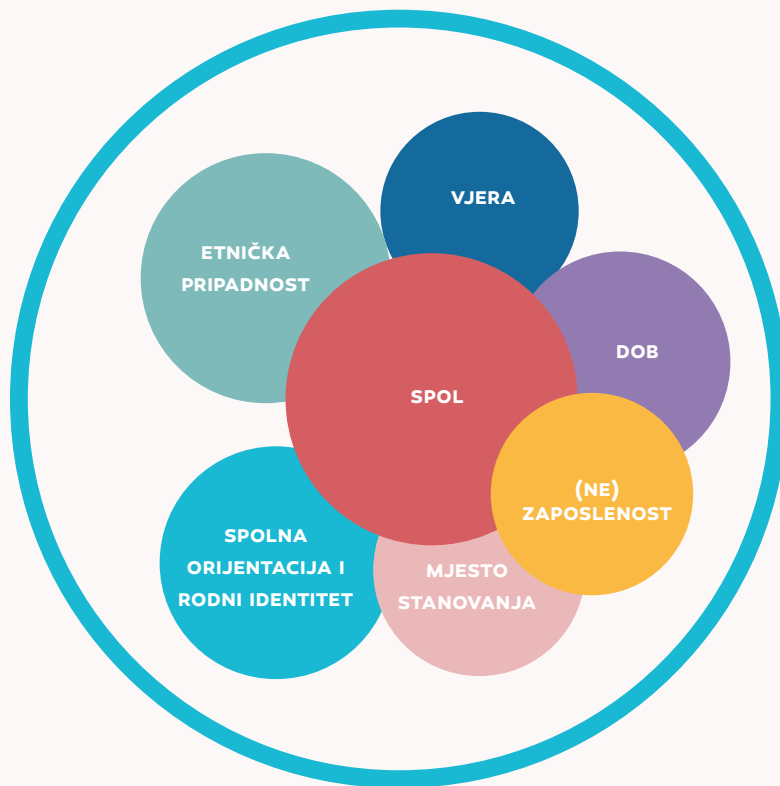

Te tri dimenzije oblikovane su međusobnim djelovanjem kućanstava, formalnih institucija, tržišta i neformalnih „institucija”, kao što su rodne uloge, vjerovanja i društvene norme. Okvir istodobno pokazuje da mogućnosti ostvarivanja ekonomskih primanja, društvene stečevine i djelovanje zajednički jačaju ili sprječavaju napredak (Slika 1). Razumijevanje pojma društvene uključenosti koji se upotrebljava u ovom izvješću temelji se na najvažnijem radu Svjetske banke, *Uključivost je važna: temelji zajedničkog blagostanja* (Svjetska banka, 2013.), u kojemu se pokazuje da je društvena uključenost proces kojim se poboljšavaju sposobnosti, mogućnosti i dostojanstvo ljudi kako bi mogli sudjelovati u društvu. Navodi se i da se isključenost odvija u trima domenama, odnosno tržištima, prostorima i uslugama, koje su istodobno ključne dimenzije za rodnu ravnopravnost.

U ovom izvješću uzima se u obzir da identitet ili preklapajući identiteti mogu dovesti do isključenosti i poteškoća u životu te da ukupne prepreke mogu utjecati na kvalitetu života.

Na primjer, kombinacija spola, dobi, etničke pripadnosti, mjesta stanovanja te spolne orijentacije i rodnog identiteta može rezultirati znatno lošijim ishodima od samostalnih učinaka spola (Tas, Reimao i Orlando, 2013.), kao što je prikazuje Slika 2. U ovom se izvješću ta intersekcionalnost razmatra uključivanjem mišljenja različitih segmenata stanovništva kvalitativnim metodama. Te skupine obuhvaćaju mlade, starije žene u ruralnim područjima te lezbijke, homoseksualce, biseksualne, transrodne i interseksualne osobe (LGBTI²) iz Slavonije, najmanje razvijene regije na istoku Hrvatske, i Zagreba, najrazvijenije regije Hrvatske.

SLIKA 2.
Grafički prikaz
kombinacija ukupnih
prepreka

Izvor: Svjetska banka, 2013.

2 U ovom se izvješću upotrebljava trenutačno prihvaćen termin LGBTI, iako se u starijim istraživanjima i izvješćima može naići na termin LGBT.

Analiza rodne ravnopravnosti u Hrvatskoj temelji se na metodi kombiniranog pristupa. Analiza se temelji na pregledu literature, kvalitativnim i kvantitativnim podacima te okruglom stolu održanom u Zagrebu u početnoj fazi 2018. (Okvir 1). U njoj se u obzir uzimaju i nalazi Sistemske dijagnostike Svjetske banke za Hrvatsku.

OKVIR 2.

Metodologija Analize rodne ravnopravnosti u Hrvatskoj

- **Pregled literature:** Proveden je pregled literature o rodnim pitanjima i društvenoj isključenosti te položaju posebnih skupina na hrvatskom i engleskom jeziku. Pregled je obuhvatio zakonodavstvo, politike i programe za smanjenje nejednakosti ranjivih skupina. Temeljio se na znanstvenim i medijskim izvorima, vladinim izvješćima, istraživanjima međunarodnih organizacija, istraživanjima javnog mnijenja te zakonodavnim, političkim i programskim dokumentima Vlade Republike Hrvatske.
- **Kvantitativni podaci:** U temeljnoj analizi upotrijebljen je široki raspon međunarodnih baza podataka, uključujući među ostalim Indikatore svjetskog razvoja Svjetske banke, Eurostat, Svjetsku zdravstvenu organizaciju, bazu podataka Europskog instituta za ravnopravnost spolova, Anketu o radnoj snazi Europske unije (EU), Europsko istraživanje o kvaliteti života, Eurobarometar, Drugo istraživanje EU-a o manjinama i diskriminaciji (EU-MIDIS II), Statistiku EU-a o dohotku i životnim uvjetima (EU-SILC), Istraživanje Svjetske banke o poduzećima, rezultate Programa za međunarodnu procjenu učenika Organizacije za ekonomsku suradnju i razvoj (OECD) i Reviziju predviđanja UN-a o svjetskom stanovništvu za 2017.
- **Kvalitativni podaci:** Kvantitativnu analizu dopunjuje deset rasprava unutar fokus-grupa o pitanjima koja se odnose na mlade, starije žene, Rome, LGBTI osobe i žene poduzetnice održanih u Zagrebu i Slavoniji. Osim toga, proveden je 21 intervju s ključnim kazivačima iz relevantnih ministarstava, organizacija civilnog društva te istraživačkih instituta i akademske zajednice u Zagrebu i Slavoniji (pojediniosti o prikupljanju kvalitativnih podataka i nalazima dostupne su u Prilogu 1.).
- **Okrugli stol:** U početnoj fazi istraživanja (kraj svibnja 2018.) u Zagrebu je održan okrugli stol sa suradnicima iz Vlade te predstavnicima međunarodnih i nevladinih organizacija. Tijekom tih rasprava dionici su timu dali smjernice o opsegu analize i ključnim istraživačkim pitanjima.

Ovo je izvješće podijeljeno u osam poglavlja. Nakon sažetka i ovog uvoda (2. poglavlje) u 3. poglavlju opisuje se opće okruženje u Hrvatskoj (uključujući nejednakosti među regijama), utvrđuju društveno isključene skupine i naglašavaju posebne poteškoće s kojima se susreću starije osobe. U 4. poglavlju analiziraju se rodne nejednakosti u pogledu glavnih društvenih stečevina, odnosno zdravlja i obrazovanja. U 5. poglavlju opisuje se jaz između spolova na tržištu rada, u poduzetništvu i u pristupu proizvodnim resursima. U 6. poglavlju dan je kratak pregled rodno osviještenih socijalnih politika s naglaskom na roditeljski dopust, pružanje skrbi za djecu, skrb za starije osobe i aktivno starenje. U 7. poglavlju razmatraju se rodne norme te zastupljenost i djelovanje žena s naglaskom na njihovu zastupljenost u politici i rodno uvjetovano nasilje. U završnom poglavlju izvješća (8. poglavlje) navode se zaključci i preporuke za izradu politika.

3. Hrvatska: kontekst

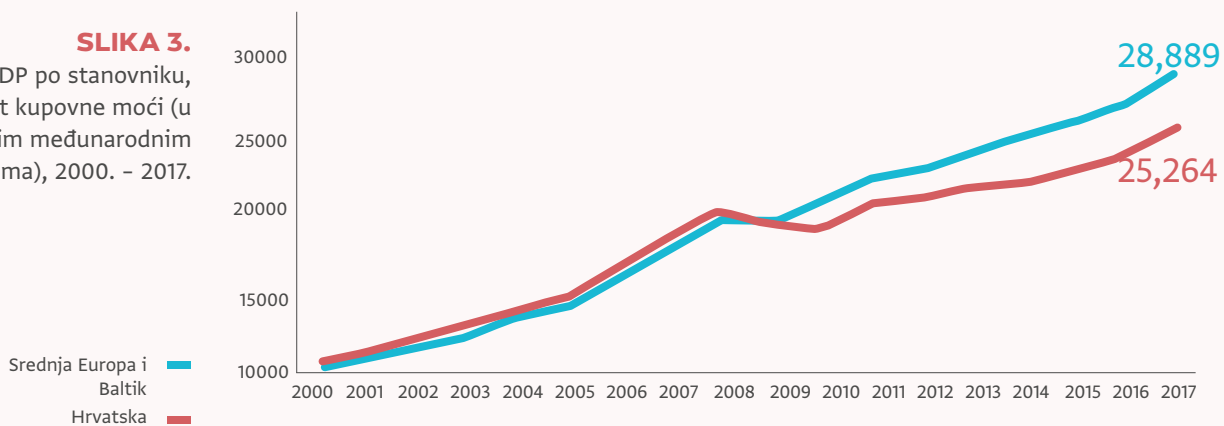
Dob, lokacija i pripadnost manjinskoj skupini glavne su odrednice siromaštva i isključenosti u Hrvatskoj. Starije osobe, a osobito žene, izložene su mnogo većem riziku od siromaštva od ostalih skupina. Udio siromašnog ili ranjivog stanovništva viši je u ruralnim područjima i istočnom dijelu Hrvatske. Kao društveno najisključenije manjine ističu se Romi i LGBTI osobe. Stanovništvo općenito stari, a mladi se u potrazi za boljim prilikama iseljavaju iz ruralnih područja u gradove i izvan države. To u kombinaciji s negativnim stopama rasta stanovništva vodi do depopulacije nekih područja.

Hrvatska je postala članicom EU-a 2013. godine usred dugog razdoblja recesije. Kao što je navedeno u Sistemske dijagnostici za Hrvatsku, pridruživanje jedinstvenom tržištu i pristup sredstvima iz EU-a pomogli su u oporavku koji je počeo 2014. Predviđeni pad broja stanovnika, djelomično uzrokovan migracijama i starenjem stanovništva, dovodi u pitanje rast i povećanje životnog standarda.

Gospodarski rast

Svjetska gospodarska kriza koja je započela 2008. uzrokovala je tešku recesiju u Hrvatskoj u trajanju od šest godina, a njezine posljedice osjećaju se i danas. Brzi rast prije 2008. temeljio se na velikim priljevima kapitala koji su omogućili nagli porast ulaganja i privatne potrošnje. No u istom periodu smanjila se produktivnost, produbile su se vanjske neravnoteže te povećala dugovanja kućanstava, poduzeća i javnog sektora. Taj je rast naglo prekinut krizom uzrokovanom padom globalne potražnje i prekidom u priljevu kapitala. U uvjetima pada prihoda, visoke zaduženosti i sve viših troškova pozajmljivanja kućanstava i poduzeća naglo su smanjila rashode. Tijekom sljedećih šest godina BDP je pao za 12 %, dohodak kućanstava pao je u ukupnoj raspodjeli dohotka, a siromaštvo i ranjivost naglo su se povećali. Težina recesije u Hrvatskoj i spor oporavak koji je započeo 2014. znače da Hrvatska dodatno zaostaje za razinama dohotka drugih država istočne Europe (Slika 3).

SLIKA 3.
BDP po stanovniku,
paritet kupovne moći (u
tekućim međunarodnim
dolarima), 2000. – 2017.

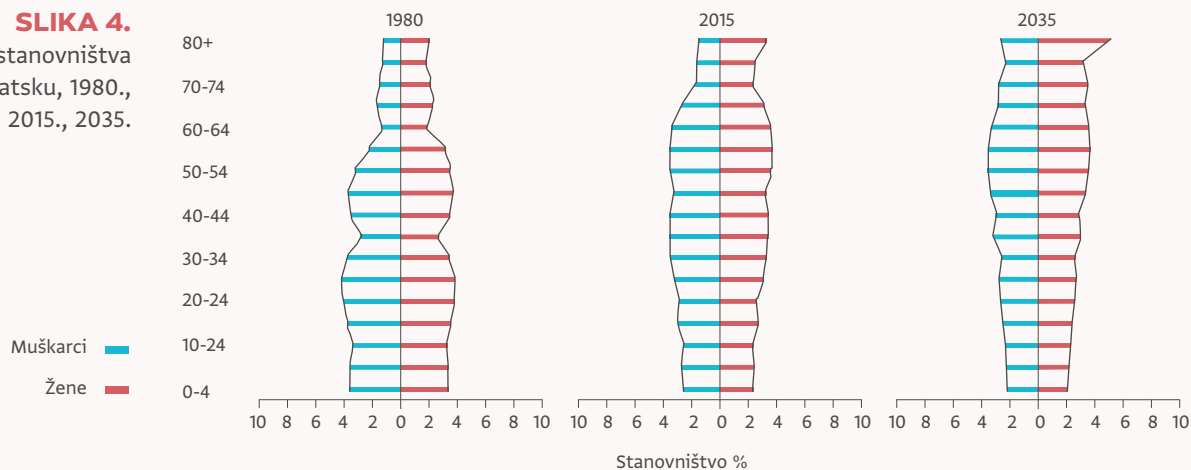

Izvor: Indikatori svjetskog razvoja.

Demografija

Starenje stanovništva jedan je od najvećih demografskih problema u Hrvatskoj. Hrvatska broji tek 4,2 milijuna stanovnika i među najmanjim je državama u Europi. Od 1990. godine dominantan su demografski proces depopulacija i intenzivno starenje stanovništva. Posljednja pozitivna stopa rasta stanovništva zabilježena je 1997. Predviđa se da će između 2015. i 2035. udio starijeg stanovništva (65 i više godina) biti sve veći, odnosno od 19 % do 26 % ukupnog stanovništva (srednja varijanta prema Reviziji predviđanja UN-a o svjetskom stanovništvu iz 2017.). (Slika 4). To znači da će ih biti gotovo dvostruko više od djece mlađe od 15 godina, što može dovesti do tzv. „grandparent booma”. Štoviše, i kada se gleda samostalno, starije stanovništvo sve više stari. Između 2015. i 2035. udio osoba od 80 i više godina, koje se nazivaju „nemoćnim starijim osobama” ili „osobama u dubokoj starosti”, povećat će se s 5 % na 7,5 % stanovništva (Revizija predviđanja UN-a o svjetskom stanovništvu iz 2017.). Starije osobe većinom su žene zbog višeg očekivanog životnog vijeka u usporedbi s muškarcima.

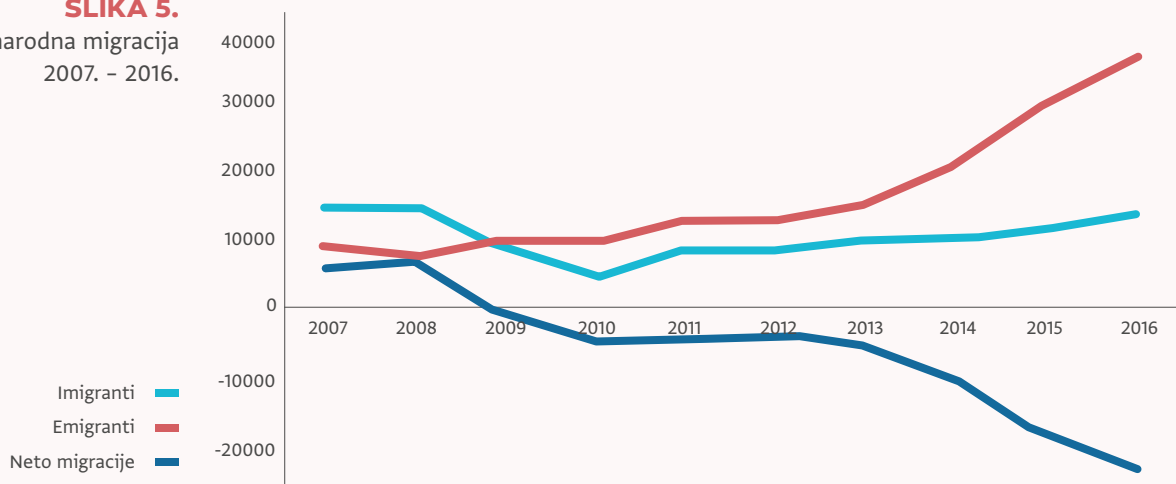
SLIKA 4.
Piramide stanovništva
za Hrvatsku, 1980.,
2015., 2035.

Izvor: Revizija predviđanja UN-a o svjetskom stanovništvu iz 2017.

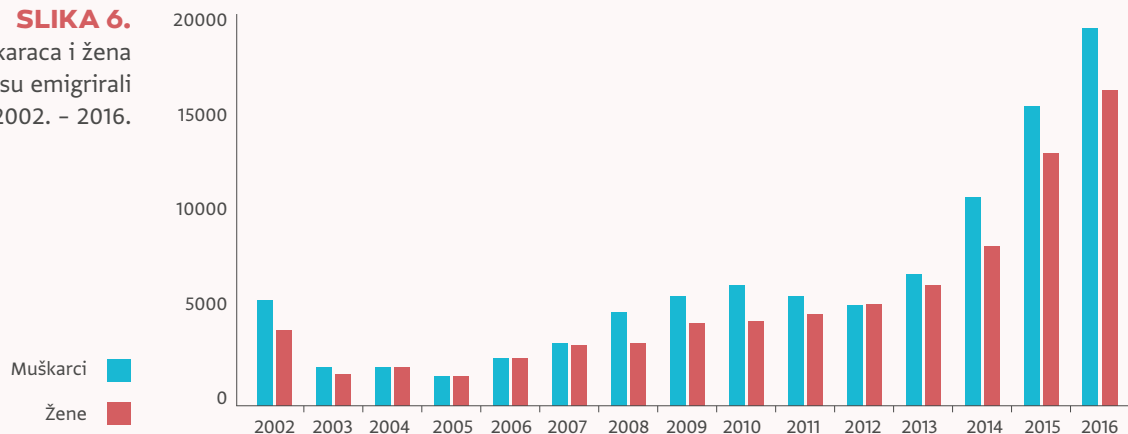
U posljednja tri desetljeća iselilo se mnogo ljudi, osobito mladih muškaraca i žena. Veliki val iseljavanja mladih i visokoobrazovanih Hrvata, pojačan zbog oružanog sukoba na Balkanu 1990-ih godina i gospodarske krize 2008. i 2009. (Slika 5 i Slika 6), negativno je utjecao na omjer između radnika i umirovljenika (Slika 7). Starenje stanovništva u kombinaciji s negativnim migracijskim tokovima smanjuje količinu radno sposobnog stanovništva, što ima negativan učinak na dugoročne mogućnosti rasta zaposlenosti. Val iseljavanja posljednjih godina većim dijelom čine mlade i visokoobrazovane osobe, što je dovelo i do pogoršanja obrazovne strukture stanovništva (Jurun, Ratković i Ujević, 2017.). Sve manji broj učenika u školama pokazuje i da migriraju čitave obitelji. U nedostatku mjera politike koje bi mogle povećati stopu sudjelovanja, izgledno je da će se zbog sve malobrojnije radne snage nastaviti smanjivati i potencijal rasta.

SLIKA 5.
Međunarodna migracija
2007. – 2016.

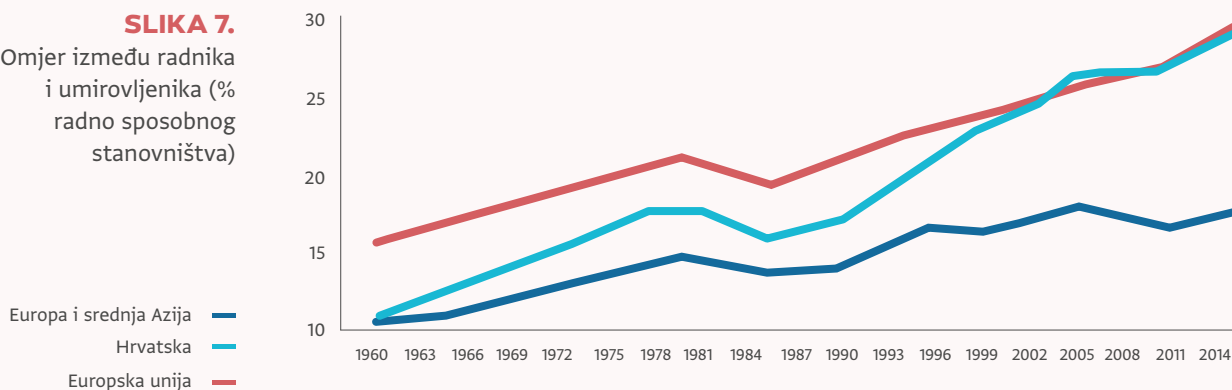
Izvor: Revizija predviđanja UN-a o svjetskom stanovništvu iz 2017.

SLIKA 6.
Broj muškaraca i žena
koji su emigrirali
2002. – 2016.

Izvor: Eurostat.

SLIKA 7.
Omjer između radnika
i umirovljenika (%
radno sposobnog
stanovništva)

Izvor: Indikatori svjetskog razvoja.

Međunarodni poredak prema ravnopravnosti spolova

Hrvatska je u Globalnom izvješću o rodnoj nejednakosti iz 2018. (Svjetski gospodarski forum, 2018.) zauzela 59. mjesto. Tim indeksom 144 zemlje rangiraju se na temelju napretka prema ravnopravnosti spolova. Pritom se u obzir uzimaju četiri ključne dimenzije za mjerenje razlika u pristupu resursima i mogućnostima između žena i muškaraca. To su sudjelovanje u gospodarskim djelatnostima i mogućnost ostvarivanja ekonomskih primanja, stjecanje obrazovanja, zdravlje i preživljenje te političko osnaživanje. Hrvatska je mnogo uspješnija što se tiče Globalnog indeksa rodne nejednakosti UNDP-a iz 2017., na temelju kojega je zauzela 29. mjesto od 160 zemalja. Tim se indeksom mjere rodne nejednakosti u trima važnim aspektima ljudskog razvoja: reproduktivnom zdravlju, izmjenom prema omjeru smrtnosti majki i stopi adolescentske trudnoće; osnaživanju, izmjenom prema udjelu zastupničkih mjesta koje zauzimaju žene i udjelu odraslih žena i muškaraca iznad 25 godina s barem nekom vrstom srednjoškolskog obrazovanja; i ekonomskom statusu, izmjenom prema stopi sudjelovanja žena i muškaraca starijih od 15 godina na tržištu rada.

Posvećenost Vlade ravnopravnosti

Vlada Republike Hrvatske poduzela je brojne korake za poboljšanje statusa žena, a pristupanje EU-u dodatno je ubrzalo taj proces. Vlada Republike Hrvatske je u okviru Pekinške platforme za djelovanje 1996. osnovala prvu nacionalnu instituciju koja se bavi pitanjem spolova – Povjerenstvo za ravnopravnost spolova. Kasnije je u procesu pridruživanja EU-u 2000-ih u Hrvatskoj kao državi kandidatkinji stvorena poticajna struktura za donošenje zakona i politika o rodnoj ravnopravnosti te uspostavljanje sveobuhvatnog institucijskog okruženja za rodnu ravnopravnost. Radi usklađivanja sa zakonodavstvom EU-a nakon što je Hrvatska postala njegovom članicom uvedeno je pojedinačno pravo na roditeljski dopust. Političke stranke morale su predložiti uravnotežen popis političkih kandidata (na kojemu svaki spol mora biti zastupljen s najmanje 40 % kandidata), a od medija je zatraženo da ne prikazuju muškarce ili žene na uvredljiv ili ponižavajući način s obzirom na spol ili spolnost. Definirano je i seksualno uznemiravanje, a svako djelo seksualnog uznemiravanja postalo je nezakonito.

U 2000-ima je donesen Zakon o ravnopravnosti spolova, u kojemu su dotaknuta pitanja istospolnih parova. Hrvatska je 2003. osnovala Vladin Ured za ravnopravnost spolova, čija je svrha koordinacija i praćenje svih Vladinih nastojanja u pogledu ženskih prava i rodne ravnopravnosti. Iste je godine Vlada Republike Hrvatske uspostavila funkciju pučkog pravobranitelja za ravnopravnost spolova, koji djeluje kao neovisno pravosudno tijelo i postupa po pritužbama za diskriminaciju. Te je godine nakon opsežnog savjetovanja s organizacijama civilnog društva i žena donesen i prvi Zakon o ravnopravnosti spolova. Njime je definirana osnova za zaštitu i promicanje rodne ravnopravnosti kao temeljne vrijednosti Ustava Republike Hrvatske. Nakon toga započeo je i postupak usklađivanja zakonodavstva u pogledu tržišta rada (npr. zabrana diskriminacije i seksualnog uznemiravanja itd.) te su donesene prve odredbe koje se odnose na status LGBTI stanovništva (Zakon o istospolnim zajednicama donesen je 2003., iako su njime omogućena vrlo ograničena prava) (Dobrotić, Matković i Zrinščak, 2013.). Novi Zakon o ravnopravnosti spolova donesen je 2008. (njime su u vladi i politici uvedene kvote od 40 % za svaki spol koje se trebaju postići u roku od tri izborna ciklusa), kao i sveobuhvatan Zakon o suzbijanju diskriminacije.

Na temelju okvira Strategije EU-a za jednakost žena i muškaraca u razdoblju 2010. – 2015.³ Hrvatski sabor donio je svoju četvrtu Nacionalnu politiku za ravnopravnost spolova u razdoblju 2011. – 2015., u kojoj se naglašavaju jednake prilike na tržištu rada i rodna ravnopravnost u donošenju odluka. Nova, peta Nacionalna politika za ravnopravnost spolova za razdoblje 2017. – 2020. u fazi je nacрта i treba biti izglasana. Iz rasprava u okviru fokus-grupa i na okruglom stolu prilikom pripreme ove analize utvrđeno je da su najveća proturječnost u vezi sa ženskim pravima nastojanja da se smanje reproduktivna prava, odnosno pristup sigurnom pobačaju, a političke rasprave na tu temu i dalje su u tijeku.

Mjere za suzbijanje seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja donesene su nekoliko puta, posljednji put 2017. Zakonom iz 2003. definira se pojam obiteljskog nasilja i istodobno se propisuju zaštitne mjere, uključujući rješenje o zabrani pristupa usporedivo sa sličnim rješenjima u kaznenim predmetima. Hrvatska je 2017. donijela najnoviju Nacionalnu strategiju zaštite od nasilja u obitelji za razdoblje od 2017. do 2022. godine. Riječ je o četvrtoj nacionalnoj strategiji zaštite od nasilja u obitelji koja uključuje mjere kao što su zakonodavni okvir za sprječavanje nasilja u obitelji, podrška žrtvama nasilja u obitelji, psihosocijalni tretman počinitelja, međuresorna suradnja, edukacija stručnjaka iz područja nasilja u obitelji te mjere za povećanje razine osviještenosti javnosti o problemu nasilja u obitelji. Za provedbu ključnih aktivnosti u okviru strategije zadužena su upravna državna tijela, jedinice lokalne i regionalne samouprave te organizacije civilnog društva.

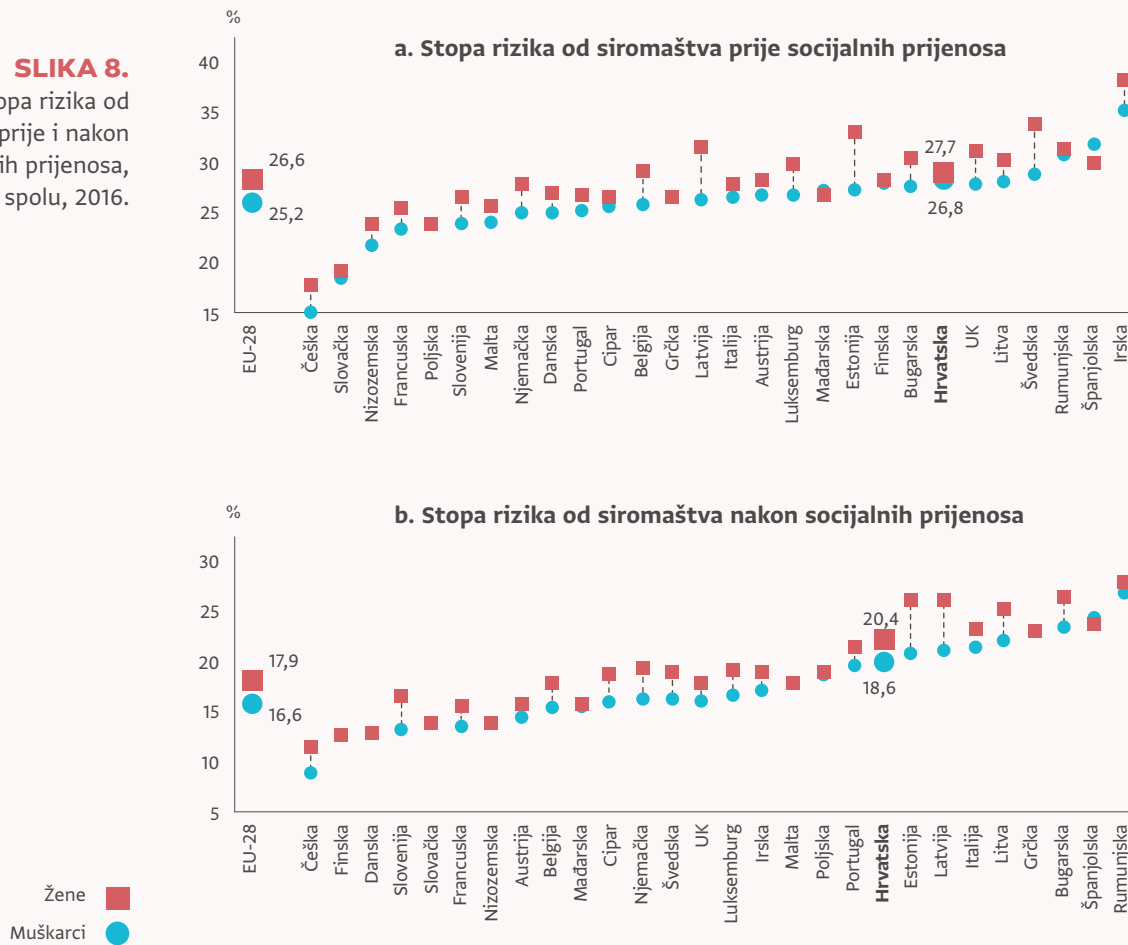
.....
³ U Strategiji EU-a za jednakost žena i muškaraca u razdoblju 2010. – 2015. naglašavaju se četiri važna područja za jednakost: jednaka ekonomska neovisnost, jednaka plaća za jednak rad i rad jednake vrijednosti, ravnopravnost u donošenju odluka te dostojanstvo, integritet i okončavanje rodno uvjetovanog nasilja (Europska komisija, 2010.).

Siromaštvo i društvena isključenost

Hrvatska ima jednu od najviših stopa rizika od siromaštva u EU-u, koja je postala još izraženija zbog financijske krize iz 2008.⁴ Ukupni izdaci Hrvatske za socijalnu zaštitu u 2016. iznosili su 22 % BDP-a, što je 7 postotnih bodova ispod prosjeka EU-a. Stopa rizika od siromaštva na temelju dohotka prije socijalnih prijenosa (bez mirovina i davanja za nadživjele osobe) iznosila je 26,8 % za muškarce i 27,7 % za žene (Slika 8, dio a). Ako se u obzir uzmu socijalni prijenosi, stope za muškarce i žene znatno su niže (Slika 8, dio b), no valja napomenuti da je to smanjenje stope manje za žene nego za muškarce.

SLIKA 8.

Stopa rizika od siromaštva prije i nakon socijalnih prijenosa, prema spolu, 2016.

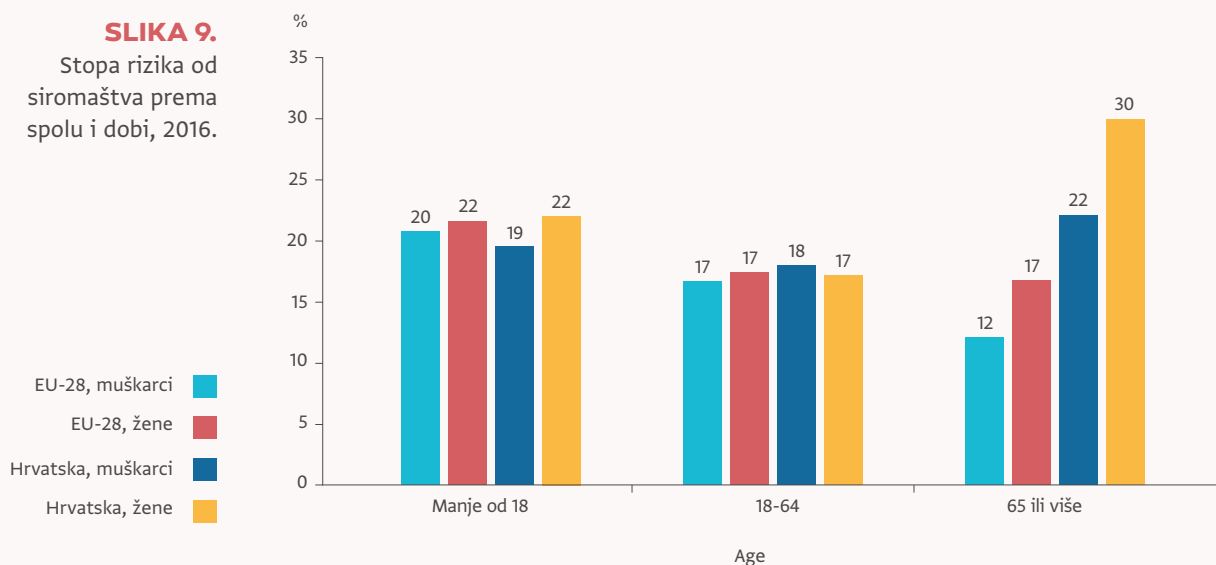
Izvor: Eurostat.

Napomena: Stopa rizika od siromaštva jest udio ljudi ispod praga rizika od siromaštva, koji je definiran kao 60 % medijana stanovništva za izjednačeni raspoloživi dohodak nakon socijalnih prijenosa. Isti prag rizika od siromaštva, koji se temelji na dohotku nakon socijalnih prijenosa, upotrebljava se za izračun stope rizika od siromaštva prije i nakon socijalnih prijenosa. Socijalni prijenosi ne obuhvaćaju mirovine i davanja za nadživjele osobe. Prikazane stope rizika od siromaštva odnose se na cijelu populaciju, bez ikakvih ograničenja. Brojevi se temelje na statistici EU-SILC iz 2016., a 2015. korištena je kao referentna dohodovna godina.

⁴ Svaka država u EU-u ima drukčiji prag kojim se definira siromaštvo, što znači da je usporedba približna.

Starije osobe, a osobito žene, izložene su mnogo većem riziku od siromaštva od ostalih skupina. Prosječna stopa siromaštva starijih osoba u EU-28 nešto je niža od stope za druge skupine. No u Hrvatskoj je siromaštvo među starijim osobama znatno više, pri čemu je u 2016. siromaštvo žena iznosilo 35 % više od siromaštva starijih muškaraca (Slika 9). Te brojke odražavaju činjenicu da brojne žene ne pridonose dovoljno mirovinskom sustavu. To je posebno zabrinjavajuće jer se očekuje da će starije žene do 2035. činiti približno 15 % stanovništva Hrvatske. Osim toga, vjerojatnije je da će starije žene primati manje neformalne skrbi od starijih muškaraca s obzirom na to da žene žive dulje od muškaraca i stoga žive same. U ruralnim područjima starije osobe koje ostaju suočavaju se sa znatnim gubitkom skrbi zbog iseljavanja mladih u gradove i inozemstvo.

SLIKA 9.
Stopa rizika od siromaštva prema spolu i dobi, 2016.

Izvor: Eurostat.

Napomene: Stopa rizika od siromaštva dobne skupine jest udio ljudi iz te skupine s prihodima ispod praga rizika od siromaštva, koji se defini- ra kao 60 % medijana stanovništva za izjednačeni raspoloživi dohodak nakon socijalnih prijenosa. Socijalni prijenosi ne obuhvaćaju mirovine i davanja za nadživjele osobe. Brojevi se temelje na statistici EU-SILC iz 2016., a 2015. korištena je kao referentna dohodovna godina. Pret- postavka je i da kućanstva dijele svoje resurse, pa se može smatrati da svi članovi pojedinog kućanstva ili jesu ili nisu siromašni.

Udio siromašnog ili ranjivog stanovništva viši je u ru- ralnim područjima i istočnom dijelu Hrvatske. Iz novijih karata siromaštva⁵ vidljivo je da postoje nejednakosti među hrvatskim regijama na veoma raščlanjenoj razini. Grad Zagreb jedno je od bogatijih mjesta u Hrvatskoj, dok su općine u Slavoniji i u okolici Zadra klasteri siromaštva. Analizom siromaštva na razini države utvrđene su velike nejednakosti čak i unutar iste regije, što može izazvati poteškoće pri dodjeli sredstava. Na primjer, istočna regija, u kojoj je stanje znatno lošije nego u ostat- ku države, obuhvaća Grad Zagreb te Slavoniju i druge podregije. Bez Zagreba razina siromaštva u regiji bila bi mnogo lošija.

„Dolazim iz ruralnog područja iz kojega ljudi odlaze i u kojemu više nema mladih. Sve se zatvara, napretka nema... Posao se ondje može dobiti samo preko veze.”

– sudionik iz skupine mladih, rasprava unutar fokus-grupe u Osijeku

⁵ U Hrvatskoj izradili Svjetska banka i Državni zavod za statistiku u okviru projekta koji financira Europska komisija (Svjetska banka, 2018.f).

Društveno isključene manjine: Romi i LGBTI osobe

Romi i LGBTI osobe ističu se kao dvije društveno najisključenije manjine. Do marginalizacije dolazi uslijed diskriminacije i otuđenosti, kada se pojedincu ili skupini zabrani potpuno sudjelovanje u društvenim i političkim krugovima zajednice. Kod isključenih osoba zbog toga dolazi do izolacije, niže kvalitete života, nejednakih građanskih prava i ograničenih mogućnosti za uspjeh. U *Istraživanju o stavovima i razini svijesti o diskriminaciji* i pojavnim oblicima diskriminacije koje je Ured pučke pravobraniteljice proveo na općoj populaciji (Ured pučke pravobraniteljice, 2016.), ispitanici su izjavili da nacionalnost/etničko porijeklo vide kao najčešću osnovu za diskriminaciju u Hrvatskoj. Kad je riječ o posebnim skupinama stanovništva, ispitanici smatraju da se Romi suočavaju s najvišom razinom diskriminacije, a nakon njih slijede LGBTI osobe, osobe s invaliditetom i siromašni.

Prema mišljenju ispitanika zapošljavanje je područje u kojemu su ljudi najčešće izloženi diskriminaciji, a glavnim krivcem za to smatraju državna tijela. Što se tiče vlastitih iskustava, jedan od pet ispitanika naveo je da je bio izložen diskriminaciji u posljednjih pet godina. Od toga približno dvije trećine nisu poduzele nikakve mjere da bi to pokušale ispraviti jer smatraju da se time ništa ne bi promijenilo (Ured pučke pravobraniteljice, 2016.).

Romsko stanovništvo u Hrvatskoj suočava se s visokim stopama siromaštva i nezaposlenosti, lošim stambenim uvjetima, lošom zdravstvenom skrbi i niskim razinama obrazovanja. Prema popisu stanovništva iz 2011. u Hrvatskoj je bilo 16 675 Roma, odnosno 0,4 % ukupnog stanovništva.⁶ Prema raznim drugim procjenama stvarni broj romskog stanovništva iznosi 30 000 – 60 000 osoba.⁷ U 2014. godini u Hrvatskoj je 93 % Roma živjelo s razinom dohotka ispod nacionalnog praga rizika od siromaštva.⁸ Za usporedbu, ukupna stopa rizika od siromaštva u Hrvatskoj u 2014. godini iznosila je 19 %. Od osam ispitivanih država EU-a, stopa rizika od siromaštva za Rome bila je najniža u Češkoj, no i ondje je gotovo šest puta viša od stope za opću populaciju. Isto tako, Romi u Hrvatskoj žive u lošim stambenim uvjetima. Prema istraživanju Agencije EU-a za temeljna prava (FRA) iz 2016. čak 41 % Roma u Hrvatskoj živi u kućanstvima bez zahoda ili kupaonice unutar stambenog objekta (Slika 10).⁹

„Žene romske pripadnosti diskriminirane su i u zajednici i općenito u društvu. Njihov je život ugrožen od ranog djetinjstva pa sve do smrti. Najprije se moraju brinuti za braću i sestre. Kada navrše 12 ili 13 godina, stupaju u ugovoreni brak. Rađaju već u dobi od 15 ili 16 godina, postaju majke još u djetinjstvu i umjesto da se netko brine za njih, one se moraju brinuti za druge.“

- Ključni kazivač, Zagreb

Vlada Republike Hrvatske donijela je mjere politike namijenjene poboljšanju položaja Roma, koje su rezultirale nekim uspješnim pilot projektima u području predškolskog i osnovnoškolskog obrazovanja (Europska komisija, 2014.), a utvrđeno je i da su u nekim područjima potrebne opsežne intervencije. Iako se Vlada Republike Hrvatske pridružila inicijativi „Desetljeće za uključivanje Roma 2005. – 2015.“ u kojoj sudjeluje još sedam država, status žena romske pripadnosti u tom se desetljeću nije mnogo promijenio (Vlada Republike Hrvatske, 2012.). U Nacionalnoj

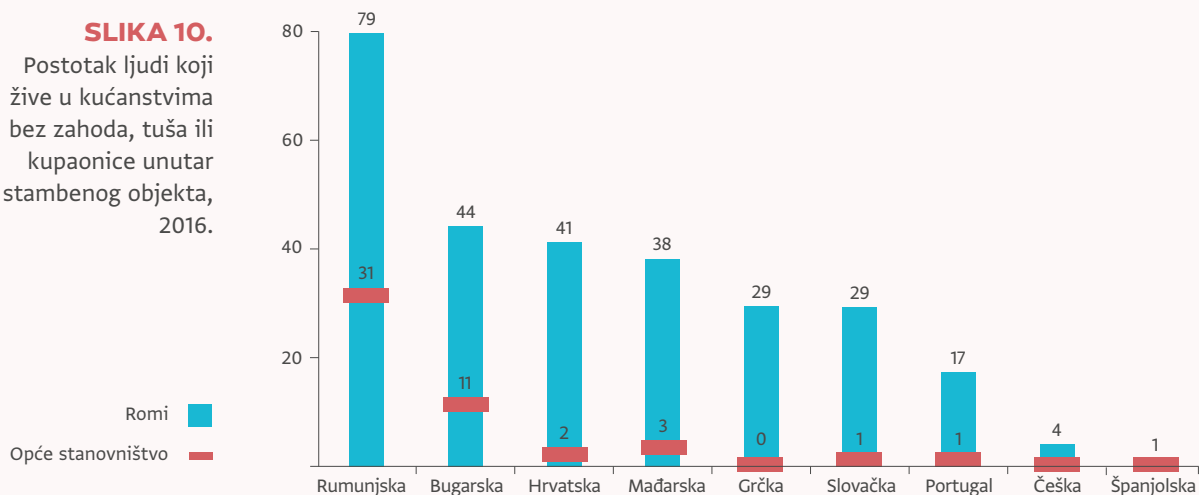
6 „Stanovništvo prema narodnosti, popisi 1971. – 2011.“, preuzeto 21. prosinca 2012.

7 Minority Rights Group International (srpanj 2008.), *Svjetski popis manjina i domorodačkih naroda – Hrvatska: Romi*, Visoki povjerenik Ujedinjenih naroda za izbjeglice, podaci od 4. studenoga 2011.; Ured za nacionalne manjine (14. veljače 2008.), „Uvod“, Nacionalni program za Rome, Vlada Republike Hrvatske, podaci od 4. studenoga 2011.; Ured za nacionalne manjine (14. veljače 2008.), „Obilježja Roma u Republici Hrvatskoj“, Nacionalni program za Rome, Vlada Republike Hrvatske, podaci od 4. studenoga 2011.

8 Eurostat.

9 Vlada Republike Hrvatske usmjerena je na poboljšavanje stambenih uvjeta i širenje pristupa socijalnom stanovanju, vidjeti: Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina Vlade Republike Hrvatske (2017.), Operativni programi za nacionalne manjine za razdoblje 2017. – 2020., 24. kolovoza 2017, Mjera 8.3.

SLIKA 10.
Postotak ljudi koji žive u kućanstvima bez zahoda, tuša ili kupaonice unutar stambenog objekta, 2016.

Izvori: FRA, EU-MIDIS II, 2016., Eurostat.

politici za promicanje ravnopravnosti spolova navode se mjere čiji je cilj „ukloniti diskriminaciju Romkinja u cjelokupnom društvu i unutar njihovih zajednica, uz provedbu aktivnosti i programa za jačanje svijesti o poštivanju njihovih ljudskih prava te praćenje/analizu položaja Romkinja radi procjenjivanja utjecaja politike i programskih mjera”. Te mjere obuhvaćaju prikupljanje kvalitetnijih statističkih podataka o društvenom i političkom položaju žena romske pripadnosti, kao i pozitivnu diskriminaciju u zapošljavanju i visokom obrazovanju. Vlada Republike Hrvatske je 2013. izradila i donijela Nacionalnu strategiju za uključivanje Roma za razdoblje 2013. – 2020., a temeljno je načelo te strategije suzbijanje diskriminacije.

„Nikome nisam rekao. Najgore je što nemam kome reći... Svi imaju negativan stav prema homoseksualcima.“

– Homoseksualac, Hrvatska

LGBTI osobe u Hrvatskoj suočene su s visokim razinama diskriminacije, nasilja i uznemiravanja koje znatno premašuju prosjek EU-a. Prema istraživanju provedenome 2012. na razini Europe (FRA, 2013.), u kojemu su prikupljeni odgovori 93 000 LGBTI osoba iz 28 europskih zemalja, 60 % LGBTI ispitanika u Hrvatskoj izjavilo je da su bili žrtve diskriminacije i uznemiravanja, često na javnim mjestima. Svjetska banka je 2017. godine ponovila istraživanje u Albaniji, Bosni i Hercegovini, Kosovu, Bivšoj Jugoslavenskoj Republici Makedoniji i Crnoj Gori te u Hrvatskoj i Sloveniji. Njime je obuhvaćeno više od 2300 LGBTI osoba (Svjetska banka, 2018e.). Razine diskriminacije i uznemiravanja u Hrvatskoj u pravilu su bile jednako rasprostranjene u 2012. i 2017., no transrodni ispitanici postali su ranjiviji. U 2012. godini 36 % transrodnih ispitanika navelo je da je osobno doživjelo diskriminaciju u prethodnoj godini, dok je 2017. taj broj bio znatno viši i iznosio je 54 % transrodnih ispitanika.¹⁰ Prema istraživanju iz 2017. godine 63 % LGBTI osoba u Hrvatskoj skriva svoju spolnu orijentaciju, rodni identitet i/ili interseksualnost na poslu, 34 % doživjelo je općenito negativan stav na poslu prema LGBTI osobama, a 15 % osobno je doživjelo nejednak tretman s obzirom na uvjete zapošljavanja ili pogodnosti zbog pripadnosti LGBTI zajednici. Situacija je slična u obrazovnom sustavu, gdje je 69 % ispitanika čulo ili vidjelo negativne komentare ili ponašanje prema školskim kolegama ili vršnjacima za koje se smatra da su pripadnici LGBTI zajednice, a 36 % osobno je imalo takva iskustva. Usto, 16 % ispitanika bilo je podvrgnuto medicinskom liječenju zbog straha od diskriminacije ili netolerantnih reakcija.

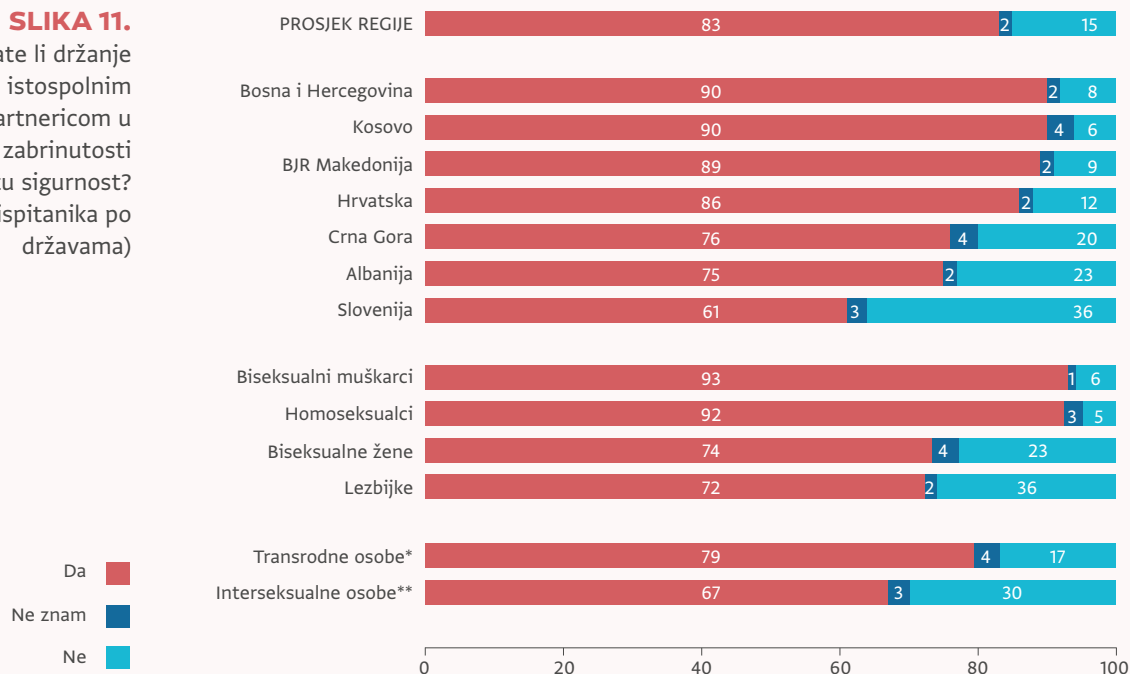
¹⁰ Osnova: transrodni ispitanici (N=13). Te se razlike ne mogu međusobno statistički razlikovati zbog relativno malih uzoraka transrodnih ispitanika u istraživanjima iz 2012. i 2017.

Tri od deset (29 %) LGBTI osoba u Hrvatskoj bilo je žrtvom fizičkog i/ili seksualnog nasilja ili je bilo izloženo prijetnji nasiljem u posljednjih pet godina. Radi se o slabom padu. U 2012. godini takva je iskustva imalo 35 % LGBTI osoba.¹¹ Stope prijavljivanja nasilja policiji u Hrvatskoj u istom su se razdoblju povećale. U 2012. godini samo je 18 % slučajeva nasilja bilo prijavljeno policiji, dok je u 2017. taj udio blago porastao na 23 %. U obje godine najčešći razlog neprijavlivanja nasilja bilo je uvjerenje da policija neće ili ne može ništa učiniti, strah od osвете počinitelja i strah od nasilja same policije. Velik udio LGBTI osoba (86 %) izjavio je da izbjegava držanje za ruke s istospolnim partnerom ili partnericom u javnosti zbog zabrinutosti za vlastitu sigurnost (Slika 11).

Vlada Republike Hrvatske primijenila je neke mjere za poboljšanje ravnopravnosti LGBTI osoba. Hrvatska službeno zabranjuje bilo kakvu diskriminaciju na temelju izražavanja spolne orijentacije, rod-nog identiteta i roda. Status istospolnih odnosa prvi je put službeno priznat 2003. u sklopu zakona koji se odnosi na oblike neregistriranog partnerstva. Međutim, nakon referendumima iz 2013. brak je u Ustavu Re-publike Hrvatske definiran isključivo kao zajednica između žene i muškarca, čime se zapravo zabranjuju istospolni brakovi. Unatoč tome, od donošenja Zakona o životnom partnerstvu iz 2014. istospolni parovi mogu ostvariti neka od prava koja imaju heteroseksualni vjenčani parovi, uz iznimku prava na usvajanje. Drugim zakonima istospolnim je parovima omogućen mehanizam sličan usvajanju partnerova djeteta pod nazivom „partnersko skrbništvo“.

SLIKA 11.

Izbjegavate li držanje za ruke s istospolnim partnerom/partnericom u javnosti zbog zabrinutosti za vlastitu sigurnost? (postotak ispitanika po državama)

Pitanje: Izbjegavate li držanje za ruke s istospolnim partnerom/partnericom u javnosti zbog straha od napada, prijetnji ili uznemiravanja?

Osnova: 75 % uzorka – izuzet je odgovor „Nemam istospolnog partnera/partnericu“ (N=1753); odgovori Ne znam (N=38).

* Osnova: svi ispitanici koji su opisali svoj rodni identitet kao transrodni (N=33); odgovori Ne znam (N=1).

** Osnova: svi ispitanici koji su interseksualne osobe (N=68); odgovori Ne znam (N=3).

¹¹ Statistički vjerojatno neće biti razlike. Statistički podaci za istraživanje Agencije EU-a za temeljna prava iz 2012. dobiveni su iz pretraživača podataka istraživanja te agencije, koji ne dopušta statističko ispitivanje hipoteze.

4. Društvene stečevine i socijalna zaštita

Žene u Hrvatskoj žive dulje, no manje su zdrave od muškaraca. Hrvatska dobro stoji što se tiče ishoda reproduktivnog zdravlja, no ograničeni su dostupnost i pristupačnost modernih oblika kontracepcije i usluga reproduktivnog zdravlja, uključujući informacije o takvim uslugama i , osobito za skupine žena u nepovoljnijem položaju. Fokus-grupe ukazuju na to da su LGBTI osobe suočene s diskriminacijom u zdravstvenoj skrbi. Što se tiče obrazovanja, u Hrvatskoj postoji ravnopravnost spolova pri upisivanju u osnovne i srednje škole, a žene čak premašuju muškarce u stopama uključivanja u visoko obrazovanje, no samo malen udio žena koje završe visoko obrazovanje ulazi u tehnička područja. Hrvatska ima visok postotak mladih muškaraca i žena koji nisu u sustavu obrazovanja, rada ili osposobljavanja, pri čemu su Romi najisključenija skupina.

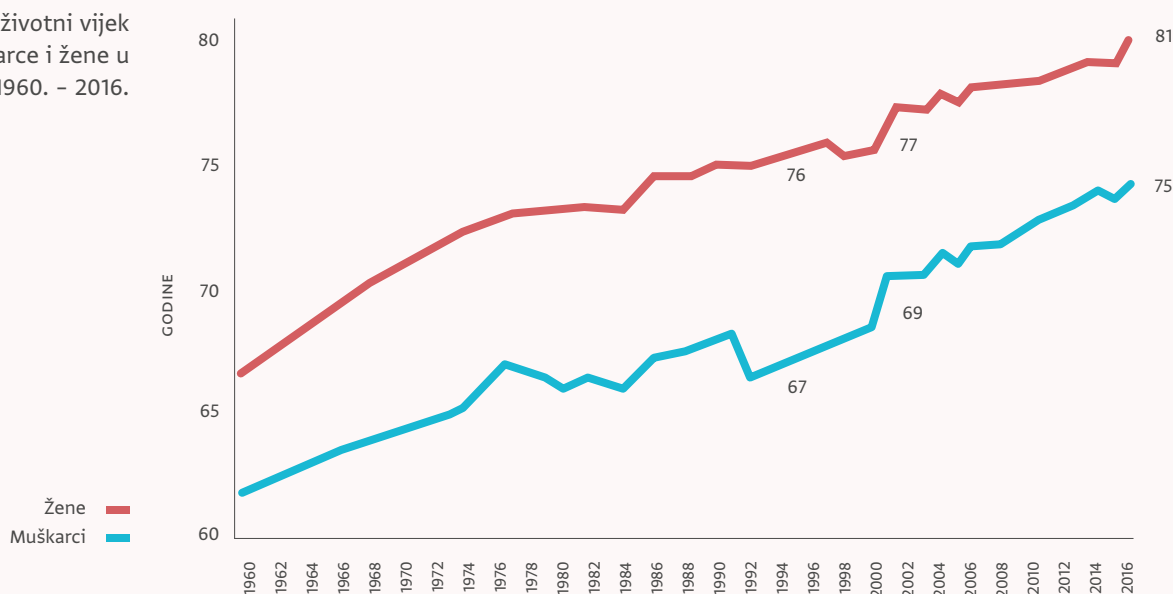
Ulaganja u društvene stečevine kao što su zdravlje i obrazovanje važna su jer unaprijed određuju mogućnost pojedinaca da uspiju kasnije u životu. Na primjer, vjerojatnije je da će djeca lošijeg zdravstvenog stanja razviti bolesti koje će negativno utjecati na njihovo stjecanje obrazovanja, a razlike između spolova u obrazovanju mogu znatno utjecati na razlike u plaći i produktivnosti između muškaraca i žena. Osobitu pozornost treba posvetiti onima koji su istodobno izloženi većem broju prepreka, kao što su etničke ili seksualne manjine, jer će vjerojatno biti izloženi još većoj neimaštini od ostatka društva.

Zdravlje

Cjelokupno se zdravlje stanovništva poboljšalo, no žene imaju manje zdravih godina od muškaraca. Očekivani životni vijek u Hrvatskoj neprestano raste te je dosegnuo prosjek od 81 godinu za žene i 75 godina za muškarce. Manji pad očekivanog životnog vijeka i za muškarce i žene dogodio se u 1990-ima, a može se objasniti oružanim sukobom na Balkanu koji je završio krajem 1995. (Slika 12). U usporedbi s EU-28 očekivani životni vijek u Hrvatskoj je niži. U Hrvatskoj je očekivani životni vijek žena niži za više od dvije godine, a muškaraca za više od tri godine (Slika 13, dio a). Unatoč višem očekivanom životnom vijeku pri rođenju, žene u Hrvatskoj imaju niži postotak (udio) zdravih godina, a taj je obrazac primijećen i u EU-28 (Slika 13, dio b). Osim više stope dugotrajnih bolesti ili zdravstvenih problema općenito, žene imaju višu stopu gotovo svih vrsta kroničnih bolesti. Kao što je slučaj u mnogim drugim državama, čimbenici koji tome pridonose vjerojatno su manje vremena za posjete liječnicima te manje slobodnog vremena i vremena za vježbanje. Još jedan važan aspekt jest činjenica da žene žive dulje od muškaraca, ali uz veći stupanj nesposobnosti i manje socijalne zaštite od muškaraca, primjerice u mirovini, (Panamerička zdravstvena organizacija, 2011.).

SLIKA 12.

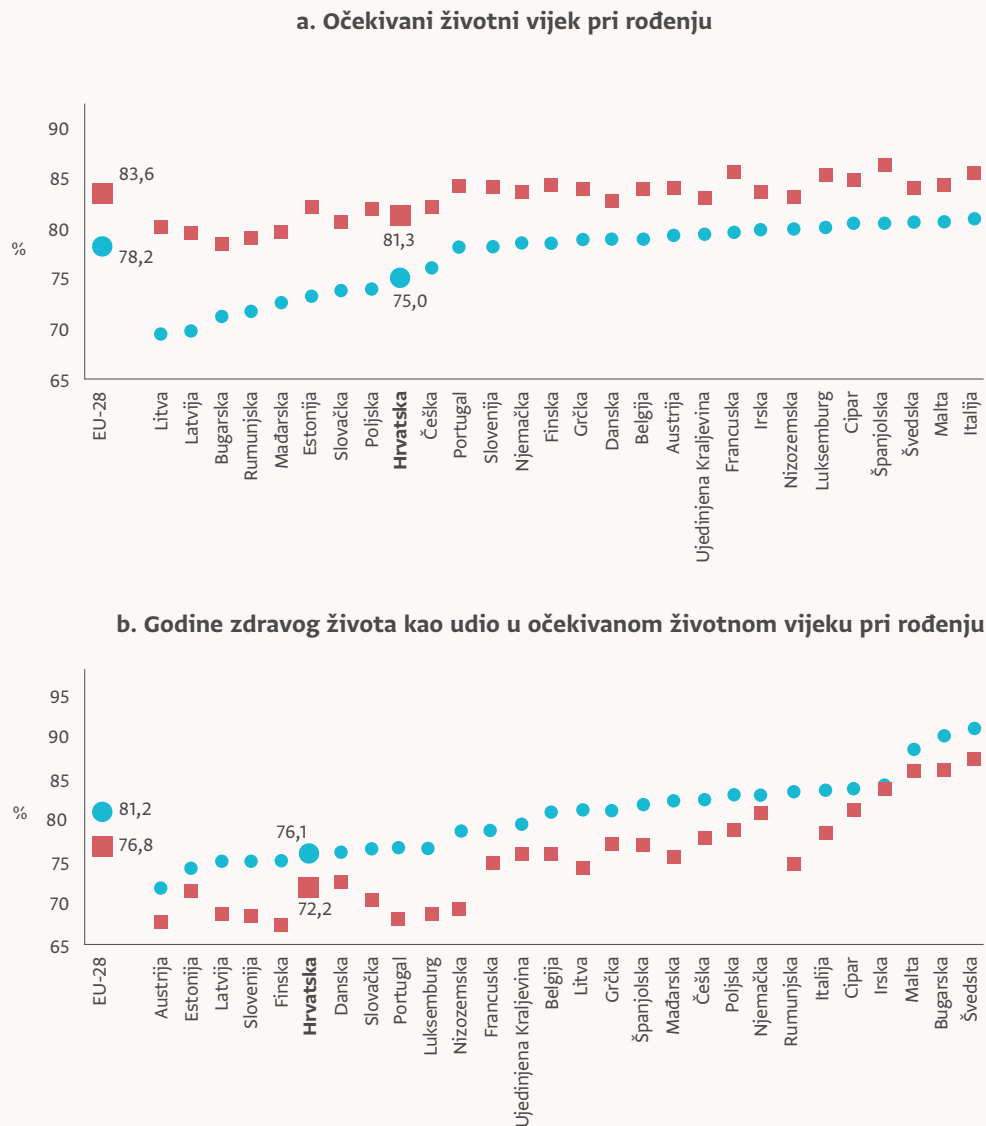
Očekivani životni vijek za muškarce i žene u razdoblju 1960. – 2016.

Izvor: Indikatori svjetskog razvoja.

SLIKA 13.

Očekivani životni vijek pri rođenju i godine zdravog života, prema spolu, 2016.

Izvor: Eurostat.

Napomene: Godine zdravog života pri rođenju godine su za koje se u trenutku rođenja očekuje da će osoba doživjeti potpuno zdrava, odnosno bez obolijevanja, ili drukčije rečeno, životni vijek bez obolijevanja koji se očekuje pri rođenju.

Čimbenici rizičnog ponašanja, odnosno konzumacija alkohola, pušenje i loše prehrabne navike, mogući su glavni razlog zbog kojega Hrvatska zaostaje za zdravstvenim prosjecima EU-a. Iako se konzumacija alkohola u odrasloj populaciji nešto smanjila, konzumacija među mladima zapravo je u porastu (Europski centar za praćenje droga i ovisnosti o drogama, 2015.).¹² Hrvatska je iznad prosjeka EU-a i u pogledu pušenja i pretilosti. Usto, Hrvatska se suočava s nedostatkom obučanih liječnika i medicinskih tehničara/sestara zbog iseljavanja koje je započelo pridruživanjem EU-u (Europska komisija, 2016a.).

.....

¹² Učestalost konzumacije alkohola povećala se za 10 % od 1995. do 2015.

Kad je riječ o ishodima reproduktivnog zdravlja, Hrvatska dobro stoji s obzirom na relativno niske stope smrtnosti majki i adolescentske trudnoće,¹³ no cjelokupna je slika nešto složenija. Navedeno je i nekoliko važnih upozorenja u pogledu usluga i prava reproduktivnog zdravlja. U izvješću Konvencije o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena (CEDAW) (2015.) za Hrvatsku istaknuto je sljedeće:

- Slučajevi pojedinačnih liječnika koji su uskratili pravo na pobačaj na temelju priziva savjesti, iako bolnice prema zakonu moraju osigurati obavljanje pobačaja.
- Nedovoljna dostupnost pobačaja i kontracepcije u okviru Hrvatskog zavoda za zdravstveno osiguranje, što je diskriminacija žena u pogledu usluga koje su potrebne samo njima.
- Niska razina upotrebe, dostupnosti i pristupačnosti modernih oblika kontracepcije i reproduktivnih usluga, osobito za skupine žena u nepovoljnom položaju.

S obzirom na to da su hrvatski zakonodavci trebali izmijeniti zakone o pobačaju do veljače 2019. i da je taj rok pomaknut kako bi Vlada dobila više vremena, aktivisti koji se zalažu za mogućnost izbora boje se da bi nove restriktivne mjere mogle dodatno umanjiti dostupnost pobačaja.¹⁴

Pristup informacijama o reproduktivnom zdravlju za adolescente i manjine trebao bi se znatno poboljšati. Na temelju Atlasa kontracepcije EU-a (Europski parlamentarni forum o stanovništvu i razvoju, 2018.), u okviru kojega se prate nacionalne politike o pristupu metodama kontracepcije, savjetovanju o planiranju obitelji i pružanju informacija o kontracepciji na internetu, utvrđeni su brojni nedostaci u pogledu spolne i reproduktivne zdravstvene skrbi u Hrvatskoj. Samo 57,9 % žena ima pristup modernim metodama kontracepcije, što je malo ispod prosjeka EU-a, ali značajno zaostaje za Francuskom ili Belgijom, u kojima dostupnost premašuje 90 %. Hitna kontracepcija zakonita je u Hrvatskoj, no pristup joj je ograničeniji za ranjive skupine. Dostupnost informacija o spolnoj i reproduktivnoj zdravstvenoj skrbi i uslugama na internetu ocijenjena je kao nedostatna, a informacije na manjinskim jezicima nisu dostupne, što dodatno otežava pristup mladima romske pripadnosti.

Rasprave u okviru fokus-grupa za ovu analizu ukazale su na brojne prepreke u pristupu reproduktivnoj zdravstvenoj skrbi. U skladu s prethodno spomenutim nalazima izvješća CEDAW sudionici su naveli poteškoće u ostvarivanju prava na pobačaj jer ih liječnici često ne žele obaviti zbog svojih vjerskih uvjerenja i priziva savjesti. Čak i u liberalnijem Zagrebu žene koje su potražile usluge povezane s reproduktivnim zdravljem naišle su na uznemiravanje i agresivne apele molitvenih skupina ispred bolnica. Sudionici su spomenuli i rezove u proračunu u području potpomognute oplodnje, a za neudane žene postoje i pravne prepreke za potpomognutu oplodnju. Iako noviji i pouzdani podaci nisu dostupni, rasprave unutar fokus-grupa ukazuju na to da postoji ozbiljna diskriminacija u pružanju reproduktivne zdravstvene skrbi ženama romske pripadnosti, a osobito adolescenticama. U savjetovanju s dionicima naglašeni su i povećani naponi za ukidanje prava na spolno i reproduktivno zdravlje, uključujući prava na siguran pobačaj.

Iako nisu dostupne sveobuhvatne informacije o zdravstvenom statusu i diskriminaciji LGBTI populacije u pogledu zdravstvenih usluga, rasprave unutar fokus-grupa ukazuju na prepreke u primanju skrbi. Točnije, LGBTI sudionici spomenuli su da se osjećaju stigmatizirano kada traže skrb i da im se postavljaju pitanja o njihovom „promiskuitetu“ i „promiskuitetu“ njihovih partnera. Transrodni ispitanici spomenuli su diskriminaciju i uskraćivanje liječenja zbog činjenice da njihov

.....

¹³ U 2015. stopa smrtnosti majki u Hrvatskoj iznosila je 8 na 100 000 živorođenih, što je usporedivo s prosjekom EU-a (8) i iznosi jednu trećinu prosjeka Europe i srednje Azije (23). Stopa adolescentske trudnoće u Hrvatskoj 2016. godine iznosila je 9 poroda na 1000 žena u dobi 15 - 19 godina, što je usporedivo s prosjekom EU-a (10) te niže od prosjeka Europe i srednje Azije (25). (Indikatori svjetskog razvoja).

¹⁴ Vidjeti: Ana Vladislavljević, „Croatian Activists Up Fight to Defend Abortion Rights“ (Hrvatski aktivisti u borbi za obranu prava na pobačaj), Balkan Insight, 21. rujna 2018., <http://www.balkaninsight.com/en/article/croatian-rights-activists-step-up-fight-to-defend-abortion-09-19-2018>; i Ana Vladislavljević, „Croatian MP Sparks Debate on Women's Healthcare“ (Hrvatska saborska zastupnica potaknula debatu o zdravstvenoj skrbi za žene), Balkan Insight, 12. listopada 2018., <http://www.balkaninsight.com/en/article/croatian-mp-raised-a-debate-on-women-health-care-10-12-2018>.

rodni identitet ne odgovara spolu navedenom u zakonskim dokumentima. Potrebno je posvetiti veću pozornost umanjivanju nejednakosti u zdravstvu za ranjive dijelove populacije primjenom međusektorskog pristupa i u skladu s okvirom politike za Europu Zdravlje 2020., koji je razvila Svjetska zdravstvena organizacija (SZO) (SZO, 2013.) i u kojemu se naglašavaju ravnopravnost, rod i ljudska prava te bolje upravljanje zdravstvom. Iako su poduzete neke mjere, uključujući Nacionalni program za Rome, rješavanje problema nejednakosti u zdravstvu još nije na visokom mjestu prioriteta u političkom programu (Europski portal za djelovanje u pogledu zdravstvenih nejednakosti, 2018.).

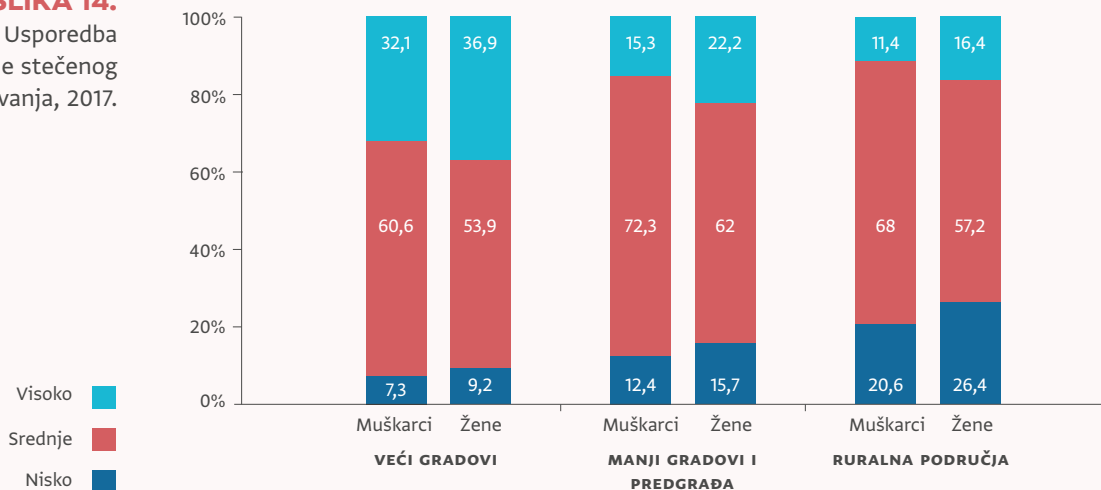
Obrazovanje

„Ovdje u ruralnim područjima dječaci ostaju kod kuće kako bi pomogli raditi na zemlji.”

– sudionik iz skupine mladih, rasprava unutar fokus-grupe u Osijeku

U Hrvatskoj postoji rodna ravnopravnost kad je riječ o upisivanju u osnovne i srednje škole, a u uključivanju u visoko obrazovanje žene znatno premašuju muškarce. Neto stopa upisa u osnovnu školu i za dječake i za djevojčice iznosi 87 %, što je 10 postotnih bodova ispod prosjeka EU-a. Neto stopa upisa u srednju školu iznosi 89 % za dječake i 92 % za djevojčice, što je blizu prosjeka EU-a. Prosječna uspješnost 15-godišnjaka u čitanju malo je ispod rezultata u državama OECD-a, a djevojčice u Hrvatskoj uspješnije su od dječaka, uz statistički značajnu razliku od 26 bodova.¹⁵ U skladu s uzorkom u ostatku EU-a, stopa uključivanja u visoko obrazovanje za žene u Hrvatskoj iznosi 78 % i viša je od stope za muškarce, koja iznosi 57 %. To bi im hipotetski trebalo pružiti prednost na tržištu rada i u primanjima. Kada se uspoređuju ruralna i urbana populacija za oba spola, stupanj obrazovanja najviši je među urbanim populacijama, a najniži u ruralnim područjima Hrvatske, pri čemu žene imaju više razine obrazovanja u cijeloj zemlji (Slika 14). Tome bi mogla pridonositi činjenica da mladići ranije počinju raditi na gospodarstvima u ruralnim područjima.

SLIKA 14.
Usporedba razine stečenog obrazovanja, 2017.

Izvor: Eurostat.

Napomene: Razine stečenog obrazovanja: niska = niže od osnovnoškolskog obrazovanja, osnovnoškolsko obrazovanje i niže srednjoškolskog obrazovanje (ISCED 2011, razine 0 - 2); srednja = više srednjoškolskog obrazovanje i obrazovanje nakon srednjoškolskog koje nije više ili visoko (ISCED 2011, razine 3 i 4); visoka = visoko obrazovanje (ISCED 2011, razine 5 - 8). Postoji i četvrta kategorija naselja prema stupnju urbanizacije, „nepoznato”, koja ovdje nije uzeta u obzir.

¹⁵ U Hrvatskoj prosječna uspješnost 15-godišnjaka u čitanju iznosi 487 bodova, a u državama OECD-a prosjek iznosi 493 boda. Djevojke imaju bolje rezultate od mladića za 26 bodova, dok je prosjek OECD-a 27 bodova više za djevojke. Prosječna stopa osoba sa slabim rezultatima u EU-u 2015. godine iznosila je 19,7 %, dok je u Hrvatskoj iznosila 19,9 %.

Unatoč tome što žene stječu više razine obrazovanja od muškaraca, manje su zastupljene u područjima znanosti, tehnologije, inženjerstva i matematike (STEM), u kojima su primanja najviša.

Rodna ravnopravnost u području STEM-a povezana je s boljim mogućnostima na tržištu rada za žene, povećanjem produktivnosti i rastom. Dječaci su u 4. razredu za 8 bodova uspješniji od djevojaka u matematici i za 2 boda u prirodoslovnim predmetima, što možda određuje njihovu kasniju isključenost iz tehničkih područja.¹⁶ Iako broj djevojaka u Hrvatskoj koje stječu diplomu iz svih područja visokog obrazovanja premašuje broj mladića za približno 49 %, njihova ukupna prednost prenosi se u sve sektore tržišta rada osim u sljedeća četiri: usluge (osobne usluge, usluge prijevoza, zaštita okoliša, sigurnost), inženjerstvo, prerađivačka industrija i građevinarstvo te informacijske i komunikacijske tehnologije. Kulturne norme o rodnom ulogama i ženstvenosti vjerojatno utječu na to koje smjerove u visokom obrazovanju upisuju djevojke u Hrvatskoj, često ih odvrćajući od određenih tehničkih područja.

Vjerojatnost da će Romi završiti školu manja je nego za ostale skupine, a djevojčice romske pripadnosti imaju niske stope završetka nižeg srednjoškolskog obrazovanja.

Rezultati istraživanja FRA-e EU-MIDIS II pokazuju da samo oko 30 % žena i muškaraca romske pripadnosti završi osnovnoškolsko obrazovanje, a od njih samo trećina završi niže srednjoškolsko obrazovanje. Stope završenog višeg srednjoškolskog ili višeg stupnja obrazovanja izrazito su niske, osobito za žene: samo 6 % ženskog romskog stanovništva završi tu razinu obrazovanja, u usporedbi s 24 % muškog romskog stanovništva (Tablica 1). Iako se određena razina ciljane podrške za učenike u nepovoljnom položaju može pružiti unutar škola, uspješni pristupi za rješavanje problema isključenosti i nepovoljnog društvenog položaja obuhvaćaju i rad na razini zajednice (Svjetska banka, 2018h.).

TABLICA 1.
Najviša završena razina obrazovanja među romskim stanovništvom, 2016., (odabrane države EU-a)

	POSTOTAK ROMSKOG STANOVNIŠTVA KOJE JE ZAVRŠILO:					
	Osnovnoškolsko obrazovanje (ISCED 1)		Niže srednjoškolsko obrazovanje (ISCED 2)		Više srednjoškolsko, strukovno, obrazovanje nakon srednjoškolskog, kraće više i visoko obrazovanje (ISCED 3 do 5)	
	Žene	Muškarci	Žene	Muškarci	Žene	Muškarci
Bugarska	43	24	37	51	7	19
Hrvatska	30	29	27	30	6	24
Češka	3	2	60	58	30	33
Grčka	34	33	4	8	2	3
Mađarska	55	45	17	23	14	17
Portugal	43	45	12	25	1	3
Rumunjska	43	34	30	38	10	15
Slovačka	12	12	53	47	28	35
Španjolska	32	32	30	36	7	14
Skupni prosjek	33	26	36	41	15	21

Izvor: FRA, EU-MIDIS II, 2016.

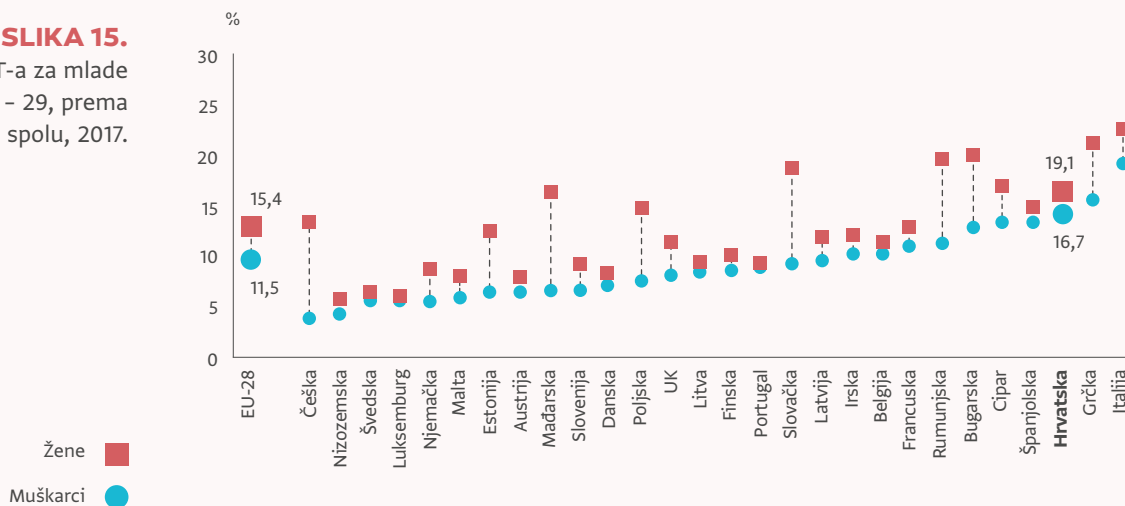
Visok postotak mladih Hrvata i Hrvatica nije u sustavu obrazovanja, rada ili osposobljavanja (NEET), što je važan novi problem. U usporedbi s drugim državama EU-a, Hrvatska ima treću najvišu stopu muškaraca koji nisu u sustavu obrazovanja, rada ili osposobljavanja (16,7 % u usporedbi s prosječnim 11,5 % u EU-28), zbog čega je to važno rodno pitanje. Istodobno je po stopi žena koje

.....

¹⁶ Savjetodavne usluge: Nacionalna razvojna strategija i strateško planiranje (P166425).

nisu u sustavu obrazovanja, rada ili osposobljavanja (19,1 % u usporedbi s prosječnih 15,4 % u EU-28) Hrvatska tek sedma po redu (Slika 15). Velik udio mladih koji ne rade uzrokuje nekoliko važnih ekonomskih i društvenih izazova. Koncept stope NEET-a¹⁷ obuhvaća širi raspon isključenosti mladih od samog pokazatelja nezaposlenosti mladih jer se odnosi na mlade ljude koji nisu u sustavu obrazovanja, rada ili osposobljavanja, ali i obespravljeni mlade radnike i pasivnu mladež.

SLIKA 15.
Stopa NEET-a za mlade
u dobi 15 - 29, prema
spolu, 2017.

Izvor: Eurostat.

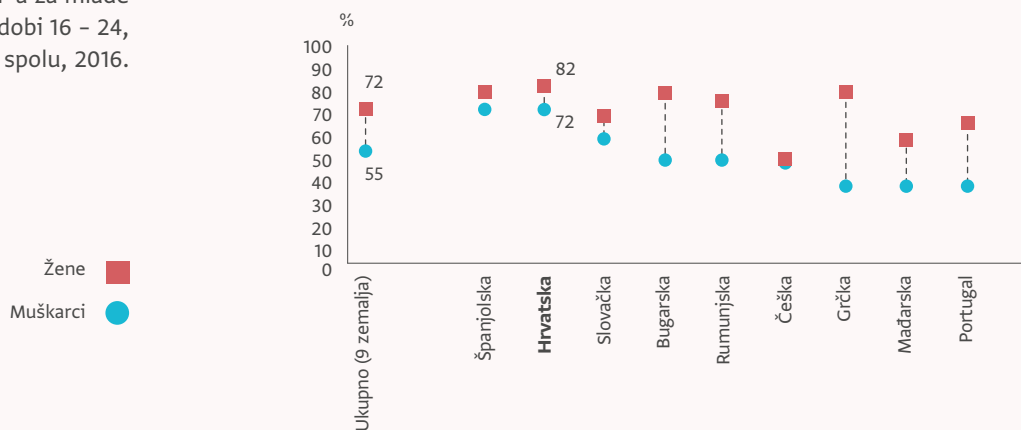
Unatoč heterogenosti, mladi koji nisu u sustavu obrazovanja, rada ili osposobljavanja dijele neka temeljna obilježja: veća je vjerojatnost da imaju nisku razinu obrazovanja, teško obiteljsko okruženje ili da su potomci imigranata. Oni ne stječu ljudski kapital formalnim kanalima obrazovanja, osposobljavanja ili rada (Eurofound, 2014.). Mladima koji odustanu od školovanja prije završetka srednje škole u pravilu nedostaju ključne vještine potrebne za zapošljavanje u formalnom sektoru. Oni često prihvaćaju nesigurnije poslove u neformalnom sektoru, što znači niža primanja i manje prilika tijekom cijeloga života. To dugoročno utječe i na tržišta rada. U generacijama s višim udjelima osoba koje nisu u sustavu obrazovanja, osposobljavanja ili rada dolazi do dugotrajnog gubitka produktivnosti, čime se smanjuje ukupni gospodarski rast (Međunarodna organizacija rada (ILO), 2013., Eurofound, 2014.). Ta pojava može pridonijeti i pojavi kriminala, ovisnosti, neprimjerenog ponašanja i društvene dezintegracije (Svjetska banka, 2012.). S obzirom na činjenicu da većina osoba koje nisu u sustavu obrazovanja, rada ili osposobljavanja dolazi iz siromašnih kućanstava, taj trend dovest će i do većeg međugeneracijskog prijenosa siromaštva i ograničavanja društvene mobilnosti (Mauro i Mitra, 2015.; Svjetska banka, 2012.).

U Hrvatskoj je stopa mladih Roma koji ne rade niti su u sustavu obrazovanja ili osposobljavanja izuzetno visoka. Prema najnovijim podacima (2016.) udio mladih Romkinja i Roma koji pripadaju toj kategoriji iznosi 82 %, odnosno 72 % (Slika 16). Od svih ispitivanih zemalja Hrvatska ima drugu najvišu stopu Roma koji nisu u sustavu obrazovanja, rada ili osposobljavanja (odmah nakon španjolske). Usto žene romske pripadnosti u Hrvatskoj rade najniže plaćene poslove u cijeloj jugoistočnoj Europi (Slika 17).

¹⁷ Kategorija NEET sadržava više podskupina u rasponu od konvencionalno nezaposlenih do onih koji nisu u mogućnosti raditi zbog obiteljskih obveza ili nesposobnosti (Eurofound, 2012.).

SLIKA 16.

Stopa NEET-a za mlade Rome u dobi 16 – 24, prema spolu, 2016.

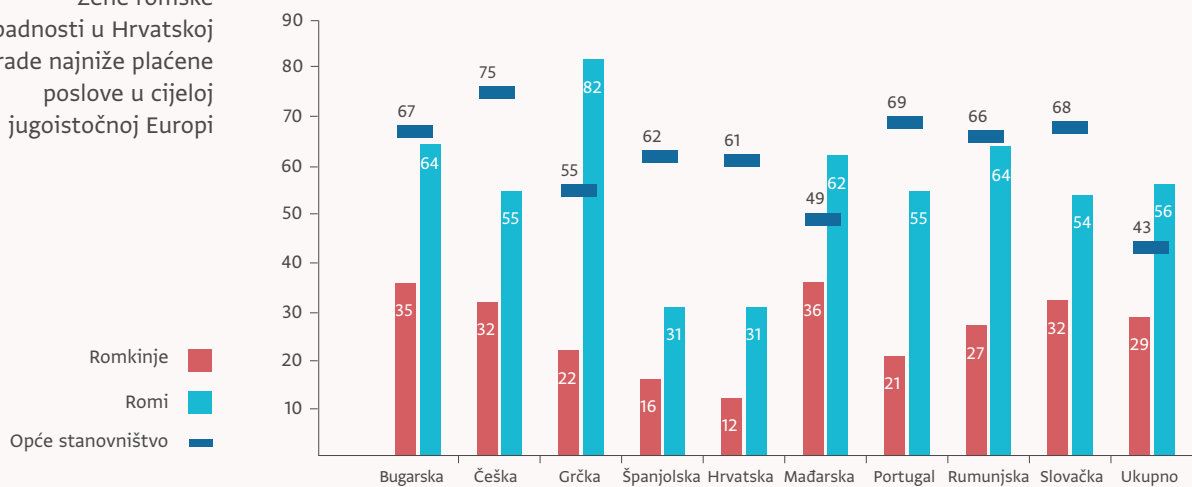
Izvor: FRA, EU-MIDIS II, 2016.

Napomene: Od svih osoba u romskim kućanstvima u dobi 16 – 24 (n = 5632); ponderirani rezultati.

Na temelju upitnika za kućanstvo i upitnika za ispitanika o samoprijavljenoj trenutnoj glavnoj djelatnosti, ne uzimajući u obzir one koji su u prethodna četiri tjedna radili bilo što kako bi zaradili.

SLIKA 17.

Žene romske pripadnosti u Hrvatskoj rade najniže plaćene poslove u cijeloj jugoistočnoj Europi

Izvor: FRA, EU-MIDIS II, 2016., Romi.

Napomene: Od svih osoba u romskim kućanstvima u dobi 20 – 64 (n = 17 806); ponderirani rezultati.

Izračunava se dijeljenjem broja zaposlenih osoba u dobi 20 – 64 godine s ukupnom populacijom iste dobne skupine.

5. Mogućnosti ostvarivanja ekonomskih primanja

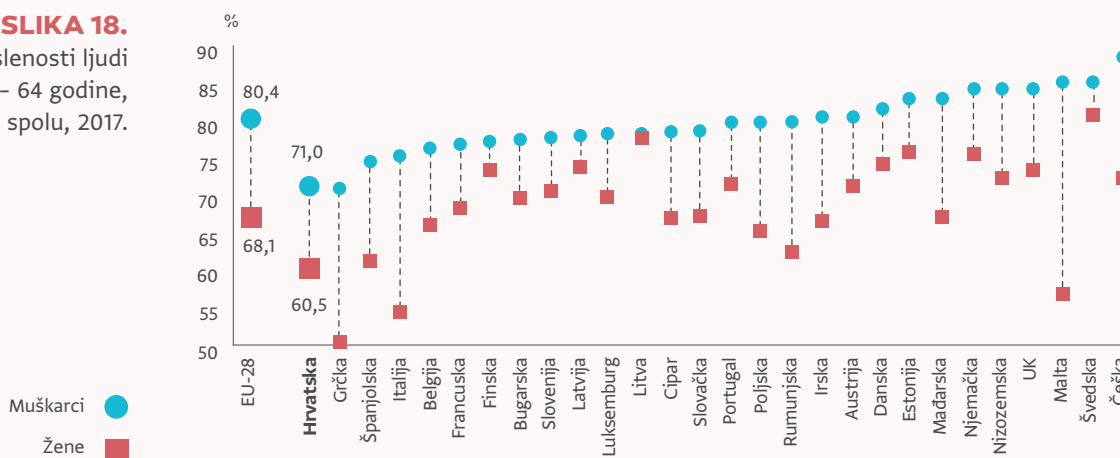
Žene su uspješnije u visokom obrazovanju, ali to ne znači automatski i viša primanja na tržištu rada. Žene često napuštaju tržište rada nakon što dobiju djecu i češće su nezaposlene od muškaraca. Žene i muškarci zapošljavaju se u različitim zanimanjima i na različitim hijerarhijskim razinama, što pridonosi nepovoljnom socioekonomskom položaju žena. Kućanskim poslovima i skrbi za djecu i starije osobe većinom se bave žene, što je u skladu s prevladavajućim rodnim normama i uzrokovano je nedostatkom odgovarajuće i kvalitetne formalne i neformalne skrbi za djecu i starije osobe. Iako su stope poduzetništva u Hrvatskoj općenito veoma niske u usporedbi s drugim državama EU-a, muškarci, osobito stariji, češće se uključuju u poduzetništvo nego žene. Glavne su prepreke za žensko poduzetništvo nedostatak financijskog i društvenog kapitala te institucija i mreža koje bi ženama omogućile zastupljenost na tržištu i u zajednici. Većina je Roma starijih od 16 godina nezaposleno, a velik broj Romkinja radi neplaćene kućanske poslove.

Ovo poglavlje pruža uvid u jaz između spolova u pogledu sudjelovanja na tržištu rada, primanja, poduzetništva i pristupa proizvodnim resursima, kao i profesionalne segregacije. Problemi kao što su slabije sudjelovanje žena na tržištu rada u usporedbi s muškarcima, diskriminacija pri zapošljavanju ili u vezi s plaćom te veliko opterećenje neplaćenim poslovima pružanja skrbi kod kuće mogu narušiti napredak žena, manjine u nepovoljnom položaju, i same države.

Zapošljavanje na puno radno vrijeme

Ukupna stopa zaposlenosti u Hrvatskoj 2017. je iznosila 66 % i bila je na trećem najnižem mjestu u EU-u, znatno ispod prosječnih 74 % u EU-28, uz veliku razliku između spolova. Zaposleno je samo 61 % aktivnih žena (u dobi 25 - 64 godine), za razliku od 71 % aktivnih muškaraca. Stope zaposlenosti starijih odraslih osoba (u dobi 45 - 64 godine) u Hrvatskoj također su znatno niže od prosjeka u EU-u i za muškarce i za žene. Štoviše, visoka stopa uključivanja žena u visoko obrazovanje ne znači automatski i više razine sudjelovanja žena na tržištu rada (Slika 18). Hrvatska ima najnižu stopu zaposlenosti muškaraca i četvrtu najnižu stopu zaposlenosti žena u EU-28.

SLIKA 18.
Stope zaposlenosti ljudi
u dobi 25 - 64 godine,
prema spolu, 2017.

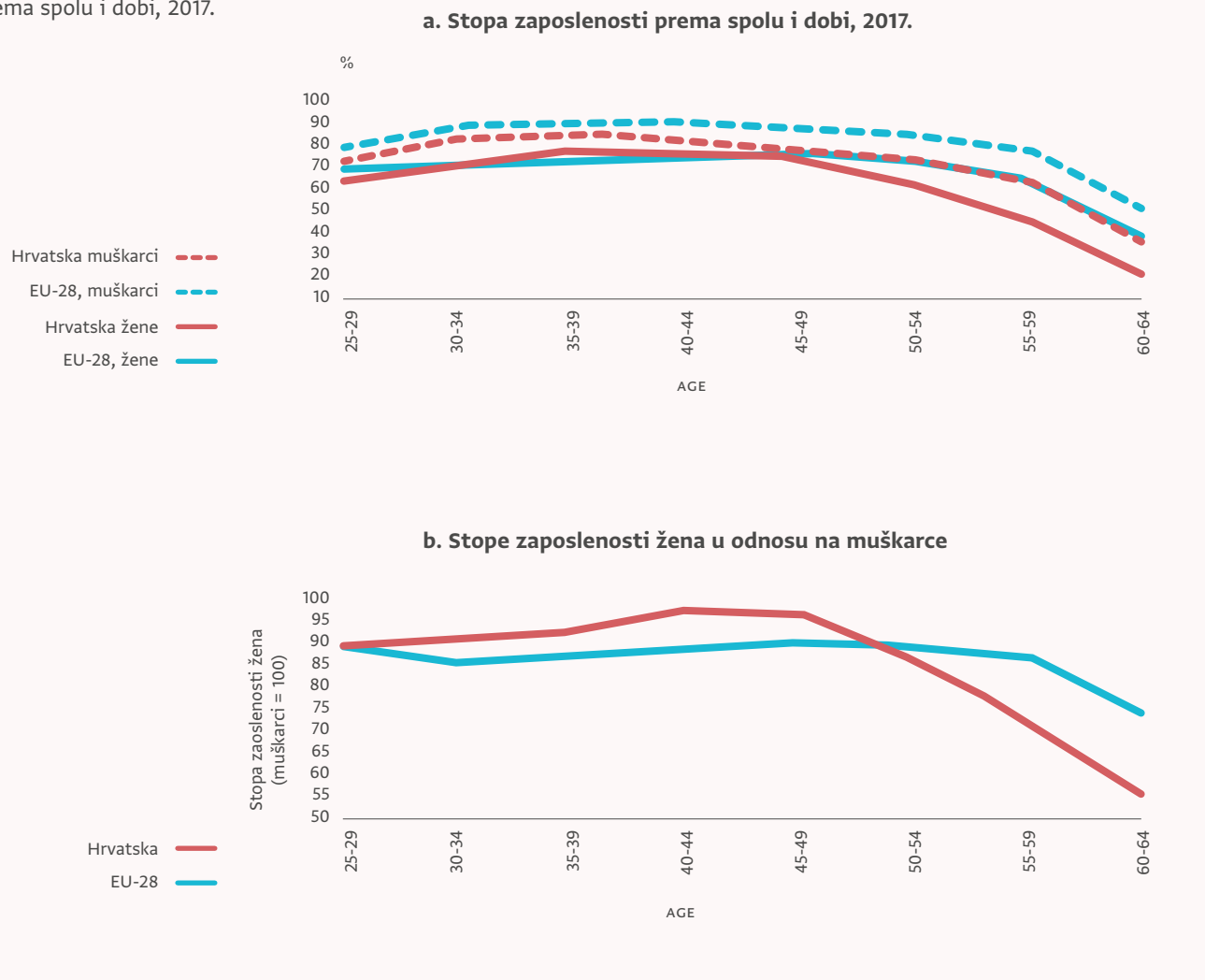

Izvor: Eurostat.

Prema podacima za 2017. muškarci i žene u Hrvatskoj imaju stope zaposlenosti slične prosjeku u EU-u do 45. godine, ali nakon toga njihove stope zaposlenosti padaju mnogo brže nego u ostatku EU-a. Stope su i za muškarce i za žene više za osobe mlađe od 40 - 45 godina te naglo padaju za starije osobe (Slika 19, dio a). Valja istaknuti da pad povezan s dobi u Hrvatskoj u prosjeku počinje ranije od prosjeka u EU-28. U svim dobnim skupinama žene su u nepovoljnijem položaju nego muškarci. Ta je značajka zajednička Hrvatskoj i EU-28. Starije su žene u osobito nepovoljnom položaju, posebice one od 55 i više godina. Stope zaposlenosti za žene u dobi 55 - 59 godina i 60 - 64 godine zaostaju za ekvivalentnim stopama za muškarce za približno 29 %, odnosno 44 % Relativan nepovoljni položaj za žene u Hrvatskoj općenito je niži od prosjeka u EU-28 za žene mlađe od 50 godina, a viši za žene od 55 i više godina (Slika 19, dio b).

SLIKA 19.

Stopa zaposlenosti
prema spolu i dobi, 2017.

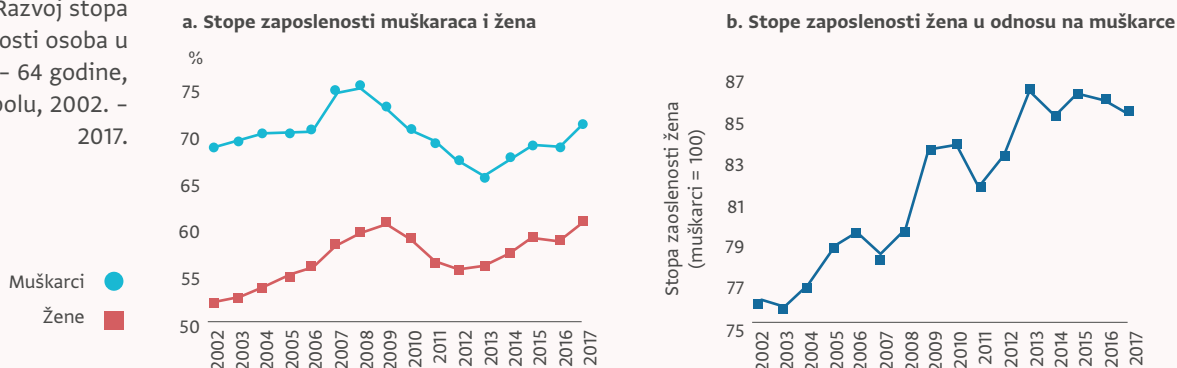

Izvor: Eurostat.

Hrvatska se počela oporavljati od gospodarske krize i otada je ukupna stopa zaposlenosti porasla, a razlika između spolova se smanjila. Stope zaposlenosti muškaraca i žena razvijale su se gotovo paralelno u razdoblju 2002. –2017., no razlika između spolova znatno se smanjila (Slika 20). Stope zaposlenosti za muškarce i žene rasle su u razdoblju prije krize te su najviše razine postigle 2008. (muškarci) i 2009. (žene) (Slika 20, dio a). Kada je državu pogodila gospodarska kriza, započeo je pad za oba spola koji je trajao do 2012. i 2013. Negativni učinak krize bio je relativno izraženiji za muškarce, čija je stopa zaposlenosti pala za približno 10 postotnih bodova, dok je za žene pala za 5 postotnih bodova. Nakon toga započeo je oporavak, a razlika između spolova u korist muškaraca se smanjila: apsolutna razlika pala je sa 16,3 na 10,5 postotnih bodova (Slika 20, dio a), a relativni nepovoljni položaj žena pao je s 24 % na približno 15 % (Slika 20, dio b).

SLIKA 20.

Razvoj stopa zaposlenosti osoba u dobi 25 - 64 godine, prema spolu, 2002. - 2017.

Izvor: Eurostat.

Privremeno zapošljavanje i zapošljavanje na nepuno radno vrijeme

Privremeni oblici rada u Hrvatskoj posljednjih su godina postali učestaliji te u privremenom zapošljavanju nema razlike između spolova. U 2017. je približno jedna petina svih zaposlenja, i za muškarce i za žene, bila privremena na jedan ili na drugi način (Tablica 2), čime se povećava neformalnost (takav rad češće je bez plaćenog dopusta, zdravstvene skrbi i drugih prava dostupnih u formalnom sektoru). Privremeno zapošljavanje češće je u Hrvatskoj nego u EU-28, gdje 13 % zaposlenih Europljana i 14 % zaposlenih Europljanki nema ugovor o radu na neodređeno vrijeme.

TABLICA 2.

Privremeno zapošljavanje i (nesvojevoljno) zapošljavanje na nepuno radno vrijeme prema spolu, 2017.

	Hrvatska	EU-28
A. PRIVREMENO ZAPOS LJAVANJE (% OD SVIH ZAPOS LENIH)		
Muškarci	19,8	12,8
Žene	20	14
B. ZAPOS LJAVANJE NA NEPUNO RADNO VRIJEME (% OD SVIH ZAPOS LENIH)		
Muškarci	3,6	7,3
Žene	5,8	30,9
C. NESVOJEVOLJNO ZAPOS LJAVANJE NA NEPUNO RADNO VRIJEME (% OD UKUPNOG NESVOJEVOLJNOG ZAPOS LJAVANJA)		
Muškarci	47,8	39,7
Žene	28,9	23,2

Izvor: Eurostat.

Napomene: Privremeno zaposlene osobe su osobe s privremenim ugovorima, uključujući osobe s ugovorom o radu na određeno vrijeme i osobe čiji će radni odnos biti prekinut kada se ispuni određeni objektivni kriterij (npr. dovršetak zadatka, povratak privremeno odsutne osobe na posao itd.). Nesvojevoljni rad na nepuno radno vrijeme može se podijeliti u tri skupine: i) osobe koje inače rade na puno radno vrijeme, no trenutno rade na nepuno radno vrijeme zbog stagnacije gospodarstva, ii) osobe koje inače rade na nepuno radno vrijeme, no trenutno na svojem radnom mjestu rade još manje sati zbog stagnacije gospodarstva i iii) osobe koje rade na nepuno radno vrijeme jer ne mogu pronaći posao na puno radno vrijeme.

Mogućnost zapošljavanja na nepuno radno vrijeme privlačnija je ženama koje pokušavaju uskladiti želju ili potrebu za radom s mogućnošću obavljanja zadataka koje tradicionalno obavljaju, kao što je briga za djecu. Za razliku od privremenog zapošljavanja, u Hrvatskoj veoma mali udio zaposlenih osoba radi poslove na nepuno radno vrijeme u usporedbi s prosjekom u EU-28. Učestalost zapošljavanja na nepuno radno vrijeme nešto je viša za žene u Hrvatskoj (5,8 %) nego za muškarce (3,6 %). Suprotno tome, prosječni podaci za EU-28 ukazuju na mnogo veću razliku između spolova (muškarci: 7,3 %, žene: 30,9 % na radnim mjestima na nepuno radno vrijeme). Razlike u zapošljavanju na nepuno radno vrijeme između spolova treba tumačiti uzimajući u obzir činjenicu da se kućanskim poslovima, uključujući odgovornost za djecu i starije osobe, nesrazmjerno više bave žene (Svjetska banka, 2018b.). Činjenica da u Hrvatskoj relativno manji broj žena radi na nepuno radno vrijeme nego u EU-28 uzrokovana je nedostatkom mogućnosti rada na nepuno radno vrijeme na hrvatskom tržištu rada, zbog čega je ženama u Hrvatskoj teže uskladiti svoje dvostruke uloge.

Sudionici rasprava unutar fokus-grupa izjavili su da se ženama koje traže posao često postavlja pitanja o bračnom statusu i majčinstvu. Smatraju i da žene imaju niže plaće nego muškarci na istim položajima te da napreduju sporije od muškaraca. Sudionici smatraju da radni sektori u kojima dominiraju žene (obrazovanje, novinarstvo, pravo) imaju niži društveni status. U raspravama su spomenuti i slučajevi seksualnog uznemiravanja na radnom mjestu.

Profesionalna segregacija

Rodno uvjetovana profesionalna segregacija, odnosno tendencija zapošljavanja žena i muškaraca na različita zanimanja (horizontalna segregacija) i na različite hijerarhijske razine (vertikalna segregacija), ključni je čimbenik za nepovoljan socioekonomski položaj žena. Profesionalna segregacija ima višestruke i dalekosežne posljedice, uključujući posljedice na kvalitetu poslova koji su ženama na raspolaganju i vrednovanje njihovih vještina. No sveukupno najopasnija posljedica jest održavanje sve raširenijih razlika u plaćama između spolova (Svjetska banka, 2011., Nopo, Daza i Ramos, 2011.). Isključivanje velikih dijelova radne snage iz određenih poslova također je gubitak ljudskog talenta i ima negativne posljedice za gospodarstvo.

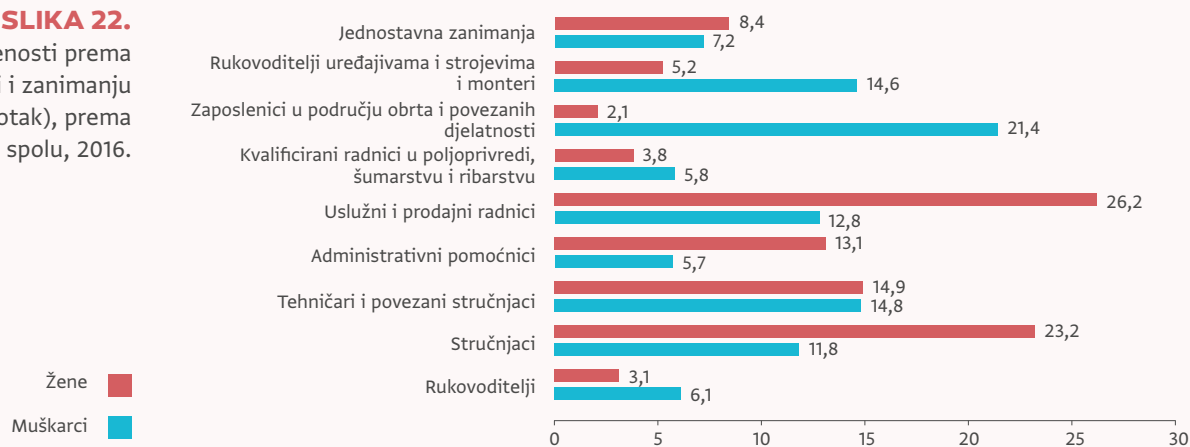
Horizontalna i vertikalna rodna segregacija pri zapošljavanju u Hrvatskoj je trenutačno veoma visoka. Kao i u većini razvijenih regija, žene uglavnom rade u uslužnom sektoru (maloprodaja, obrazovanje i zdravstvene usluge), a muškarci su mnogo zastupljeniji u industrijskim djelatnostima (osobito u prerađivačkoj industriji i građevinarstvu) i na fizičkim poslovima. Valja istaknuti da je znatan udio žena (12 %) zaposlen u prerađivačkom sektoru (Slika 21). Kad je riječ o vertikalnoj profesionalnoj segregaciji, muškarci su zaposleni kao „zaposlenici u području obrta i povezanih djelatnosti” (21 %), „tehničari i povezani stručnjaci” (15 %), „rukovatelji uređajima i strojevima i monter” (15 %), a žene su zaposlene kao „uslužni i prodajni radnici” (26 %) i „stručnjaci” (23 %) na intelektualnim poslovima srednje razine na kojima se može iskoristiti obrazovna prednost žena na tržištu rada, ali se ne mogu zajamčiti visoki povrati ulaganja u obrazovanje u smislu primanja. Za razliku od toga, sektore u kojima dominiraju muškarci uglavnom čine zanimanja koja se temelje na kvalificiranom fizičkom radu. (Slika 22). Profesionalna segregacija i demografske promjene dodatno naglašavaju važnost rješavanja problema horizontalne segregacije u kontekstu starenja stanovništva jer neki od izazova stanovništva koje stari obuhvaćaju sve veću potražnju za radnom snagom i nedostatke u sektorima STEM.

SLIKA 21.
Udio zaposlenosti prema sektoru (postotak), prema spolu, 2016.

Izvor: Europski institut za ravnopravnost spolova, baza podataka o rodnoj statistici.
Napomena: Podaci za rudarstvo i vađenje (žene) su povjerljivi.

SLIKA 22.
Udio zaposlenosti prema profesiji i zanimanju (postotak), prema spolu, 2016.

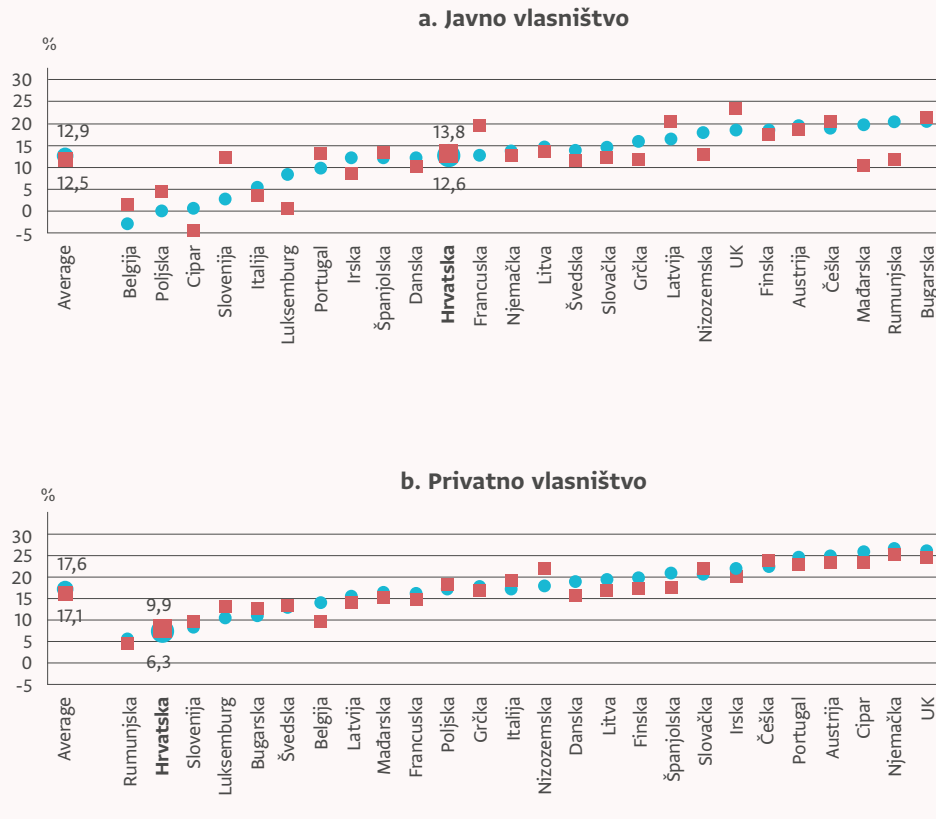

Izvor: Europski institut za ravnopravnost spolova, baza podataka o rodnoj statistici.

Razlika u plaćama

Privatni sektor mogao bi biti katalizator za pomoć vladi u smanjivanju rodne razlika u plaćama. Žene u Hrvatskoj u prosjeku primaju niže plaće od muškaraca, no u privatnom sektoru Hrvatska ima jednu od najnižih rodne razlika u plaćama. Ako se razlika u prosječnoj plaći izrazi kao postotak prosječne plaće muškaraca, rodna razlika u plaćama u Hrvatskoj je 2014. iznosila 14 % u javnom sektoru i 10 % u privatnom sektoru. Razlika u javnom sektoru slična je prosjeku u EU-28 (12,5 %), dok je razlika u privatnom sektoru gotovo 7 postotnih bodova niža od prosjeka u EU-28 (17,1 %) (Slika 23, dijelovi a i b). Iako mala razlika u plaćama ukazuje na manju diskriminaciju u plaćama za slične poslove, i dalje postoje visoke prepreke za pristup žena radnim mjestima i poduzetništvu.

SLIKA 23.
Neprilagođena rodna
razlika u plaćama,
prema vrsti vlasništva,
2010. i 2014.

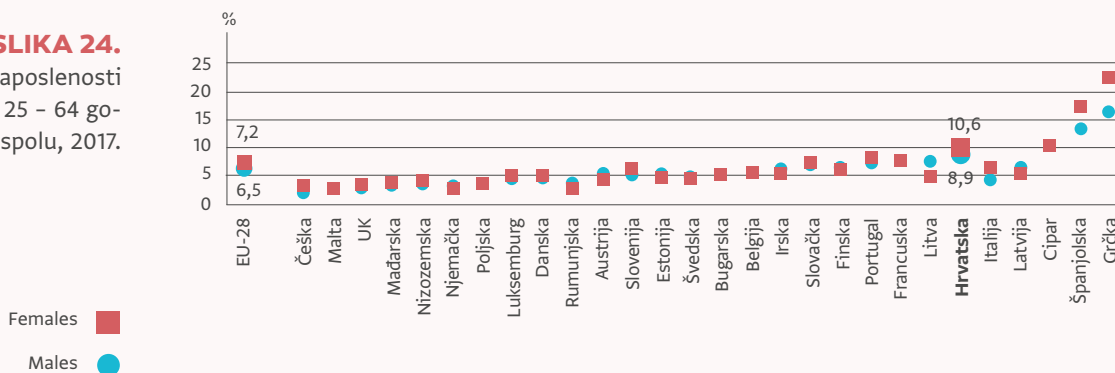
Izvor: Eurostat.

Napomene: Neprilagođena rodna razlika u plaćama izračunava se kao razlika između prosječne plaće muškaraca i žena izražena kao udio (u postocima) prosječne plaće muškaraca. Obuhvaćeni su sektori s kôdovima od B do S prema klasifikaciji NACE, osim kôda O (javna uprava i obrana; obvezno socijalno osiguranje). NACE znači *Nomenclature Statistique des Activites Economique dans la Communaute Europeenne*, odnosno standardna industrijska statistička klasifikacija gospodarskih djelatnosti koja se upotrebljava u EU-u. Godine 2010. i 2014. odabrane su jer su za njih dostupni podaci za najveći broj država.

Nezaposlenost

Hrvatska ima jednu od najviših stopa nezaposlenosti među državama EU-a. Stopa nezaposlenosti za muškarce iznosi 8,9 %, a za žene 10,6 %, što ih čini višima od prosjeka EU-28 za te kategorije, koji iznosi 6,5 %, odnosno 7,2 %. Hrvatska je prema tome šesta po redu u EU-28 po stopi nezaposlenosti muškaraca i četvrta po redu po stopi nezaposlenosti žena. Stopa za žene približno je 19 % viša od stope za muškarce, što ukazuje na viši relativni nepovoljni položaj za žene od onoga na koji ukazuje prosjek u EU-28 (Slika 24).

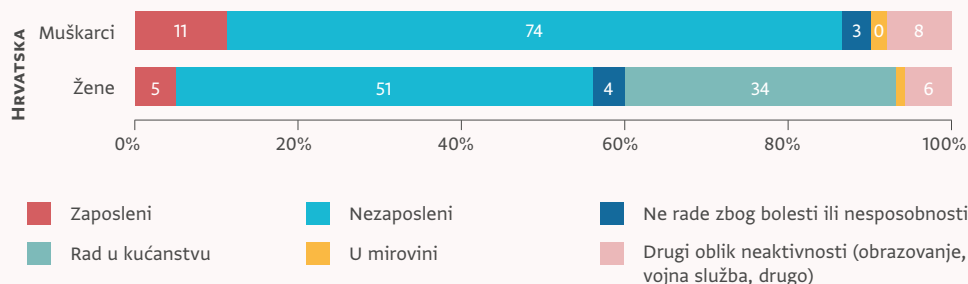
SLIKA 24.
Stope nezaposlenosti osoba u dobi 25 – 64 godine, prema spolu, 2017.

Izvor: Eurostat.

Većina Roma (74 % muškaraca i 51 % žena) u dobi od 16 ili više godina izjavila je da je nezaposlena, pri čemu mnogo žena romske pripadnosti radi neplaćene kućanske poslove. Hrvatska ima najniže utvrđene stope „zaposlenih” Roma među osam država¹⁸ uključenih u istraživanje EU-MIDIS II agencije FRA iz 2016. Štoviše, kao što prikazuje Slika 25, postoji malena razlika između spolova: 11 % muškaraca romske pripadnosti kao svoju glavnu djelatnost navelo je da su „zaposleni”, u usporedbi sa samo 5 % žena romske pripadnosti. Razlika između spolova u sudjelovanju na tržištu rada među Romima može se objasniti većom uključenošću žena u kućanske poslove i neplaćene poslove povezane sa skrbi, koji čine njihovu glavnu djelatnost. Prema nalazima istraživanja EU-MIDIS II agencije FRA 34 % svih ispitanih žena romske pripadnosti navelo je „kućanske poslove” kao svoju glavnu djelatnost, dok je to navelo 0 % muškaraca.

SLIKA 25.
Samoprijavljeni trenutačni status glavne djelatnosti (sve osobe u romskim kućanstvima iznad 16 godina) (postotak)

Izvor: FRA, EU-MIDIS II, 2016.

¹⁸ Obuhvaća: Hrvatsku, Češku, Grčku, Mađarsku, Portugal, Rumunjsku, Slovačku i Španjolsku.

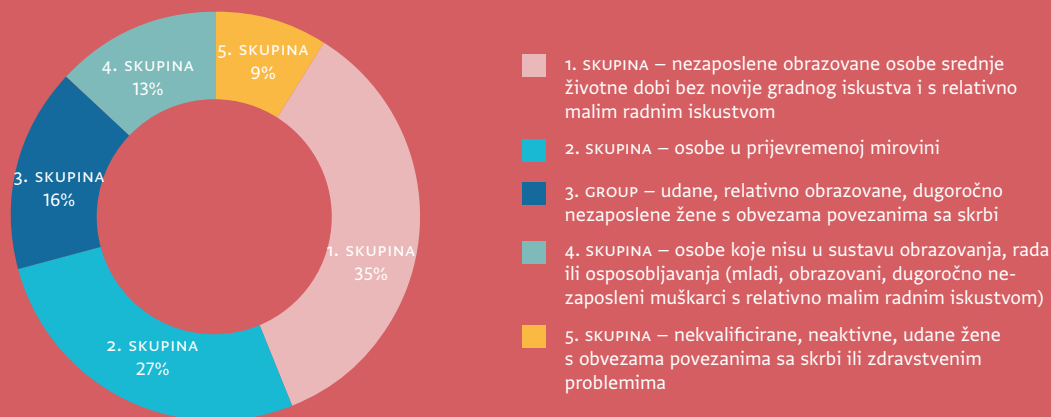
Osobe isključene s tržišta rada uglavnom su žene s obvezama povezanim sa skrbi, osobe u prijevremenoj mirovini i mladi koji nisu u sustavu obrazovanja, rada ili osposobljavanja. Oni se suočavaju s preprekama kao što su niska razina obrazovanja, obveze povezane sa skrbi, zdravstveni problemi, nedostatak novijeg radnog iskustva i malobrojne mogućnosti zapošljavanja. Moguće je i da visoke razine dohotka koji ne potječe od rada i visoke zamjenske naknade ne djeluju poticajno. Žene čine znatan udio svih isključenih skupina, a nekvalificirane, manje obrazovane žene u ruralnim sredinama u dobi 30 - 54 godine suočene su s najvećim brojem prepreka za pristup tržištu rada od svih pet skupina isključenih s tržišta rada. Pogledajte Okvir 2 za više pojedinosti.

OKVIR 3.
Isključenost s tržišta
rada u Hrvatskoj

Cilj knjige *Portraits of Labor Market Exclusion* (Portreti isključenosti s tržišta rada, Ovadiya i Vandeninden, 2017.) jest utvrditi koje skupine pojedinaca imaju poteškoća s ulaskom na tržište rada, koje skupine ne rade na optimalnoj razini (u smislu stabilnosti, radnog vremena ili kvalitete posla) i koje skupine nisu obuhvaćene nikakvim poticajnim mjerama ili se vode kao nezaposlene. Autori su proučavali podskup radno sposobnog hrvatskog stanovništva u dobi od 16 do 64 godine, osim redovnih studenata i osoba koje odslužuju obvezni vojni rok. Populacija se sastoji od pojedinaca koji su izjavili da su bili bez posla tijekom čitavog referentnog razdoblja istraživanja (odnosno pojedinaca koji nisu bili vezani za bilo koje radno mjesto) te pojedinaca koji su marginalno zaposleni zbog nestabilnih poslova, ograničenog radnog vremena ili vrlo niskih primanja. Ti su pojedinci 2013. činili 46 % svih radno sposobnih Hrvata (EU-SILC).

Primjenom analize latentnih klasa radi segmentacije te populacije pojedinaca koji imaju poteškoća s ulaskom na tržište rada dobiveno je pet skupina pojedinaca. Najveću skupinu čine nezaposlene osobe srednje životne dobi s određenom razinom obrazovanja, ali bez novijeg radnog iskustva i s relativno malim radnim iskustvom (35 %). Drugu najveću skupinu čine osobe u prijevremenoj mirovini (27 %). Treću skupinu čine udane žene, relativno obrazovane, ali dugotrajno nezaposlene, s obvezama povezanim sa skrbi (16 %). Četvrtu skupinu čine osobe koje nisu u sustavu obrazovanja, rada ili osposobljavanja: dugotrajno nezaposleni mladi, obrazovani muškarci i žene s relativno malim radnim iskustvom (13 %). Posljednju skupinu čine nekvalificirane, neaktivne udane žene s obvezama povezanim sa skrbi ili zdravstvenim problemima (9 %) (Slika 26). Udio žena u isključenim skupinama vrlo je visok (57,4 %). Činile su 42 % 1. skupine i 55 % osoba u prijevremenoj mirovini s obzirom na to da je dob za mirovinu za žene niža nego za muškarce (2. skupina). Također čine 34 % mladih koji nisu u sustavu obrazovanja, rada ili osposobljavanja (4. skupina). Znatan udio čine i u 3. (79 %) i 5. skupini (100 %). U izvješću se navodi i da je 5. skupina, uglavnom žene u ruralnim sredinama, suočena s najviše prepreka za ulazak na tržište rada (3,7 od ukupno 9).

SLIKA 26.
Skupine isključene s
tržišta rada u Hrvatskoj

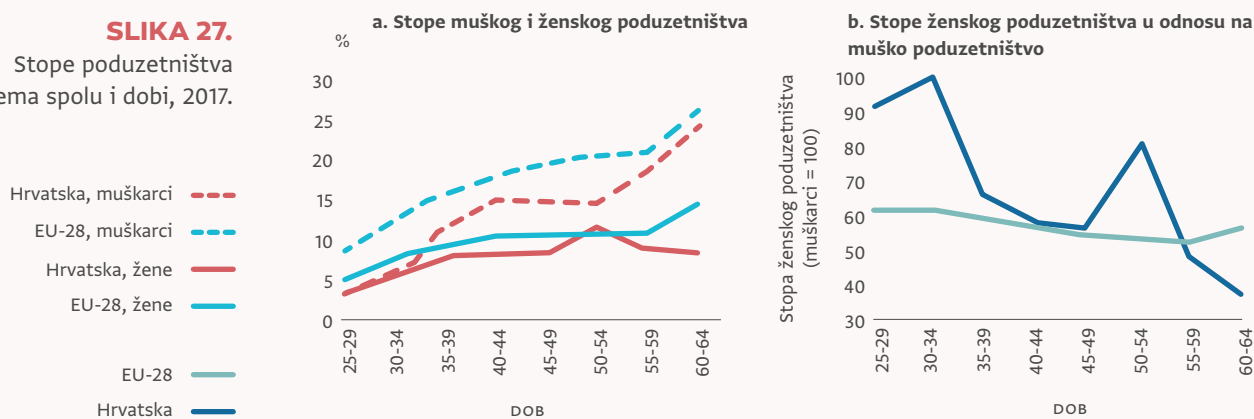

Izvor: Ovadiya i Vandeninden, 2017.

Poduzetništvo

Hrvatska ima jednu od najnižih stopa poduzetništva¹⁹ u EU-28 i za muškarce i za žene, a stariji muškarci mnogo češće postaju vlasnici poduzeća nego starije žene. Poduzetništvo je u Hrvatskoj u stabilnom padu, a niske stope vjerojatno su uzrokovane prisutnošću većih prepreka za ulazak u poduzetništvo, uključujući administrativnu rascjepkanost i birokraciju, visoke stope poreza u Hrvatskoj u usporedbi s drugim državama EU-a,²⁰ i nedavno pojačane migracije mladih ljudi u Zapadnu Europu. Mlađi muškarci mnogo rjeđe postaju poduzetnici od starijih muškaraca. Samo se 3 % aktivnih muškaraca u dobi 25 - 29 godina bavi poduzetništvom, u usporedbi s 23,4 % muškaraca u dobi 60 - 64 godine. Za žene je taj postotak nizak u objema dobnim skupinama, odnosno 3 % za mlađu dobnu skupinu i 8,5 % za stariju (Slika 27, dio a). Stariji muškarci mnogo češće postaju poduzetnici, a žensko je poduzetništvo na niskoj razini u samom početku i blago raste paralelno s dobi. Usto, samo oko 12 % poduzeća u Hrvatskoj ima žene na najvišim položajima, a samo jedna trećina poduzeća u vlasništvu je žena (Indikatori svjetskog razvoja, 2017.).

SLIKA 27.
Stope poduzetništva
prema spolu i dobi, 2017.

Izvor: Eurostat.

Napomene: Stopa poduzetništva za određenu dobnu skupinu izračunata je kao udio (u %) samozaposlenih osoba (sa zaposlenicima i bez njih) te dobi u ukupnoj aktivnoj populaciji te dobi.

Samozapošljavanje je moguća i često bolja opcija za najranjivije skupine suočene s više prepreka u pristupu tržištu rada. To je osobito slučaj za manje mobilne osobe, uključujući žene i mlade, koje ne mogu ili ne žele migrirati. Ranjive skupine s niskim razinama obrazovanja i vještina ne mogu se uspješno natjecati na formalnom tržištu rada, a dodatne su prepreke stigmatiziranje i društvene norme. Međutim, neke od prepreka s kojima se susreću u pristupu tržištu rada ne primjenjuju se u istoj mjeri i na samozapošljavanje. Štoviše, globalno je iskustvo pokazalo da poslovni kolektivi mogu omogućiti zastupljenost i djelovanje na tržištu rada, osobito za žene u ruralnim sredinama.

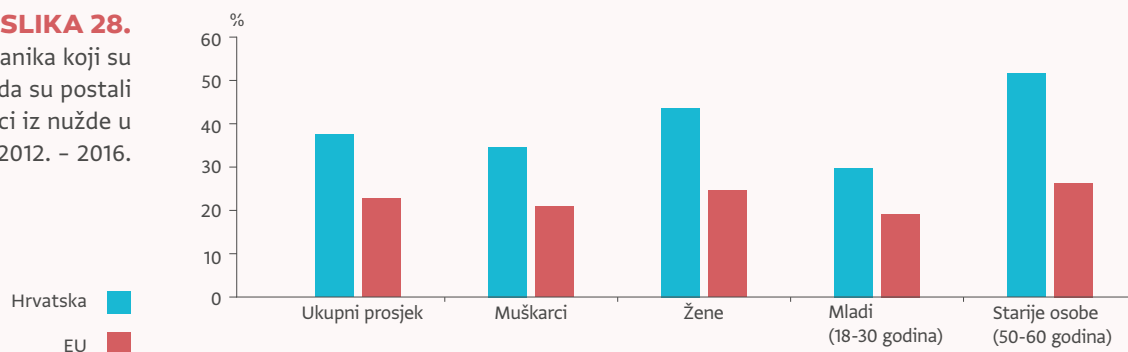
Skupine stanovništva do kojih je teško doprijeti često se odlučuju na samozapošljavanje zbog nedostatka formalnih mogućnosti zapošljavanja. Žene, stariji muškarci i mladi češće se odlučuju

¹⁹ Definirano kao udio samozaposlenih osoba (sa zaposlenicima ili bez njih) u ukupnoj aktivnoj populaciji.

²⁰ Hrvatska se nalazi na 51. mjestu ljestvice Svjetske banke pod nazivom Doing Business. Prema izvješću Svjetske banke *Doing Business*, u kojemu se mjere i uspoređuju aspekti propisa koji poduzetnicima omogućuju da pokrenu, vode i šire poduzeća ili ih u tome sprječavaju, najveće prepreke uspješnosti u Hrvatskoj odnose se na građevinske dozvole, izvršavanje ugovora i otvaranje poduzeća (Svjetska banka, 2018.c).

za poduzetništvo iz nužde (OECD/Europska unija, 2017.).²¹ Razlog visoke stope rane poduzetničke aktivnosti, koja je viša od prosjeka u EU-u, vjerojatno je velik broj ljudi koji nisu imali druge mogućnosti zapošljavanja. Više od trećine ispitanih novih poduzetnika (37,2 %) izjavilo je da su pokrenuli posao jer se nigdje nisu mogli zaposliti. To se osobito odnosi na starije poduzetnike u predmetnom razdoblju jer je više od polovice (51,3 %) izjavilo da nisu imali druge mogućnosti za rad (Slika 28).

SLIKA 28.
Udio ispitanika koji su izjavili da su postali poduzetnici iz nužde u razdoblju 2012. – 2016.

Izvor: OECD, na temelju stope ukupne rane poduzetničke aktivnosti (TEA).

Napomena: Stopa rane poduzetničke aktivnosti jest postotak stanovništva u dobi od 18 do 64 godine koje je poduzetnik u nastajanju ili vlasnik/direktor novog poduzeća koje nije starije od 42 mjeseca.

Za Hrvatsku su karakteristični ograničeno samozapošljavanje i iznimno niska poduzetnička aktivnost među ženama. Stopa samozapošljavanja na razini Hrvatske opada od 2010., ispod prosjeka EU-a pala je 2014. i 2016. dosegla 11,8 % (u usporedbi s 14 % u EU-u) (OECD/Europska unija, 2017.). Žene su iznimno nedovoljno zastupljene u poduzetničkim aktivnostima, a razlike između spolova veće su od prosjeka EU-a. Na primjer, stopa ukupne rane poduzetničke aktivnosti u Hrvatskoj u razdoblju od 2010. do 2017. bila je konstantno viša za muškarce nego za žene (stopa ukupne rane poduzetničke aktivnosti za muškarce dvostruko je viša od iste stope za žene).²²

Žene u Hrvatskoj suočavaju se s ekonomskim, društvenim i političkim ograničenjima u pristupu financiranju i tržištima. Ekonomske prepreke obuhvaćaju nedostatak tržišnih informacija, ograničenu pregovaračku moć, nemogućnost pristupa financijskim uslugama i nejednak pristup proizvodnim resursima i uslugama. Njihovu ulogu dodatno ograničavaju kulturne norme prema kojima se za djecu i starije osobe većinom brinu žene. Žene u ruralnim područjima često ne mogu djelovati ili utjecati na donošenje odluka na razini zajednice ili ostvariti stvarnu zastupljenost na tržištu rada.

Kada se odluče na poduzetništvo, žene moraju nadvladati nedostatak financijske pismenosti i poslovnih vještina ili podrške potrebne za uspjeh na tržištu. Ne postoje učinkovite i pristupačne usluge za razvoj poslovanja koje bi osnažile žene za preuzimanje poduzetničkih uloga i pokretanje posla te njihov ostanak u poduzetništvu. Potreban je ekosustav strukturirane i trajne podrške u obliku poslovnog razvoja od inkubacije do razvoja i širenja. Osim toga, trenutačni programi za poticanje tržišta rada, kao što je program Zaželi, a osobito programi za dugotrajno nezaposlene žene starije od 55 godina, korisnike ne pripremaju dovoljno da bi mogli prijeći iz subvencioniranih programa zapošljavanja na redoviti rad ili samozapošljavanje. Sudionici programa ne stječu nove vještine u

²¹ Podaci se temelje na Svjetskom istraživanju poduzetništva (GEM), najvećem globalnom istraživanju poduzetništva.

²² Svjetsko istraživanje poduzetništva u tabličnom prikazu za OECD, 2017. Podaci obuhvaćaju sve države članice EU-a osim Malte (EU-27).

obliku certifikacija koje bi im omogućile zapošljavanje nakon završetka programa. Moguće područje za razvoj jest očigledna praznina na tržištu za pružanje usluga skrbi, koje bi istodobno moglo biti i izvor poduzetništva za žene i ispuniti potrebu žena da uđu na tržište.

U Strategiji razvoja poduzetništva žena u Republici Hrvatskoj za razdoblje od 2014. do 2020. godine, koju je donijela Vlada Republike Hrvatske, potvrđuju se brojne strukturne, ekonomske i praktične prepreke koje treba ukloniti. U strategiji se naglašava potreba za dugoročnim aktivnostima kojima će se pokušati riješiti problem prevladavajućih stereotipa (npr. u pogledu odabira obrazovanja i rodnih uloga) i nastojati poboljšati institucionalno i regulatorno okruženje (npr. dostupnost skrbi za djecu i starije osobe). Kad je riječ o hitnijim mjerama, naglašava se važnost poboljšanja pristupa financiranju i osposobljavanju te uslugama i programima za razvoj poslovanja. No u strategiji se ne navode prilagođeni pristupi za uklanjanje prepreka za poduzetništvo žena u ruralnim područjima.

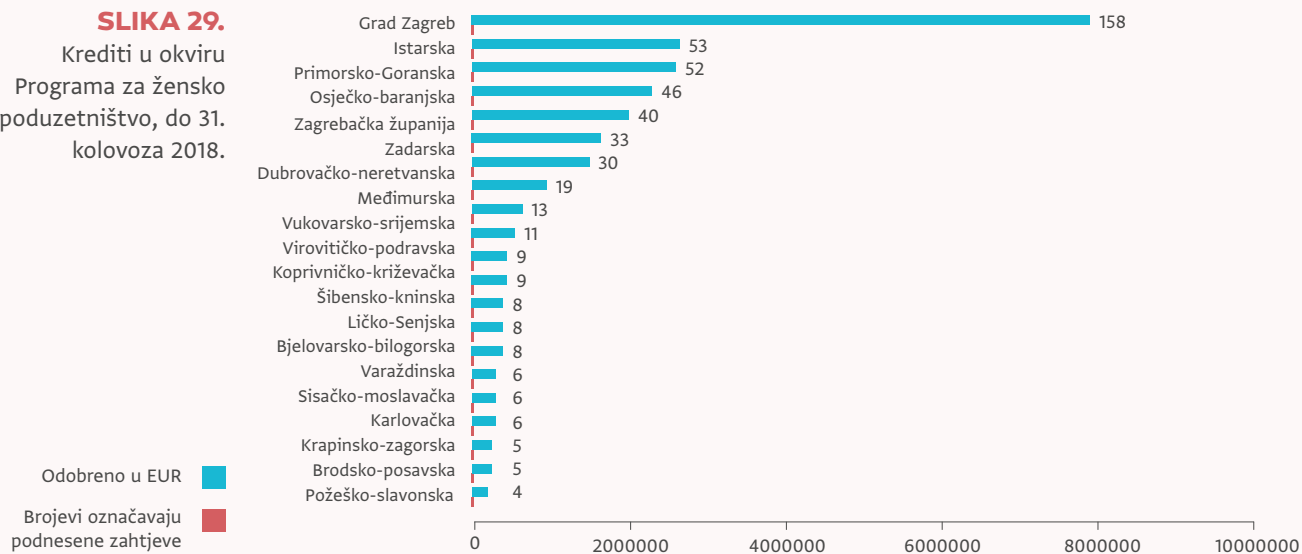
U Istraživanju o statusu, svijesti i potrebama ruralnih žena u Republici Hrvatskoj koje je Ministarstvo poljoprivrede provelo 2011. otkriveno je da žene u ruralnim područjima u prosjeku imaju završenu srednju školu i rade u neformalnom sektoru. Imaju i nisku razinu informatičke pismenosti, a samo 13 % ispitanih žena imalo je pristup računalu. Dana je preporuka da se ženama u ruralnim područjima omogući cjeloživotno učenje, financijska i informatička pismenost te osposobljavanje i certifikacija prilagođenim pristupima odozdo prema gore koji vode do samozapošljavanja i rada od kuće. Tim bi se pristupima trebala naglasiti i korisna uloga žena u zajednici kako bi im se omogućila veća zastupljenost i djelovanje.

Dodatna je prepreka za poduzetnike, osobito one koji potječu iz ranjivijih skupina, pristup financiranju za mala i mikro poduzeća. To ima nekoliko posljedica jer prisiljava žene da se oslanjaju na vlastita sredstva i osobne kredite ili zadržanu dobit, što ih ograničava na mikrosegment tržišta i usporava njihov rast. Nedostatak kolaterala zbog nedostatka proizvodnih sredstava još je jedan problem. Hrvatska banka za obnovu i razvitak (HBOR) nudi program kreditiranja za žene poduzetnice. Međutim, osoblje HBOR-a navodi da je upotreba programa općenito na niskoj razini. Kreditima u okviru programa financira se do 100 % procijenjene vrijednosti ulaganja, uz minimalan iznos kredita od 80 000 kuna i maksimalan iznos od 700 000 kuna. Slika 29 jasno prikazuje da je većina zahtjeva bila iz grada Zagreba (158 od 529) u ukupnom iznosu od 10,45 milijuna eura, u usporedbi s 32,89 milijuna eura za ostatak Hrvatske. Na temelju informacija iz HBOR-a djelatnosti s najviše zahtjeva bile su zdravstvene djelatnosti (79), ostale osobne usluge (68), poljoprivreda i stočarstvo (47), pravne i računovodstvene djelatnosti (43), usluživanje hrane (35) i prerada hrane (25).

Moguće je da mnogi potencijalni poduzetnici, osobito žene u ruralnim područjima i ranjive žene, neće biti obuhvaćeni ovim programom jer su im potrebni manji krediti ili financijski proizvodi prilagođeniji ženama. Štoviše, slaba potražnja može biti povezana s preprekama koje se odnose na kapacitete, (percepcijom) složenih postupaka i nedostatkom ciljanih usluga za razvoj poslovanja. Na primjer, da bi mogao dobiti kredit za razvoj proizvoda ili usluga, dužnik mora predati detaljan poslovni plan s troškovima te prognozama cijena i prihoda. Bez odgovarajuće podrške mnoge nezaposlene žene neće moći savladati već tu prvu prepreku. Prema kratkoj ocjeni misije Svjetske banke²³ manjinske skupine i dalje su isključene iz tih programa, što ukazuje na to da ti instrumenti vjerojatno ne zadovoljavaju potrebe isključenih skupina kao što su žene u ruralnim područjima. Lokalne vlasti imaju ograničene proračune i stoga mogu ponuditi samo manji skup usluga za postizanje uključivosti. Osim nekoliko programa namijenjenih mladima programi za podupiranje poduzetništva koje nude nisu usmjereni na isključene skupine, primjerice žene ili umirovljenike.

.....
²³ Savjetodavne usluge: Misija u Hrvatskoj, rujna 2018.

SLIKA 29.
Krediti u okviru
Programa za žensko
poduzetništvo, do 31.
kolovoza 2018.

Izvor: Hrvatska banka za obnovu i razvitak (HBOR).

Vlasništvo nad imovinom, pristup financijskim uslugama i informacijskim i komunikacijskim tehnologijama

U Hrvatskoj se imovina stečena prije sklapanja braka smatra zasebnom imovinom bračnog druga koji ju je stekao, dok se imovina i dohodak stečeni nakon sklapanja braka, uz nekoliko iznimki propisanih zakonom, smatraju bračnom stečevinom.²⁴ Način raspodjele imovine između bračnih drugova određuje se bračnoimovinskim režimom. On se primjenjuje i na slučajeve kada se imovina stečena prije braka i imovina stečena za vrijeme braka smatraju odvojenom imovinom bračnog druga koji ju je stekao, ali se ukupna vrijednost imovine koju je stekao pojedini bračni drug smatra bračnom stečevinom. U trenutku prestanka braka razvodom ili smrću, imovina stečena u braku ili njezina ukupna vrijednost ravnomjerno se dijeli između bračnih drugova. Hrvatska je nedavno uvela posebne odredbe o pravnim poslovima povezanim s obiteljskim domom prema kojima je potreban pisani pristanak bračnog druga za otuđivanje ili opterećivanje imovine koja se upotrebljava kao obiteljski dom (Svjetska banka, 2016.).

Iako su hrvatski zakoni o vlasništvu nad imovinom i nasljeđivanju rodno ravnopravni, neformalna pravila i dalje odražavaju patrijarhalne rodne norme.²⁵ Sudionici rasprava unutar fokus-grupa izjavili su da se većina žena prilikom udaje uselila u suprugov obiteljski dom i većinu života živjela u kući u vlasništvu supruga. Čak i ako su zajedno izgradili kuću, nije neuobičajeno da je suprug bio upisan kao jedini vlasnik.

²⁴ Od bračnoimovinskih režima obuhvaćenih projektom Svjetske banke „Žene, poslovanje i pravna zaštita” najčešći su režim odvojene imovine i režim zajednice imovine. Režim odvojene imovine omogućuje svakom bračnom drugu da zadrži vlasništvo i upravljanje nad vlastitom imovinom sa svim administrativnim pravima, dok se prema režimu zajednice imovine imovina svakog bračnog druga smatra bračnom stečevinom bez obzira na to tko ju je platio. U istraživanjima u okviru Projekta analize rodne razlike u posjedovanju imovine (Gender Asset Gap) naglašava se važnost određenih imovinskih režima za prava vlasništva žena. Na primjer, u usporednom istraživanju u Ekvadoru, Gani i indijskoj saveznoj državi Karnataka utvrđeno je da su u režimima odvojene imovine rodne razlike u posjedovanju imovine i bogatstva veće. Nasuprot tome, te razlike manje su kod režima zajednice imovine. Rezultati pokazuju da u Gani žene čine samo 38 % zemljoposjednika, dok za saveznu državu Karnataka taj postotak iznosi 20 %. U oba je gospodarstva uobičajen režim odvojene imovine. Međutim, u Ekvadoru, u kojemu je uobičajen režim zajednice imovine, žene čine 51 % poljoprivrednih zemljoposjednika. Izričita prava vlasništva, među ostalim u okviru bračnoimovinskih režima, ključna su komponenta vlasništva nad zemljom.

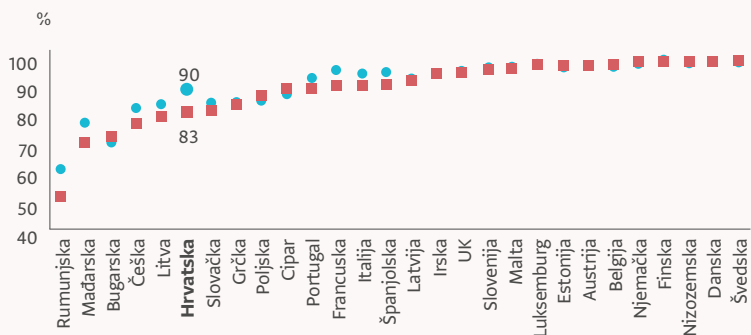
²⁵ Baza podataka o zemljišnim pravima prema rodu Organizacije za prehranu i poljoprivredu. <http://www.fao.org/gender-landrights-database/data-map/statistics/en/>.

Žene i muškarci u Hrvatskoj imaju jednaka prava pristupa financijskim uslugama, uključujući kredite i bankovne zajmove (Svjetska banka, 2018g.). U 2017. godini 83 % žena i 90 % muškaraca imalo je bankovni račun otvoren u nekoj financijskoj instituciji ili kod pružatelja mobilnih novčanih usluga, što je i dalje malo ispod razine u većini država članica EU-a (Slika 30). Međutim, time se ne podrazumijeva i stvaran pristup financiranju za pokretanje poduzeća.

SLIKA 30.

Posjedovanje računa u financijskoj instituciji ili kod pružatelja mobilnih novčanih usluga (% stanovništva u dobi od 15 i više godina), 2017.

Muškarci ●
Žene ■

Izvor: Indikatori svjetskog razvoja.

Upotreba interneta u Hrvatskoj znatno je porasla od 2010., ali postoji velika razlika između spolova, osobito u starijoj dobnoj skupini (55 - 74 godine) (Slika 31).

Internet otvara vrata novim idejama, informacijama, stjecanju vještina, zapošljavanju, mogućnostima ostvarivanja ekonomskih primanja i financijskim uslugama te ubrzava njihov razvoj. U 2017. godini postotak muškaraca u dobi 25 - 54 godine koji se služe internetom iznosio je 88 %, dok je postotak žena u istoj dobnoj skupini iznosio 81 %. Prosjek EU-a iznosi 92 % za oba spola. U starijoj dobnoj skupini (55 - 74 godine) upotreba interneta bila je upola niža za muškarce i za dvije trećine niža za žene u usporedbi s mlađom dobnom skupinom (25 - 54 godine).

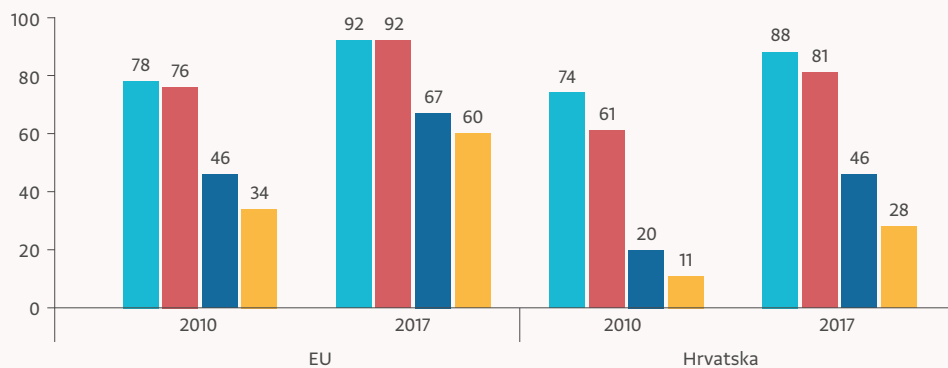
„Naše iskustvo u ovom dobu ne vrijedi. Potpuno smo nepismeni, ne znamo kako rukovati pametnim telefonima, Facebookom, internetom, a moj se 4-godišnji unuk bez problema u tome snalazi.”

- Starija žena, rasprava unutar fokus-grupe u Đakovu, Slavonija

SLIKA 31.

Upotreba interneta u posljednja 3 mjeseca (postotak)

25 - 54 godine (muškarci) ■
25 - 54 godine (žene) ■
55 - 74 godine (muškarci) ■
55 - 74 godine (žene) ■

Izvor: Eurostat.

6. Rodno osviještene politike socijalne zaštite

Usluge skrbi za djecu u Hrvatskoj općenito su ograničene te postoje goleme nejednakosti u njihovoj dostupnosti između glavnog grada i drugih regija, osobito ruralnih područja. Mnoge žene reproduktivne dobi napuštaju tržište rada kako bi se brinule za djecu te stoga ne primaju plaću i nemaju mogućnosti štednje. Kao posljedica, starije žene općenito primaju znatno niže mirovine od muškaraca i vjerojatnije je da će živjeti u siromaštvu, osobito ako žive u ruralnim područjima. U većini mjesta, a osobito u ruralnim područjima, nema kvalitetne i dostupne formalne skrbi za starije osobe te starije osobe ostaju živjeti kod kuće. Građanski i društveni angažman među starijim osobama na niskoj je razini, zbog čega mnogi žive u izolaciji uskraćeni za društvene interakcije. Osim toga, nakon odlaska u mirovinu imaju malo mogućnosti za prekvalifikaciju koja bi im omogućile drugi posao i dodatan dohodak, što je ključan dio aktivnog starenja.

Politike socijalne zaštite, uključujući roditeljski dopust, obiteljske doplatke, novčane naknade za nezaposlene i mirovine, štite žene i muškarce u slučaju nepredvidivih situacija, kao što je nezaposlenost, ili tijekom životnog vijeka, kada postanu roditelji ili ostare. Dobro osmišljeni sustavi socijalne zaštite mogu smanjiti rodne razlike u stopama siromaštva, povećati sigurnost dohotka i pristup osobnom dohotku za žene te biti spas za siromašne žene, osobito samohrane majke. Stoga je pri izradi politika socijalne zaštite važno imati na umu rodne nejednakosti.

Rodiljni, roditeljski i očinski dopust

Zaštita majki i roditeljski dopust ključni su za promicanje rodne ravnopravnosti. Međutim, dulji izostanak s tržišta rada može usporiti napredovanje žena. Zaštitom radnog mjesta i dohotka tijekom i nakon rodiljnog dopusta ženama se pružaju ravnopravnije mogućnosti na tržištu rada, što zatim dovodi do njihova osnaživanja. Nadalje, odredbe o očinskom i roditeljskom dopustu sve se češće primjenjuju, što je odraz promjene pogleda na očinstvo. Takav pomak u percepciji roditeljskih uloga mogao bi biti znak rodno uravnoteženijih pristupa pružanju skrbi i neplaćenom radu (Okvir 3). Međutim, veoma duga razdoblja dopusta, kada se njima koriste uglavnom žene i osobito u slučajevima kada nema zaštite radnog mjesta, mogu naštetiti i posvećenosti žena plaćenom radu i njihovu napredovanju, što dovodi do smanjenja plaće (Međunarodna organizacija rada, 2011.; Thévenon i Solaz, 2013.). Na temelju pregleda međunarodnih dokaza Međunarodne organizacije rada svaka godina dopusta ima učinak blagog smanjenja plaće, pri čemu je u brojnim istraživanjima kao središnja točka uzeto 12 mjeseci (Grimshaw i Rubery, 2015.).

OKVIR 4. Glavna obilježja sustava roditeljskog dopusta

Rodiljni dopust: Dopust sa zaštitom radnog mjesta za zaposlene žene u razdoblju prije i nakon rođenja djeteta, a u nekim državama i nakon usvajanja. Konvencijom Međunarodne organizacije rada o rodiljnom dopustu utvrđeno je minimalno trajanje dopusta od 14 tjedana.

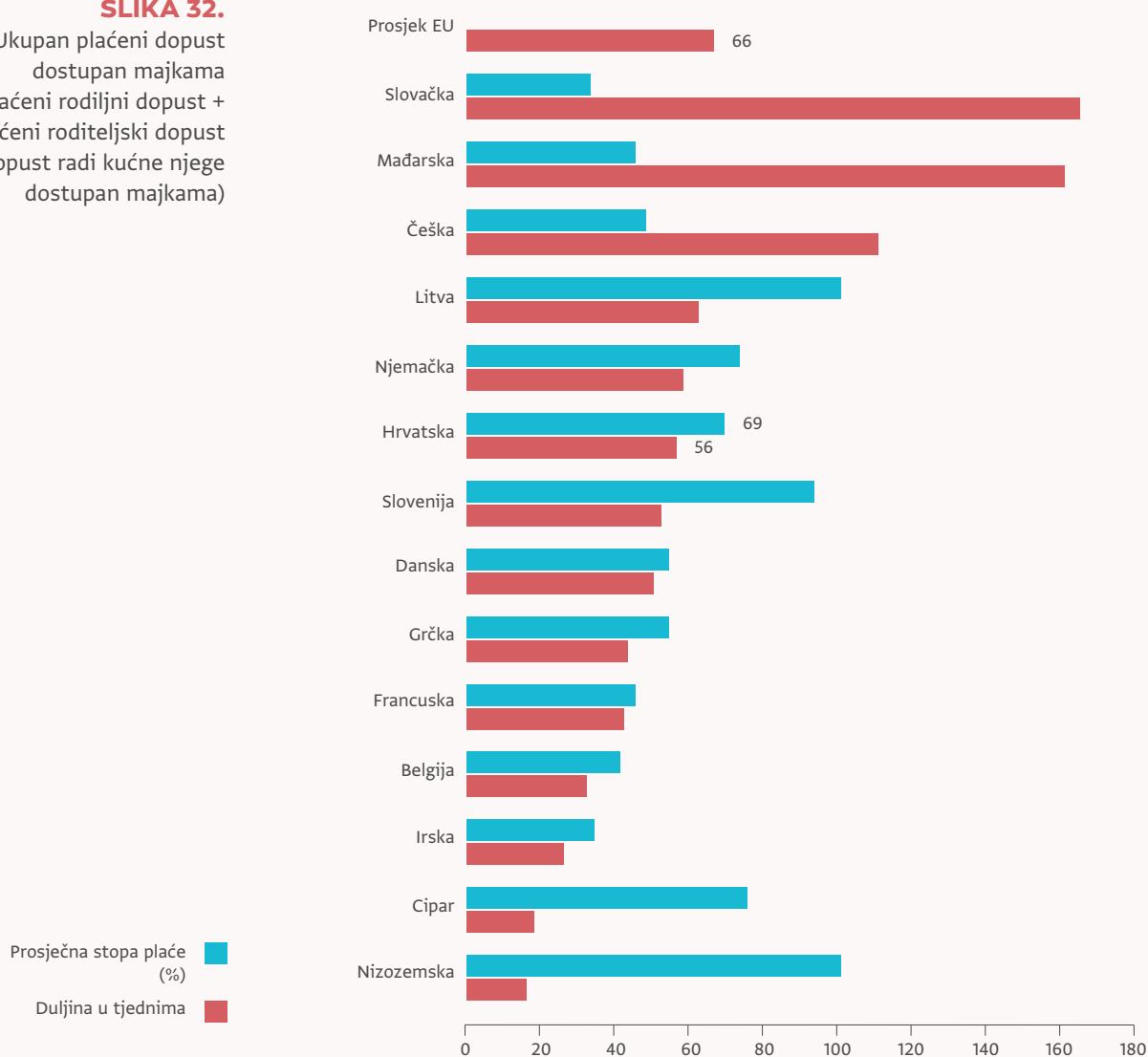
Očinski dopust: Dopust sa zaštitom radnog mjesta za zaposlene očeve tijekom ili prvih nekoliko mjeseci nakon rođenja djeteta. U pravilu su razdoblja očinskog dopusta mnogo kraća od rodiljnog dopusta. U nekim državama (npr. Island) prava očeva na dopust dio su programa roditeljskog dopusta, a ne zasebno pravo.

Roditeljski dopust: Dopust sa zaštitom radnog mjesta za zaposlene roditelje, koji se često nadovezuje na posebni rodiljni i očinski dopust, a često, ali ne u svim državama, slijedi nakon razdoblja rodiljnog dopusta. Pravo na roditeljski dopust često je individualno (odnosno svaki roditelj ima vlastito pravo), dok je pravo na državnu potporu dohotku često na razini obitelji pa u pravilu u svakom trenutku samo jedan roditelj može tražiti potporu dohotku (osim u kratkom razdoblju nakon rođenja djeteta). U nekim je državama roditeljski dopust u pravilu dijeljeno obiteljsko pravo, pri čemu određena razdoblja može upotrebljavati samo majka ili otac, a u drugima (na primjer u Austriji ili Njemačkoj) nude se „dodatni” plaćeni tjedni ako oba roditelja upotrebljavaju određeni dio obiteljskog prava. Prema tome, obitelj može maksimalno iskoristiti raspoloživi dopust samo ako se iskoristi i određeni broj tjedana „namijenjen” isključivo očevima ili „drugom” roditelju.

U Hrvatskoj je majkama na raspolaganju 56 tjedana roditeljskog dopusta, što je nešto kraće od prosjeka EU-a od 66 tjedana (Slika 32). Do kraja obaveznog roditeljskog dopusta (dok dijete ne navrší šest mjeseci) plaća se nadoknađuje u punom iznosu mjesečne plaće osiguranice, a isplaćuje ju Hrvatski zavod za zdravstveno osiguranje. U slučaju višestrukog poroda ili rođenja trećeg i svakog sljedećeg djeteta roditelji imaju pravo na plaćeni dopust dok najmlađe dijete ne navrší 3 godine. Nezaposleni roditelji imaju pravo na fiksnu mjesečnu roditeljsku novčanu naknadu. Očevi imaju pravo na devet tjedana roditeljskog dopusta, što je iznad prosjeka EU-a od šest tjedana, no mnogi očevi ga ne upotrebljavaju. Prema najnovijim službenim podacima za 2018. očevi su iskoristili 7,9 % ukupnog trajanja roditeljskog dopusta (Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova, 2018.).

SLIKA 32.

Ukupan plaćeni dopust dostupan majkama (plaćeni roditeljski dopust + plaćeni roditeljski dopust i dopust radi kućne njege dostupan majkama)

Izvor: OECD, 2016. Sustavi roditeljskog dopusta: <http://www.oecd.org/els/family/database.htm>.

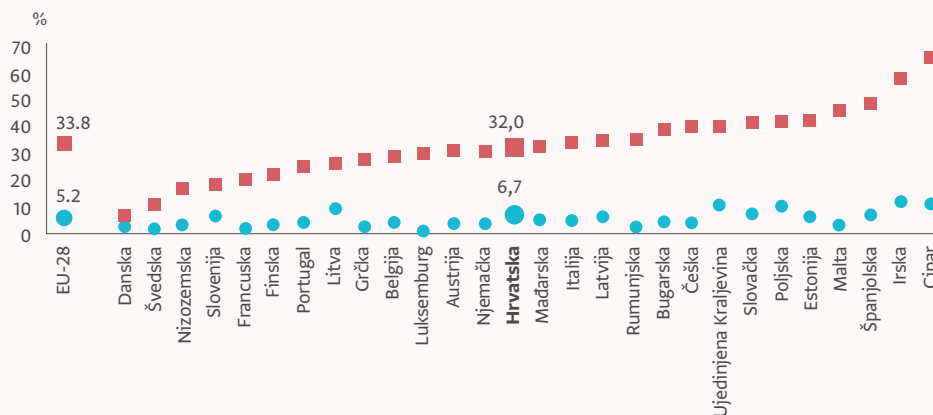
Pružanje skrbi za djecu

Neplaćeno pružanje skrbi veoma je često među ženama u Hrvatskoj, a nedostatak drugih mogućnosti skrbi za djecu prepreka je za žene koje se vraćaju na tržište rada. U 2017. godini 32 % žena u Hrvatskoj u dobi od 25 do 64 godine²⁶ nije imalo plaćeni posao, bilo je neaktivno i nije tražilo posao zbog brige za djecu ili nemoćne odrasle osobe ili zbog drugih obiteljskih ili osobnih obveza (Slika 33). S 11,9 % muškaraca koji sudjeluju u kućanskim poslovima Hrvatska zauzima iznimno nisko mjesto (Europski institut za ravnopravnost spolova, 2017.). U 2015. godini žene su u prosjeku trošile 23 sata tjedno na neplaćeni rad, dok su muškarci na takav rad trošili 7 sati tjedno (Slika 34).

SLIKA 33.

Neaktivno stanovništvo u dobi 26 – 64 godine koje ne traži posao zbog obveza povezanih s pružanjem skrbi, prema spolu, 2017.

Žene ■
Muškarci ●

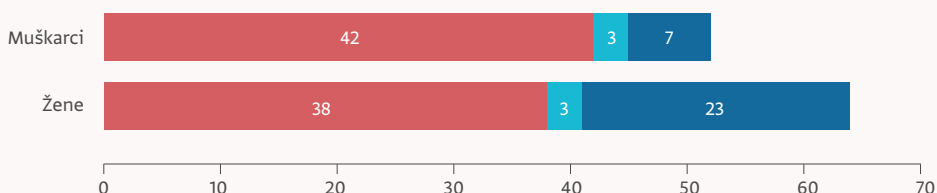
Izvor: Eurostat.

Napomene: Brojke prikazuju udio (u %) neaktivnog stanovništva pojedinog spola koje ne traži posao i koje je kao glavni razlog za to navelo „brigu za djecu ili nemoćne odrasle osobe” ili „druge obiteljske ili osobne obveze”.

SLIKA 34.

Broj plaćenih i neplaćenih sati rada tjedno prema spolu, 2015.

Broj sati odrađenih na glavnom i drugom poslu ■
Broj sati tjedno provedenih u radu u zajednici ■
Broj neplaćenih sati rada ■

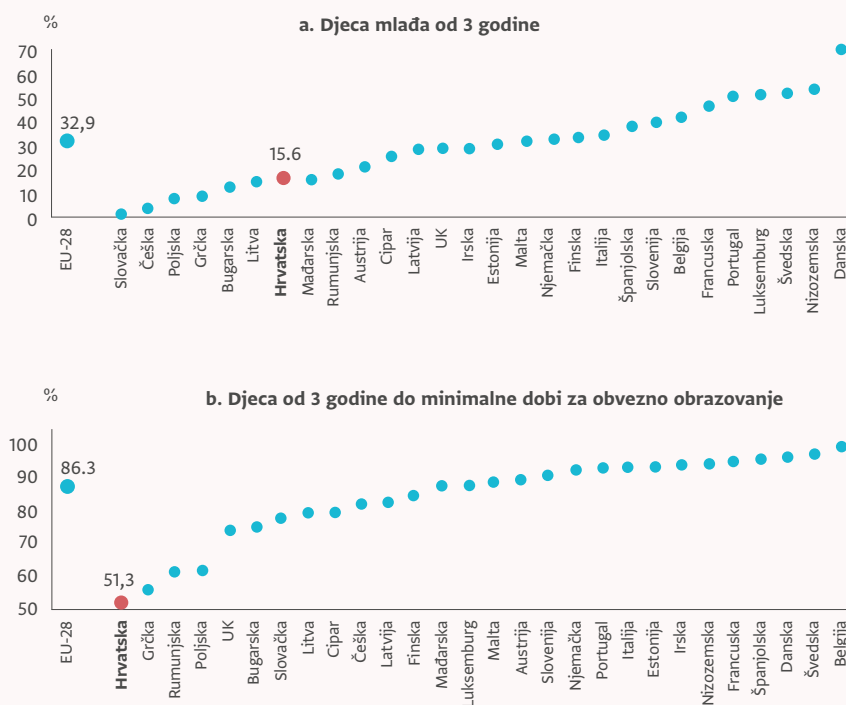
Izvor: Eurofound, 2015., Europsko istraživanje o radnim uvjetima.

²⁶ U usporedbi sa samo 6,7 % muškaraca.

U usporedbi s EU-om Hrvatska ima malen udio djece mlađe od 3 godine obuhvaćene formalnom skrbi za djecu i na sedmom je najnižem mjestu među državama članicama EU-a (Slika 35, dio a). Usto, postoje brojni dokazi da na sudjelovanje žena na tržištu rada utječu dostupnost i, još važnije, cjenovna pristupačnost skrbi za djecu.²⁷ Druga istraživanja pokazuju pozitivnu vezu između raspoloživosti skrbi za djecu i stope rađanja u europskim društvima koja stare (Luci-Greulich i Thevenon, 2013., Baizán, 2009. za Španjolsku; Del Boca et al., 2003. za Dansku, Italiju, Nizozemsku i Španjolsku; Bauernschuster et al., 2013. za Njemačku), što je relevantna tema i za hrvatsku demografiju.

Za djecu od 3. godine do polaska u školu raspoloživost formalne skrbi iznimno je niska i iznosi 51 %, čime je Hrvatska na samom dnu ljestvice država EU-a. To je znatno ispod prosjeka u EU-28 koji iznosi 86 % (Slika 35, dio b). Nizak udio djece predškolske dobi u formalnoj skrbi uzrokovan je prvenstveno slabom dostupnošću vrtića, osobito izvan urbanih područja, što pridonosi velikoj prostornoj nejednakosti u dostupnosti skrbi za djecu. Žene s niskim dohotkom često imaju veću potrebu za skrbi za djecu, koja bi se mogla pružiti u okviru zajednice. Nedostatak ponude formalne skrbi za djecu vjerojatno bi bio mnogo veća prepreka za sudjelovanje žena na tržištu rada da nije rasprostranjene prakse da se djedovi i bake brinu za unučad predškolske dobi.²⁸ Međutim, takav oblik skrbi nije uvijek dostupan i ne pruža iste mogućnosti učenja kao formalna skrb.

SLIKA 35.
Djeca uključena u formalnu skrb, prema dobi, 2017.

Izvor: Eurostat.

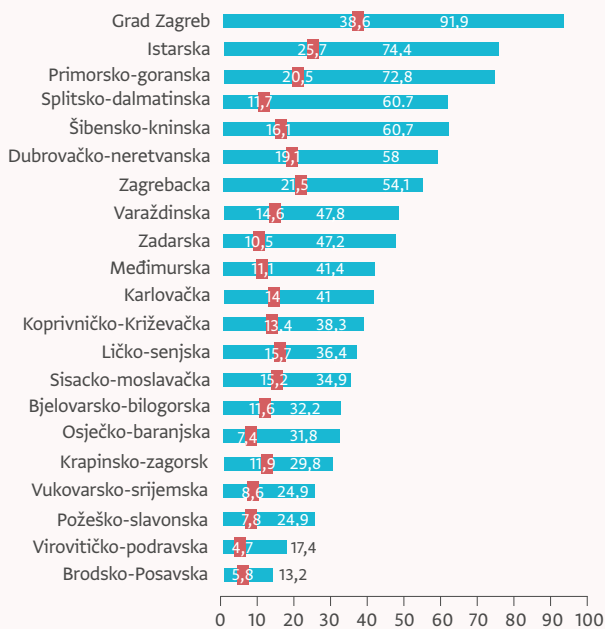
Napomene: Brojke označavaju udio djece uključene u formalnu skrb (u %) u populaciji djece određene dobi. Smatra se da su djeca uključena u formalnu skrb neovisno o broju sati koji u njoj provode.

²⁷ Fong i Lokshin (2000.) istraživali su odnos između ponude ženske radne snage i troška plaćene skrbi za djecu u Rumunjskoj između 1989. i 1995. godine. Utvrdili su da je cijena skrbi za djecu utjecala i na sudjelovanje žena na tržištu rada i na odluku o korištenju plaćene skrbi za djecu.

²⁸ Osobito rasprostranjeno u neurbanim i ruralnim područjima.

Regionalne razlike značajne su i u pogledu dostupnosti skrbi za djecu. Raspoloživost jaslica u kojima se pruža skrb za djecu mlađu od 3 godine mnogo je manja nego za vrtićke programe. Raspoloživost varira od 4,7 % u Virovitičko-podravskoj županiji do 38,6 % u Gradu Zagrebu. Što se tiče vrtića, Grad Zagreb ima najveću raspoloživost (91,1, %), nakon čega slijede Istarska županija sa 74,4 %, Primorsko-goranska sa 72,8 % te Splitsko-dalmatinska i Šibensko-kninska sa 60,7 %. Najniže razine raspoloživosti prisutne su u Slavoniji, pri čemu četiri od pet županija ima najnižu razinu pristupa skrbi za djecu (Brodsko-posavska (13,2 %), Virovitičko-podravska (17,4 %), Požeško-slavonska (24,3 %) i Vukovarsko-srijemska (24,9 %)), a peta, Osječko-baranjska, ima šestu najnižu razinu pristupa (31,8 %) Slika 36). Novija istraživanja pokazuju da države s bolje razvijenim sustavima skrbi za djecu te većom raspoloživošću predškolskog i vrtićkog odgoja imaju najviše stope zaposlenosti žena (Bertek i Dobrotić, 2016.). Niska raspoloživost skrbi za djecu i niske razine sudjelovanja žena na tržištu rada karakteristične su za županije u istočnoj Hrvatskoj s nižim dohotkom, koje čine Slavoniju. Za razliku od toga, u središnjoj Hrvatskoj sa srednjom razinom dohotka prevladava srednja do visoka razina zaposlenosti. Najviša raspoloživost vrtića vidljiva je u županijama u Istri, na Kvarneru i u Dalmaciji, u kojima su zabilježene i više razine zaposlenosti žena (Bertek i Dobrotić, 2016.).

SLIKA 36.
Nejednaka raspoloživost
vrtića i jaslica u
Hrvatskoj prema
županijama, 2011.

Vrtići ■
Jaslice (ispod 3 godine) ■

Izvor: Bertek i Dobrotić, 2016.

Mirovine

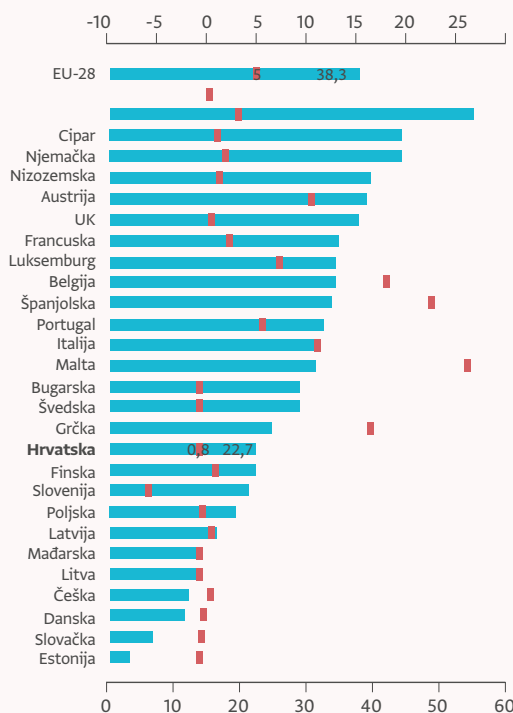
Žene u pravilu žive dulje nego muškarci, što znači da dulje razdoblje provode u mirovini. Stoga bi trebale nastojati uštedjeti više nego muškarci kako bi postigle istu razinu godišnjeg dohotka tijekom cijele mirovine. Većina će žena nadživjeti svoje supružnike te u tom slučaju neće imati partnera s kojim bi mogle podijeliti troškove i koji bi ih potrebi mogli njegovati. Osim toga, u Hrvatskoj se podrazumijeva da će potrošiti više na zdravstvenu skrb jer su kronične bolesti ili zdravstveni problemi učestalije kod žena nego kod muškaraca. Zbog toga život u mirovini može biti relativno skuplji za žene nego za muškarce. Trenutačna dob za odlazak u mirovinu jest 65 godina za muškarce i 62 godine za žene.

Unatoč tome, podaci iz 2015. ukazuju na to da žene u Hrvatskoj u prosjeku primaju 23 % niže mirovine ili socijalna davanja namijenjena starijoj populaciji od muškaraca (Slika 37). Učestalost rada na nepuno radno vrijeme ili na lošije plaćenim poslovima veća je za starije žene. Budući da su mirovine često povezane s primanjima, razlike u profilima karijera između muškaraca i žena mogu dovesti do velikih rodnih nejednakosti u iznosima mirovina. Osim toga, budući da su tijekom života više vremena provele brinući se za djecu ili članove obitelji, starije žene često ne ispunjavaju uvjete povezane s doprinosima te je vjerojatnije da će primati samo minimalan iznos mirovine ili iznos socijalnih davanja namijenjenih starijoj populaciji.

Taj problem dodatno je rasvijetljen u okviru rasprava unutar fokus-grupa. Sudionici su naveli da muškarci i žene primaju različite razine mirovina iz dvaju razloga. Zaposlene žene obično su imale lošije plaćene poslove od svojih muških kolega, a mirovine se obračunavaju u skladu s time. Usto, udovice koje su bile kućanice nasljeđuju samo 70 % suprugove mirovine.

SLIKA 37.
Rodna razlika u mirovinama i pokrivenosti mirovinama (postotak) (umirovljenici u dobi od 65 i više godina), 2015.

Razlika između spolova u mirovinama (lijeva os %)
Razlika između spolova u pokrivenosti mirovinama (desna os %)

Izvor: Europska komisija, 2017a.: str. 59. i 60. Podaci Eurostata, EU-SILC.

Napomena: Rodnom razlikom u mirovinama mjeri se razlika u mirovinama između žena i muškaraca, ne uzimajući u obzir osobe koje nisu umirovljenici. Rodna razlika u pokrivenosti mirovinama jest razlika između udjela muškaraca i žena koji imaju pravo na mirovinu.

Skrb za starije osobe

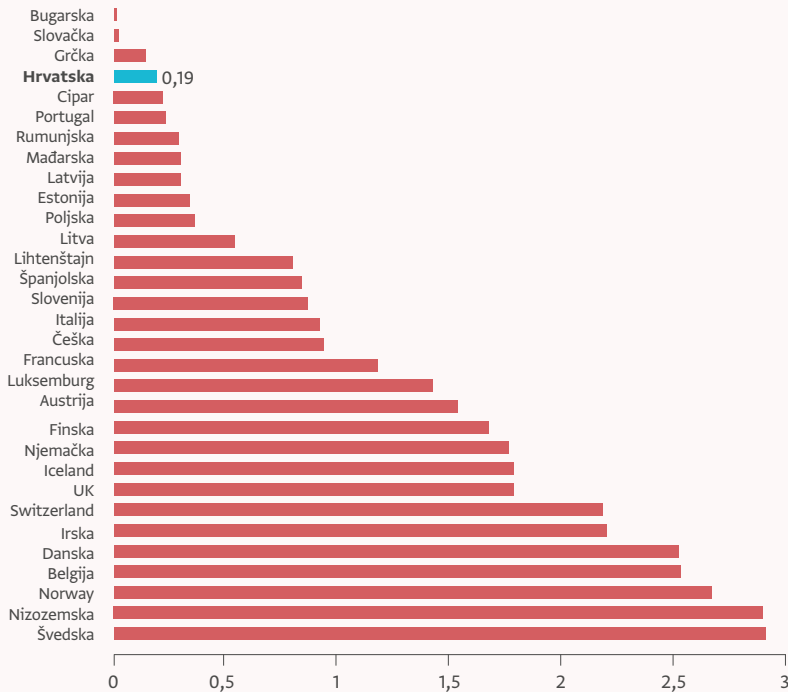
S obzirom na to da stanovništvo u Hrvatskoj sve više stari, pružanje skrbi za starije osobe važno je pitanje nacionalne politike i utječe na razlike između spolova. Unutar obitelji žene svih dobnih skupina troše nesrazmjerno više vremena na neformalnu i kućnu njegu, kao i u mnogim drugim državama (Levin et al., 2015.). Od kćeri i snaha očekuje se da pružaju skrb starijim osobama, a i njihove kćeri često pomažu majkama u obavljanju te zadaće. Kao što je slučaj i sa skrbi za djecu, zahtjevne obveze povezane sa skrbi za starije osobe mogu smanjiti ponudu ženske radne snage u njihovim najproduktivnijim godinama. Mnogobrojni su i raznovrsni dokazi koji pokazuju da intenzivna, vremenski zahtjevnija skrb ima značajan negativan učinak na vjerojatnost ostanka na tržištu rada.²⁹

„Naime, domovi za starije osobe uglavnom su dostupni onima koji se ne mogu brinuti sami za sebe, onima koji imaju novca i onima koji uspiju dobiti mjesto.”

- Starija žena, rasprava unutar fokus-grupe u Đakovu, Slavonija

Iako se dostupnost formalne skrbi za starije osobe u Hrvatskoj povećala, i dalje postoji velika i nezadovoljena potražnja. Od kraja 1990-ih povećao se broj profitnih i neprofitnih pružatelja skrbi za starije osobe, i danas je njihov udio visok (Chakraborty, 2010.; Dobrotić i Plasová, 2013.). Otvoreni su novi domovi, koji većinom nisu u vlasništvu države i čine 76,7 % novih kapaciteta osnovanih od 2003. (uglavnom je riječ o privatnim pružateljima, nakon čega slijede vjerske zajednice i nevladine organizacije)³⁰ (Dobrotić i Prpić, 2013.). Važan trend postaje pluralizacija usluga za pružanje skrbi

SLIKA 38.
Javna potrošnja na dugotrajnu skrb kao postotak BDP-a u 2014.

Izvor: Eurostat.

²⁹ Heger (2014.) upotrebljava podatke iz istraživanja SHARE za 13 država EU-a kako bi proučio zapošljavanje njegovatelja i zaključuje da pružanje skrbi smanjuje stope zaposlenosti u državama s niskom ponudom formalne skrbi (ili „državama obiteljske skrbi“) za 34 do 60 postotnih bodova, ovisno o učestalosti skrbi, a nema utjecaja na vjerojatnost zapošljavanja njegovatelja u državama s bolje uspostavljenim sustavom pružanja skrbi. Istraživanje u Sjedinjenim Američkim Državama pokazalo je da se ženama u dobi od 55 do 67 godina koje su pružale neplaćenu skrb svojim roditeljima broj radnih sati u prosjeku smanjio za 41 % posto (Johnson i Lo Sasso, 2006.).

³⁰ Unatoč tom trendu, kapaciteti državnih domova i dalje su najrasprostranjeniji te su 2011. činili 62,5 % ukupnih smještajnih kapaciteta u Hrvatskoj (Ministarstvo socijalne politike i mladih, 2012.).

starijim osobama, a u posljednjih deset godina uloženi su dodatni napor u razvoj „alternativnih“ oblika skrbi, kao što je udomiteljstvo odraslih osoba, domovi obiteljskog tipa³¹ i različite usluge u zajednici kao što su kućna njega, dnevni boravci, gerontološki centri itd. No povećana ponuda usluga pružanja skrbi za starije osobe nije ispunila sve veću potražnju za skrbi za starije osobe. Nedostatak usluga dodatno opterećuje obitelji te može biti ograničenje za sudjelovanje na tržištu rada, osobito za žene. Javna potrošnja na skrb za starije osobe i dalje je niska (Slika 38).

Active Aging

Hrvatska je prema indeksu aktivnog starenja EU-a u 2014. zauzela 18. mjesto od 28 država članica,³² koji pokazuje da starije osobe mogu biti osjetljive na siromaštvo i neimaštinu. Indeksom se mjeri iskustvo pojedinaca od 50 i više godina u smislu zaposlenja, sudjelovanja u društvu, neovisnog življenja i mogućnosti aktivnog starenja (npr. dobro zdravstveno stanje, cjeloživotno učenje). Indeks otkriva da stariji Hrvati imaju značajan neiskorišteni potencijal, odnosno da ne stare na zdrav način. Mnogi imaju potrebe povezane s kroničnim stanjima kao što su demencija, dijabetes ili karcinom, uz prateće troškove zdravstvene skrbi. Prosječne stope zaposlenosti i dohotka među starijim osobama su niske. Podaci o aktivnom starenju otkrivaju i značajne rodne razlike te ukazuju na stupanj isključenosti starijih žena u Hrvatskoj u usporedbi s muškarcima i u odnosu na druge europske države u pogledu tržišta, zastupljenosti, djelovanja i usluga.

„Znate s kim razgovaram? Sa svojim kokošima i pijetlom.”

- Starija žena, rasprava unutar fokus-grupe u Tenji, Slavonija

Građanski angažman među starijim osobama, ključna dimenzija aktivnog i zdravog starenja, u Hrvatskoj zaostaje za mnogim drugim državama EU-a, pri čemu su žene angažirane u nešto manjoj mjeri nego muškarci (Slika 39). Osim društvenih koristi, te aktivnosti povećavaju i opću kvalitetu života pojedinca. Kad je riječ o uslugama, upotreba informacijskih i komunikacijskih tehnologija (IKT) može potaknuti samostalnost starijih osoba i alat je za održavanje društvenih kontakata, povezanosti s uslugama, događajima i novostima te cjeloživotno učenje. Međutim, Hrvatska ima jednu od najnižih razina upotrebe IKT-a među starijim osobama, a rodna razlika između muškaraca i žena iznosi 11 postotnih bodova (Slika 40). Cjeloživotno učenje i prekvalifikacija umirovljenika još su jedan aspekt aktivnog starenja kojemu je potrebno posvetiti više pozornosti jer su umirovljenici i dalje produktivni još mnogo godina nakon odlaska u mirovinu. Njihov doprinos mogao bi biti važan u području mentoriranja mlađih radnika za poslove koje se temelje na vještinama. Mogli bi se i prekvalificirati kako bi ispunili praznine uzrokovane iseljavanjem mladih u brojnim područjima.

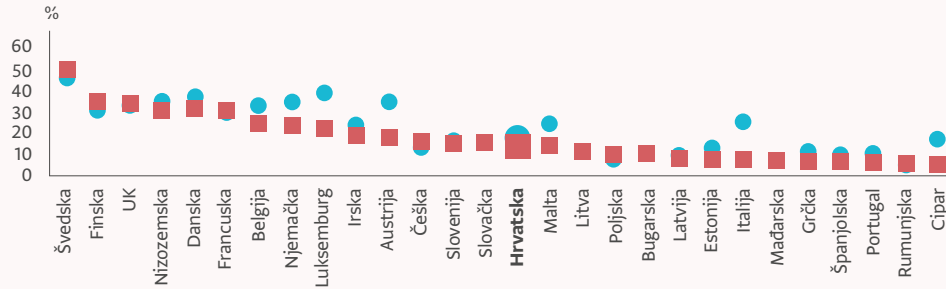
31 Domovi obiteljskog tipa male su stambene jedinice u koje je moguće smjestiti do 20 osoba.

32 Indeks aktivnog starenja razvile su Ekonomska komisija Ujedinjenih naroda za Europu (UNECE) i Glavna uprava za zapošljavanje, socijalna pitanja i uključenost Europske komisije, a obuhvaća 22 zasebna pokazatelja grupirana u četiri područja: zapošljavanje, sudjelovanje u društvu, neovisno življenje i mogućnost aktivnog starenja. Pokazatelji indeksa aktivnog starenja usmjereni su na trenutačnu generaciju starijih osoba (uglavnom od 55 i više godina). Njihovi ishodi aktivnog starenja odražavaju iskustva i ranjivosti nakupljene tijekom cijeloga života (za raspravu pogledajte Zaidi, 2014.). Svi pokazatelji i njihovo sažimanje u kompozitne mjere dostupni su zasebno za muškarce i za žene, čime se upućuje i na napredak koji bi se mogao postići samo uklanjanjem jazova između spolova (za detaljan opis pogledajte Zaidi et al.,

SLIKA 39.

Postotak stanovništva u dobi od 55 i više godina koji sudjeluje u političkim aktivnostima, 2016.

Žene ■
Muškarci ●

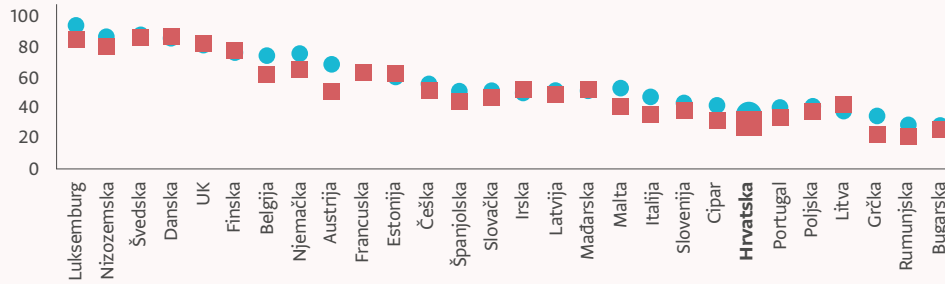

Izvor: Europsko istraživanje o kvaliteti života (EQLS).

SLIKA 40.

Upotreba IKT-a među starijim osobama u dobi 55 - 74 godine najmanje jednom tjedno (uključujući svakodnevno), 2016.

Žene ■
Muškarci ●

Izvor: Eurostatovo istraživanje o primjeni informacijskih i komunikacijskih tehnologija, 2016.

7. Rodne norme i zastupljenost i djelovanje žena

Hrvatska je jedna od država EU-a s najtradicionalnijim rodnim normama. Žene su dobro zastupljene u politici na lokalnoj i regionalnoj razini, no nedovoljno su zastupljene na nacionalnoj razini. Isto tako, nedovoljno su zastupljene na položajima veće odgovornosti u privatnom sektoru. Slučajevi seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja u Hrvatskoj nedovoljno se prijavljuju, a rasprave unutar fokus-grupa ukazuju na to da su takvi slučajevi uobičajeni. LGBTI osobe suočavaju se s diskriminacijom, osobito transrodne osobe.

Tradicionalne rodne norme mogu se očitovati u diskriminirajućim zakonima i praksama te ograničiti sudjelovanje žena na tržištu rada i njihovu zastupljenost u politici i vladi. Tradicionalnije društvene norme u pogledu roda istodobno su u suprotnosti s idejom o ženskom djelovanju³³ i mogu narušiti njihove mogućnosti. Velikim istraživanjem provedenim na članovima više parlamenta, koje je provela Međuparlamentarna unija, utvrđeno je da se više od 90 % ispitanika složilo da žene u politiku unose drugačije poglede, perspektive i talente. Jednako visok postotak ispitanika, i muških i ženskih, smatrao je da „žene daju prednost pitanjima koja se smatraju ženskim pitanjima”. (Ballington, 2008.). Istraživanje o ženskom utjecaju na politiku na lokalnoj razini ukazuje i na to da lokalne donositeljice odluka imaju pozitivan učinak na pružanje usluga za žene i djecu (Beaman et al., 2011.).

Zastupljenost i djelovanje

Mogućnost izražavanja mišljenja u društvu i utjecaja na politiku, koja se mjeri sudjelovanjem i zastupljenošću u formalnoj politici te angažmanom u kolektivnim aktivnostima i udruženjima, izraz je zastupljenosti žena. Osnaživanjem žena kao političkih i društvenih dionika može se promijeniti fokus politika i unijeti nove perspektive u institucije. Veći broj žena u parlamentima, lokalnim odborima i na drugim ključnim položajima za donošenje odluka općenito pridonosi većoj usmjerenosti na probleme žena.

Zastupljenost žena u politici i na rukovodećim

Istraživanje Eurobarometra iz 2017. (Europska komisija, 2017b.) o rodnim normama³⁴ pokazalo je da se hrvatsko društvo u prosjeku drži tradicionalnijih rodni normi prema kojima je primarna odgovornost žena briga za obitelj, a na muškarce se stavlja pritisak da moraju privređivati za obitelj. Također su rasprostranjeni diskriminirajući stavovi i norme prema ženama u politici, što dovodi do nedovoljne zastupljenosti žena na položajima na kojima se donose odluke (Tablica 3).

Žene u Hrvatskoj nedovoljno su zastupljene u nacionalnoj politici i na položajima na kojima se donose odluke u usporedbi s drugim državama u EU-28. Žene su u Hrvatskom saboru 2017. zauzimale 18 % zastupničkih mjesta, što je znatno manje u usporedbi s prosjekom u EU-28 koji iznosi 29,3 % (Slika 41, dio a). Time je Hrvatska na petom najnižem mjestu u EU-28 te znatno zaostaje za državama koje su postigle rodnu ravnotežu. Valja napomenuti i da je 2010. zastupljenost žena u Saboru bila gotovo jednaka prosjeku u EU-28, no otada su se brojke u Hrvatskoj pogoršale, dok je većina država u EU-28 zabilježila poboljšanje. Zastupljenost žena među višim ministrima u Vladi udvostručila se s 15,8 % u 2010. na 28,6 % u 2017. te je malo iznad prosjeka u EU-28, ali je i dalje daleko od rodne ravnoteže³⁵ (Slika 41, dio b).

³³ Žensko djelovanje jest mogućnost učinkovitog izbora i pretvaranja tih izbora u željene ishode (Svjetska banka, 2011.). Stoga je djelovanje ključno za razumijevanje kako dolazi do ishoda povezanih s rodom te zašto su rodovi jednaki ili nejednaki.

³⁴ To je istraživanje naručila Europska komisija i u njemu se istražuju mišljenja građana o rodnoj ravnopravnosti s posebnim naglaskom na rodnu ravnopravnost u politici i na radnom mjestu te rodnu razliku u plaćama općenito i u poduzećima u kojima ispitanici rade. Provedeno je u lipnju 2017. u 28 država članica EU-a. Svih 28 093 ispitanika iz različitih društvenih i demografskih skupina intervjuirano je uživo u svojim domovima te na materinskom jeziku.

³⁵ Rodna ravnoteža u politici definirana je kao najmanje 40 % zastupljenosti svakog spola.

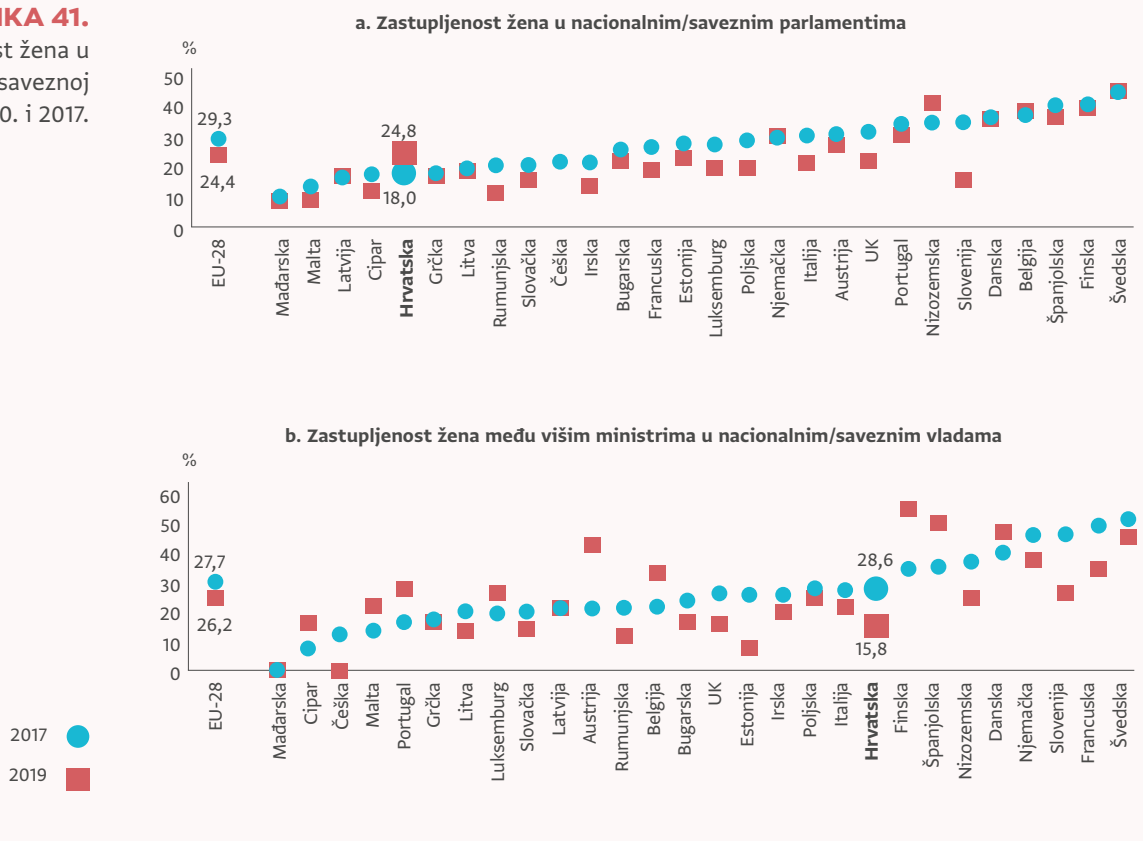
TABLICA 3.
Odabrani društveni stavovi povezani s rodom, 2017.

Izjava	EU-28	Hrvatska
Posao i kućanski poslovi		
Najvažnija uloga muškarca jest zarađivati (% se slaže)	43	55
Najvažnija uloga žene jest brinuti se za dom i obitelj (% se slaže)	44	60
Odlazak muškarca na roditeljski dopust kako bi se brinuo za djecu (% odobrava)	84	66
Ravnopravno sudjelovanje muškarca u kućanskim poslovima (% odobrava)	84	70
Žene imaju manje slobode zbog obiteljskih obveza (% se slaže)	67	82
Zastupljenost u politici		
Žene su manje zainteresirane za odgovorne funkcije u politici nego muškarci (% se slaže)	34	44
U politici dominiraju muškarci koji nemaju dovoljno povjerenja u žene (% se slaže)	61	66
Žene nemaju dovoljno kvaliteta i vještina za obnašanje odgovornih funkcija u politici (% se slaže)	17	24

Izvor: Europska komisija, 2017b.

Napomene: % se slaže = % izjava „potpuno se slažem” ili „uglavnom se slažem”. % da = % izjava „da, svakako” ili „da, donekle”. % odobrava = % izjava „potpuno odobravam” ili „uglavnom odobravam”.

SLIKA 41.
Zastupljenost žena u nacionalnoj/saveznoj politici, 2010. i 2017.

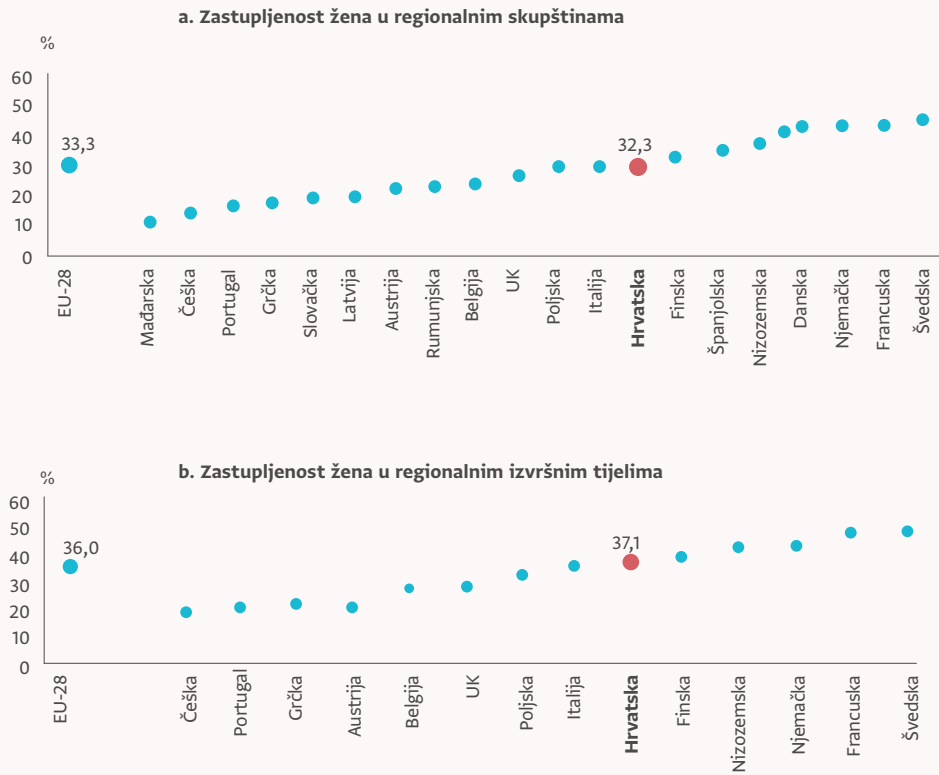

Izvor: Europski institut za ravnopravnost spolova.

Napomene: Brojke označavaju udio žena (u postocima) među svim članovima navedenih tijela u navedenim godinama. Nacionalni/savezni parlament odnosi se na jedini/donji dom parlamenta.

Na lokalnoj i regionalnoj razini zastupljenost žena mnogo je viša i usporediva s prosjekom EU-a. U 2017. zastupljenost žena u regionalnim skupštinama iznosila je 32,3 %, a u regionalnim izvršnim tijelima 37,1 % (Slika 42). Veća zastupljenost žena na regionalnoj i lokalnoj razini mogla bi biti znak budućih poboljšanja u pogledu veće zastupljenosti na nacionalnoj razini. Njihov učinak na lokalni razvoj tek treba istražiti.

SLIKA 42.
Zastupljenost žena u regionalnoj i lokalnoj politici, 2017.

Izvor: Europski institut za ravnopravnost spolova.

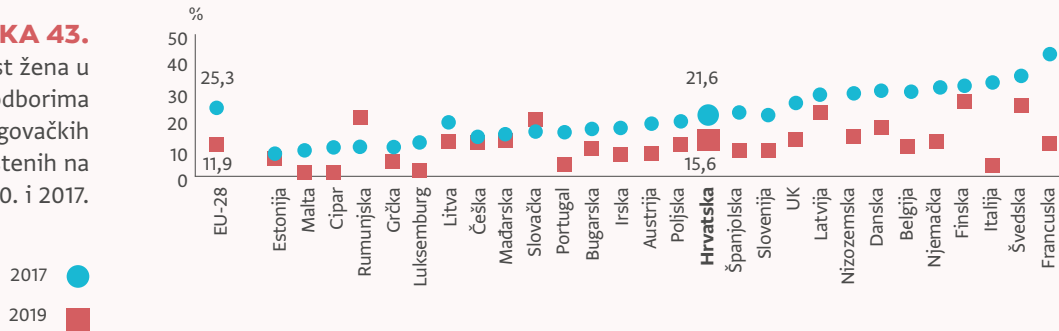
Napomene: Brojke označavaju udio žena (u postocima) među svim članovima navedenih tijela. Za države koje nisu prikazane podaci nisu dostupni.

Žene u Hrvatskoj nedovoljno su zastupljene i na odgovornim položajima u poslovnom svijetu.

To je tipično i za druge države članice EU-a, među kojima je samo u jednoj postignut prag rodne ravnoteže od najmanje 40 % zastupljenosti svakog spola. Kad je riječ o udjelu žena u upravnim odborima najvećih trgovačkih društava uvrštenih na burzu, koji je 2017. iznosio 21,6 %, Hrvatska je ispod prosjeka u EU-28 od 25,3 % (Slika 43).

Taj se broj, kao i u većini drugih zemalja, povećao od 2010., no vrlo malo. Prema nedavnom istraživanju Eurobarometra (Europska komisija, 2017b.) većina hrvatskih građana (89 %; prosjek u EU-28 = 87 %) slaže se da je rodna ravnopravnost važna za poduzeća i gospodarstvo. Većina ljudi svjesna je da rodna ravnopravnost na vodećim položajima još nije postignuta, no u znatno manjem broju (41 % smatra da je postignuta; prosjek u EU-28 = 44 %).

SLIKA 43.
Zastupljenost žena u
upravnim odborima
najvećih trgovačkih
društava uvrštenih na
burzu, 2010. i 2017.

Izvor: Europski institut za ravnopravnost spolova.

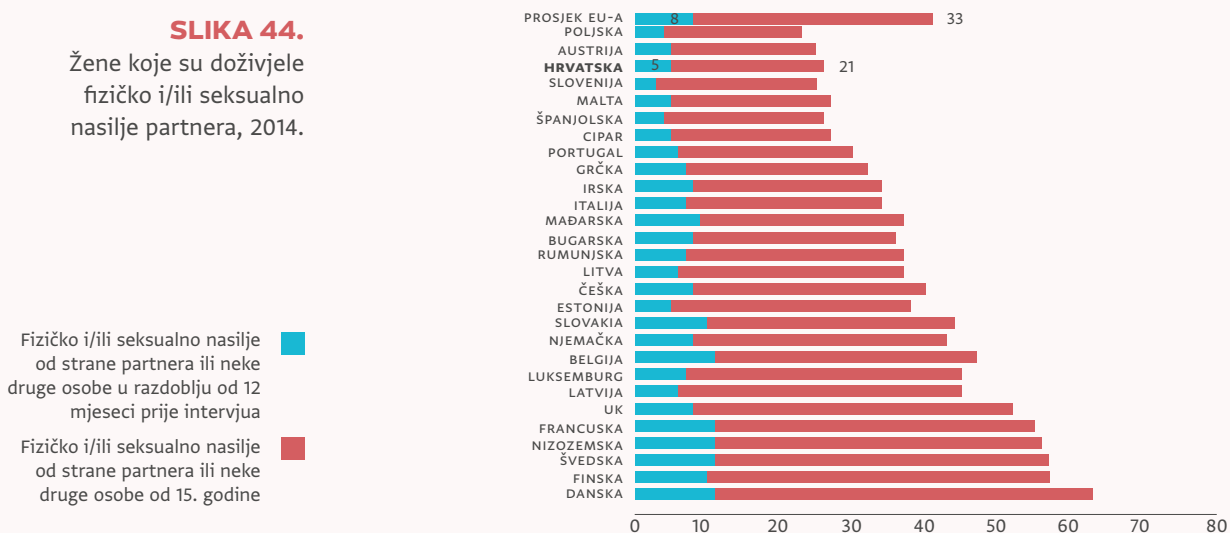
Napomena: Brojke označavaju udio žena (u postocima) među svim članovima upravnih odbora u pojedinoj godini.

Seksualno i rodno uvjetovano nasilje i iskorištavanje

Nasilje je suprotno
slobodi, to je
ekstremna oblik
prisile kojim se negira
djelovanje žrtve.

Rezultati istraživanja Eurobarometra iz 2016. (Europska komisija, 2016b.) ukazuju na to da **36 % ispitanika u Hrvatskoj smatra da je obiteljsko nasilje nad ženama vrlo često, dok ih 48 % smatra da je često.** Svaka peta žena doživjela je fizičko i/ili seksualno nasilje partnera od svoje 15. godine (Slika 44). Međutim, noviji podaci ukazuju na smanjenje jer je prema najnovijem izvješću Europske mreže protiv nasilja nad ženama (WAVE) (2017.) broj slučajeva nasilja u obitelji u Hrvatskoj pao za 38 %. Broj slučajeva prijavljenih prema Zakonu o zaštiti od nasilja u obitelji pao je s 15 189 u 2010. na 9471 u 2017. To može upućivati i na činjenicu da se određeni broj slučajeva ne prijavljuje. Prema stopi nasilja od strane partnera od 5 % Hrvatska bi bila daleko ispod prosjeka EU-a koji iznosi 33 %. Stručnjaci taj trend pripisuju praksi uhićivanja žrtve zajedno s počiniteljem jer se žrtva branila ili je navodno vrijeđala počinitelja (WAVE, 2017.).

SLIKA 44.
Žene koje su doživjele
fizičko i/ili seksualno
nasilje partnera, 2014.

Izvor: baza podataka agencije FRA, 2014.

Prema izvješću mreže WAVE (2017.) Hrvatska ne ispunjava standarde Istanbulske konvencije³⁶ u pogledu pružanja i oblika skloništa za žene te uspostavljanja nacionalne linije za pomoć ženama.³⁷ Tijekom rasprava unutar fokus-grupe potvrđena je raširenost nasilja u obitelji. Godišnje se u Hrvatskoj prijavi prosječno 100 do 140 slučajeva silovanja. Međutim, nevladine organizacije procjenjuju da se prijavljuje samo svako treće silovanje. Žene često ne prijavljuju silovanje zbog nepoznavanja zakona i zaštita koje nudi, zbog osjećaja sramote ili straha od osвете ili zato što se boje ekonomskih posljedica u slučaju silovanja u braku (Ministarstvo vanjskih poslova SAD-a, 2010.).

U najnovijem izvješću posebne izvjestiteljice UN-a o nasilju nad ženama za Hrvatsku navodi se da postoji odstupanje između odredaba zakona i njegove stvarne provedbe u slučaju nasilja od strane partnera. Izvjestiteljica je tijekom posjeta Hrvatskoj zabilježila nekoliko ponovljenih pritužbi žrtava. Te su pritužbe uključivale neprimjerene kazne za počinitelje, odgodu izvršenja kazne i mjere od kojih žrtva nema izravnih koristi, kao što je psihosocijalna terapija kako bi se promijenilo ponašanje počinitelja putem savjetovanja ili tretmana (UN, 2013.). Jedna od najtragičnijih posljedica oružanog sukoba na Balkanu bile su tisuće genocidnih ili etničkih silovanja počinjenih tijekom rata. Ta je tragedija bila tolikih razmjera da je 1993. Međunarodni sud za ratne zločine počinjene na području bivše Jugoslavije prvi put sustavno silovanje proglasio zločinom protiv čovječnosti. Istraživanjem Europskog instituta za ravnopravnost spolova (2014.) procjenjuje se da bi trošak rodno uvjetovanog nasilja u Hrvatskoj mogao iznositi približno 2,2 milijarde eura svake godine.³⁸

Razlog za zabrinutost je i krijumčarenje žena i djevojčica te seksualno iskorištavanje, pri čemu su žene i djevojčice romske pripadnosti osobito ranjive zbog lošeg socioekonomskog statusa, slabijeg obrazovanja i visokih stopa nezaposlenosti. Djevojčice romske pripadnosti često su žrtve krijumčarenja radi prisilnog sklapanja braka i prosjačenja (Vlada Republike Hrvatske, 2012.; Ministarstvo vanjskih poslova SAD-a, 2017.). Nedavno je Vlada Republike Hrvatske započela suradnju s nevladinim organizacijama kako bi pojačala napore za identificiranjem žrtava te je povećala sredstva za sprječavanje krijumčarenja (Ministarstvo vanjskih poslova SAD-a, 2017.). Međutim, prema mišljenju Ministarstva vanjskih poslova SAD-a (2017.) suci i dalje izriču blage kazne za prisilni rad i krijumčarenje u svrhu seksualnog iskorištavanja te često odbacuju iskaz žrtve kao nepouzdan zbog nedostatka razumijevanja pojma krijumčarenja ljudi. Nacionalni odbor za suzbijanje trgovanja ljudima nije se sastajao 2016., a nacionalni akcijski plan tek se treba razviti.

Problemi djelovanja LGBTI osoba

Hrvatska je jedina država u jugoistočnoj Europi u kojoj za zakonsko priznavanje roda nisu potrebni prethodni medicinski postupci kao što su sterilizacija, kirurške intervencije ili hormonska terapija. Međutim, da bi se promjene mogle unijeti u službene dokumente, potrebni su dijagnoza mentalnog poremećaja, procjena razdoblja u kojem osoba živi u novom rodnom identitetu i slobodno bračno stanje (čime se osobe u braku prisiljava na razvod) (Slika 45). Zbog tih uvjeta mnoge transrodne osobe i dalje imaju dokumente koji ne odgovaraju njihovu rodnom identitetu. Zbog toga

.....
³⁶ Konvencija Vijeća Europe o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji (Istanbulska konvencija) otvorena je za potpisivanje 11. svibnja 2011. u Istanbulu u Turskoj. Cilj je Konvencije sprječavanje nasilja, zaštita žrtve i „okonačavanje nekažnjivosti počinitelja“. Do siječnja 2018. potpisale su je 46 zemlje i EU.

³⁷ U Hrvatskoj ne postoji nacionalni pozivni centar za pomoć ženama. Međutim, žene iz cijele Hrvatske često se obraćaju Autonomnoj ženskoj kući Zagreb. U Hrvatskoj postoji 18 skloništa za žene; sedam skloništa raspolaže s 125 kreveta, a 11 državnih domova raspolaže s 193 kreveta, što je ukupno 318 dostupnih kreveta u Hrvatskoj. Osim toga, postoji 16 pozivnih centara u Hrvatskoj koji nude savjetovanje i podršku, a većina njih služe i kao ženski centri.

³⁸ U istraživanju je trošak rodno uvjetovanog nasilja i nasilja od strane partnera izračunat na temelju izgubljene gospodarske proizvodnje, pružanja usluga (primjerice zdravstvenih, pravnih i društvenih) i osobnog (fizičkog i psihičkog) učinka na žrtvu. Istraživanjem je obuhvaćena i analiza učinka i troška koja obuhvaća rodno uvjetovano nasilje nad ženama i nasilje nad ženama od strane partnera.

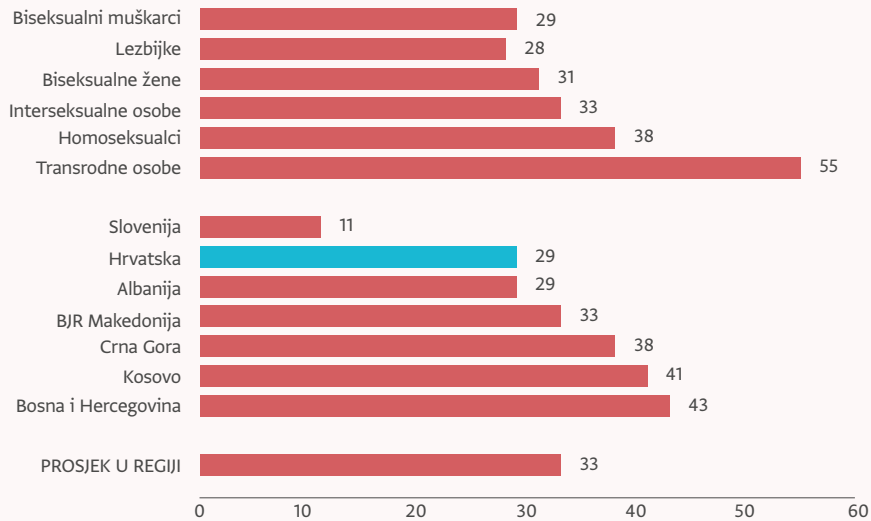
su suočeni s brojnim preprekama pri pristupanju uslugama i objektima. Radnje kao što su prijava za posao, dobivanje bankovnog zajma i korištenje osobne iskaznice na putovanju mogu postati izvorom stresa i diskriminacije. Nadalje, pokazivanje osobnih dokumenata koji sadrže ime i oznaku roda koja ne odgovara izgledu te osobe može potaknuti nasilje (Slika 46 u nastavku) (Svjetska banka, 2018e.).

SLIKA 45.
Postupci za zakonsko priznavanje roda u istraživanim državama

	Država						
	Albanija	Bosna i Hercegovina	Hrvatska	Kosovo	Crna Gora	BJR Makedonija	Slovenija
Postojanje postupaka	●	●	●	●	●	●	●
Promjena imena	●	●	●	●	●	●	●
Promjena roda na službenim dokumentima u skladu s rodnim identitetom	●	●	●	●	●	●	●
Nije potrebna dijagnoza „poremećaja rodnog identiteta” / mišljenje psihologa							
Nije potrebna obvezna medicinska intervencija							
Nije potrebna obvezna kirurška intervencija			●				
Nije potrebna obvezna sterilizacija			●				
Nije potreban obvezni razvod							
Nema dobnog ograničenja (dostupno maloljetnicima)			●				

Izvor: Svjetska banka, 2018e.

SLIKA 46.
LGBTI osobe u regiji koje su bile izložene psihičkom/seksualnom nasilju ili prijetnjama nasiljem (%)

Pitanje: jeste li u posljednjih pet godina doživjeli fizičko ili seksualno nasilje ili prijetnju nasiljem kod kuće ili negdje drugdje (ulica, javni prijevoz, radno mjesto itd.) iz bilo kojeg razloga?
Osnova: cijeli uzorak (N: 2329.)

Izvor: Svjetska banka, 2018e.

8. Rasprava i preporuke

U ovoj Analizi rodne ravnopravnosti razmatra se ravnopravnost žena i muškaraca u Hrvatskoj u pogledu društvenih stečevina, ekonomskih mogućnosti te zastupljenosti i djelovanja. Kad je riječ o uvrštavanju rodne ravnopravnosti u programe politika, utvrđeno je da je Hrvatska i na institucionalnoj i zakonodavnoj razini ostvarila znatan napredak. Određeni pokazatelji ravnopravnosti spolova, poput broja dječaka i djevojčica upisanih u osnovne i srednje škole, i dalje su dobri, dok u ostalim pokazateljima, poput siromaštva starijih žena, cjelokupnog zdravlja žena ili dostupnosti i prihvatljivosti usluga za spolno i reproduktivno zdravlje za ranjive skupine, nije zabilježen velik napredak, što ukazuje na potrebu za ulaganjem dodatnih napora. Najveće razlike utvrđene su u pristupu ekonomskim mogućnostima, a na njih utječu razlike u obrazovanju, zdravstvu i uslugama skrbi. Žene imaju ograničenu ulogu u radnoj snazi i još manje prilika za poduzetništvo s obzirom na rodne uloge i socioekonomska ograničenja. Mladi i umirovljenici također su suočeni s malim brojem prilika za zapošljavanje. Bolje razumijevanje trendova utvrđenih u ovoj analizi bit će ključno za osmišljavanje politika koje će unaprijediti rodne odnose i mogućnosti za osobe koje žive u Hrvatskoj, neovisno o spolu, spolnoj orijentaciji, etničkom porijeklu ili mjestu stanovanja.

Ruralna područja znatno zaostaju za urbanim područjima u pogledu smanjenja siromaštva, stope zaposlenosti, obrazovanja i pristupa uslugama, uključujući skrb za djecu i skrb za starije osobe. Osim etničke pripadnosti, lokacija ima važnu ulogu u utvrđivanju učinaka na blagostanje i među muškarcima i među ženama. Zastupljenost skrbi za djecu u ruralnim područjima, na primjer, znatno je niža u ruralnim područjima istočne Hrvatske nego u glavnom gradu. Ustaljene kulturne norme povezane s tradicionalnim rodnim ulogama stavljaju veći pritisak na muškarce u pogledu privređivanja za obitelj, dok su žene pod pritiskom da napuste plaćeni posao kako bi pružale neplaćenu skrb za djecu. Manje kvalificirane žene u ruralnim područjima suočene su s najvećim barijerama u zapošljavanju među skupinama koje nemaju pristup tržištu rada.

Društvena isključenost utječe na starije osobe u cijelom društvu. Situacija je lošija u ruralnim područjima u kojima starije osobe, od kojih su neke dodatno opterećene bolestima povezanim s dobi, imaju ograničenu podršku ili je uopće nemaju, izolirane su od društva i nemaju alate ni prilike za ponovnu integraciju u društvo. Jasan je to zaključak rasprave unutar fokus-grupe sa starijim osobama u Slavoniji. Starenjem hrvatskog stanovništva društveni će se problemi povećavati te će biti potrebne koordinirane rodno osviještene javne politike. Bit će potrebno povećati sudjelovanje starijih radnika, osobito žena, u radnoj snazi, poticati poduzetničke aktivnosti, ulagati u cjeloživotno učenje i poboljšati životne navike i pristup preventivnoj zdravstvenoj skrbi. Unatoč ubrzanom starenju stanovništva, Hrvatska u usporedbi s drugim državama EU-a razmjerno malo ulaže u dugotrajnu skrb, a nisu provedene ni adekvatne procjene potreba za uslugama skrbi koje bi omogućile planiranje za budućnost. Skrb potrebnu starijim osobama često pružaju ženski članovi obitelji, što im ostavlja manje vremena za plaćene poslove i stvara uvjete za manjak sredstava u mirovini, osim u slučaju da se i same tada mogu osloniti na žene u obitelji koje će se besplatno za njih brinuti. Rast tržišta za pružanje skrbi također je prilika za uključivo poduzetništvo, odnosno za osposobljavanje mladih i odraslih osoba za pružanje standardizirane kućne njege za starije osobe. To bi također moglo pozitivno utjecati na ulazak većeg broja žena na tržište rada zbog manjih obveza povezanih sa skrbi. Uspostavljanje dobrog sustava kućne njege također bi poreznim obveznicima moglo uštedjeti znatno više troškove povezane s institucionalnom skrbi.

Žene zaostaju za muškarcima u pogledu zastupljenosti i djelovanja, ali i u pogledu ostvarivanja dohotka i cjeloživotnog učenja. Iako su muškarci izloženiji riziku od siromaštva prije nego što dosegnu dob za mirovinu, za žene je vjerojatnije da će živjeti u siromaštvu kada ostare, da će dulje živjeti u tom stanju i biti više bolesne tijekom životnog vijeka. Žene nemaju jednake koristi od tehnoloških promjena i prilika za cjeloživotno učenje, što ih čini posebno ranjivima i lišenima mogućnosti kako se približavaju dobi za mirovinu. S obzirom na to da tijekom radnog vijeka stječu manje sredstava, vjerojatnost da će žene preuzeti rizik poduzetništva također je manja, dok su stariji muškarci u većem omjeru vlasnici poduzeća.

Visoke razine uključivanja žena u terciarno obrazovanje ne znače automatski i više razine sudjelovanja na tržištu rada. Iako su žene u početku na sličnim razinama kao muškarci, njihovo sudjelovanje na tržištu rada opada s dobi zbog obveza povezanih sa skrbi i nemogućnosti povratka na tržište rada. **Žene u Hrvatskoj znatno zaostaju za muškarcima kad je riječ o stjecanju diplome na većini fakulteta iz područja znanosti, tehnologije, inženjerstva i matematike (STEM).**

Žene reproduktivne dobi nesrazmjerno su pogođene nezaposlenošću, pri čemu postoje poteškoće u vraćanju na posao nakon rađanja djece i diskriminacija žena reproduktivne dobi (od 25 do 40 godina) kada traže posao. Jedna je preporuka ženama koje se žele vratiti na tržište rada pružiti mogućnost razvoja vještina, uključujući u području IKT-a, te pružiti poticaje poslodavcima za zapošljavanje žena koje ponovno žele postati radno aktivne nakon što neko vrijeme nisu radile kako bi bile s djecom. Druga je preporuka ponuditi kvalitetne i pristupačne dječje vrtiće kako bi žene mogle ući na tržište i ostati na

njemu. To je područje u kojemu IFC posebno može pomoći vladi i privatnom sektoru u njihovim nastojanjima da ispunje taj cilj. Istraživanje IFC-a pokazalo je da se povrat ulaganja u skrb za djecu dodatno može povećati kada se strategija skrbi za djecu kombinira s drugim mjerama za potporu ravnoteže između poslovnog i privatnog života zaposlenika, primjerice integriranjem skrbi za djecu s marketingom, održivošću i korisničkom uslugom (IFC 2017.). Ženama koje nisu formalno zaposlene, uključujući žene u ruralnim područjima, podrška se može pružiti kroz osposobljavanje za plaćeno pružanje skrbi o djeci unutar zajednice te omogućavanjem pristupa tim dostupnijim i pristupačnijim uslugama.

Žensko poduzetništvo treba snažan i učinkovit poticaj. Osim postojećih društvenih normi, žene u pokretanju novih poduzeća sprječava i nedostatak odgovarajućeg doškoloavanja te mogućnosti prekvalifikacije i stjecanja novih vještina, nedostatan jačanje kapaciteta u pogledu financijske i informatičke pismenosti, poslovnog razvoja i upravljanja te poteškoće u pristupu financiranju namijenjenom isključenim skupinama. Ranjive skupine žena, uključujući žene u ruralnim sredinama, trebaju imati moguć-

OKVIR 5.

Od izražavanja mišljenja do donošenja odluka: osnaživanje žena u ruralnim područjima kroz poslovne kolektive

Ulaganje u žene donosi velike razvojne koristi jer one zatim ulažu u svoje obitelji i zajednice. Potencijal da niskokvalificirane žene, često u ruralnim područjima, postanu aktive sudionice i poduzetnice često ostaje neiskorišten. U izvješću instituta McKinsey Global Institute (2015.) izračunato da je bi se globalni BDP do 2025. mogao povećati za 12 bilijuna američkih dolara kada bi se ženama pružile jednake prilike. Na globalnoj razini ženama poduzeticama nedostaje 1,5 bilijuna američkih dolara financijskih sredstava jer 70 % malih i srednjih poduzeća u vlasništvu žena nema pristup financiranju. Također je prepoznato da su dosljedno i dugoročno jačanje kapaciteta i usluge poslovnog razvoja važni za uspjeh žena poduzetnica.

Tek mali broj modela pomaže ženama iz ranjivih skupina savladati višestruke prepreke na koje nailaze i osnažiti ih ekonomski, socijalno i politički u smislu zastupljenosti i djelovanja. Jedan takav model su poslovni kolektivi koji funkcioniraju na osnovi uzajamnog povjerenja i solidarnosti ili grupa samopomoći. U Južnoj Aziji prema tom se modelu već više od tri desetljeća okupljaju ranjive žene u skupinama od 15 do 20 žena radi grupnih ušteda koje im omogućuju pristup kreditiranju i pokretanje poduzeća pod vodstvom ili u vlasništvu žena. U Indiji, gdje vlada podupire takav model, 55 milijuna žena s niskim dohotkom, uključujući 3,5 milijuna poljoprivrednica, članice su 4,83 milijuna kolektiva. U posljednjih su pet godina zajedno uštedjele 789 milijuna američkih dolara i podigle zajmove u vrijednosti od 23,6 milijardi američkih dolara te pokrenule više od 26.000 mikro i malih poduzeća u nepoljoprivrednom sektoru.

Temeljni elementi tog modela odnose se na rješavanje problema nedostatne zastupljenosti i djelovanja kroz mreže podrške žena za žene. Mapiranjem zajednice žene preuzimaju aktivnu ulogu utvrđujući praznine u pružanju usluga i razvijajući akcijske planove za njihovo ispunjavanje. Skupine tako pružaju usluge skrbi, usluge prikupljanja otpada itd. Problem pristupa financiranju za žene bez kolaterala i boniteta riješen je grupnim uštedama koje se koriste za dobivanje kredita od banaka. Time se omogućava financijska disciplina i opreznost. Ta se sredstva upotrebljavaju za pokretanje poslovanja i pristup tržištima putem zajedničkih poduzeća. Skupine se umrežavaju na razini pokrajina, što većim kolektivima, kao što su zadruge, omogućava veći opseg i doseg. Kontinuirano jačanje kapaciteta za rukovodstvo, financijsku pismenost te poslovne i životne vještine ključno je kao i povezivanje s javnim i privatnim sektorom radi pružanja usluga potrebnih u zajednici. Svjetska banka financira projekte u Južnoj Aziji na temelju tog modela već više od 20 godina. Model se trenutačno uspješno testira u Europi i Središnjoj Aziji u ruralnim područjima Azerbajdžana, gdje je 400 žena organizirano u 36 poslovnih kolektiva. Tamošnji mladi osposobljavaju se da budu promotori poduzetništva u zajednici, a uspostavljaju se i poslovni inkubatori putem kojih mladi s poduzetničkim znanjem pružaju podršku mjesnim poduzećima u fazi inkubacije i razvoja.

nost zajedničkog nastupa na tržištu kako bi bile konkurentne te je potrebno poticati platforme koje će omogućiti njihovo djelovanje (primjer uspješne platforme potražite u Okviru 5). Postoji velika potreba u području skrbi za starije osobe koju državni i privatni sektor ne zadovoljavaju te se tu otvaraju mogućnosti za mala poduzeća. Vlada Republike Hrvatske pokušala je riješiti taj problem programom Zaželi opisanom u Okviru 6. Iako je riječ o koraku u pravom smjeru, potrebno je uložiti dodatne napore kako bi takav program bio održiv. Preporuka je osmisliti međusektorski pristup koji bi uključivao županijske i općinske vlasti i osiguravao poticajno okruženje za žensko poduzetništvo. Potrebno je i uspostaviti partnerstva s privatnim sektorom radi povezivanja žena s lancima vrijednosti te osigurati financijske proizvode i usluge poslovne podrške prilagođene ženama.

OKVIR 6.
Pružanje usluga skrbi za starije osobe uključivanjem nezaposlenih starijih žena u Hrvatskoj

Program Zaželi: Vlada s pomoću sredstava iz EU-a provodi ovaj program kako bi starijim ženama omogućila pristup tržištu rada. Cilj je ženama starijima od 55 godina ponuditi radna mjesta u pružanju kućne njege za starije i nemoćne osobe u lokalnim zajednicama. Žene koje sudjeluju u tom programu dobivaju ugovor na puno radno vrijeme od 8 sati dnevno u maksimalnom trajanju od 24 mjeseca za minimalnu plaću. Osim što se očekuje da će program ublažiti negativne posljedice nezaposlenosti i siromaštva žena, zamišljeno je da istodobno ispuni prazninu na tržištu za pružanje usluga skrbi, čime bi se poboljšala kvaliteta života krajnjih korisnika tih usluga. Očekuje se da će smanjiti potrebu za institucionalnom skrbi za starije osobe, omogućavajući im tako da nastave život u poznatoj okolini i u starijoj dobi. Zaželi ima komponentu obveznog osposobljavanja u cilju povećanja buduće zapošljivosti žena koje sudjeluju u programu. Odabir vrste i područja osposobljavanja ovisi o zaposlenosti ženi i pokriva se do iznosa od 7.000 kn po ženi, uz trajanje od minimalno dva mjeseca do maksimalno šest mjeseci (tijekom ili nakon razdoblja zaposlenosti).

Program je pokrenut 2017. godine tako da rezultati još nisu poznati. Učinak programa, koji odgovara na osjetnu potrebu u društvu, mogao bi se poboljšati. Većina inicijativa za uključivost financira se u obliku samostalnih programa ili projekata, što upućuje na općeniti nedostatak politika koje se bave problemom ranjivih skupina, i njegovatelja i korisnika kućne njege. Postoji opasnost da inicijative koje se financiraju sredstvima EU-a budu samo kratkoročne intervencije odozgo prema dolje bez dugoročnih strategija i mogućnosti financiranja. Zabrinutost za održivost programa uključivosti, osobito programa Zaželi, potvrdili su razni dionici tijekom terenskih posjeta.

Još jedan problem je i fragmentiranost odnosno velik broj agencija za provedbu programa (prema zadnjim podacima 131 agencija). Usluge njege nisu dovoljno standardizirane, a kvaliteta usluga razlikuje se među različitim agencijama za provedbu. Potrebno je procijeniti potrebe starijih osoba koje primaju skrb kao i žena koje pružaju skrb kako bi se program mogao prilagoditi tim potrebama. Komponenta osposobljavanja trebala bi biti povezana s potrebama na tržištu i temeljiti se na analizi tržišta. S obzirom na sve veću potražnju za skrbi za starije osobe trebalo bi osposobiti žene za obavljanje rutinskih medicinskih pregleda te bi se u program trebalo uključiti i žene iz nižih dobnih skupina.

Visoke stope mladih osoba koje nisu u sustavu obrazovanja, rada ili osposobljavanja znače da te osobe češće prihvaćaju nesigurnije poslove u neformalnom sektoru, što znači niža primanja i lošije prilike tijekom cijeloga života. To također ima dugoročan učinak na produktivnost, kriminal, ovisnost i društvenu dezintegraciju. S obzirom na činjenicu da većina osoba koje nisu u sustavu obrazovanja, rada ili osposobljavanja dolazi iz siromašnih kućanstava, taj trend može dovesti i do većeg međugene-

racijskog prijenosa siromaštva i ograničavanja društvene mobilnosti. Preporuka je iskoristiti prilike za zapošljavanje manje obrazovanih mladih osoba u području pružanja usluga skrbi i drugih usluga te im ponuditi osposobljavanje na radnom mjestu koje će im omogućiti da napreduju u karijeri.

Prepreke za djevojčice romske pripadnosti u Hrvatskoj javljaju se rano i s godinama se povećavaju. Isključenost ih prati tijekom cijelog života u obrazovanju, zdravstvenoj skrbi i kasnije na tržištu rada i u mirovini. Preporučuje se da rano obrazovanje postane prioritet za djevojčice romske pripadnosti te da se zauzeto radi na sprječavanju adolescentskih brakova i omogućavanju mladima da izbjegnu neželjene trudnoće.

Pripadnici manjina, kao što su Romi i LGBTI osobe, na više su razina izloženi isključenosti i neimaštini. Hrvatska u odnosu na EU-28 zauzima drugo mjesto po broju LGBTI osoba koje su suočene s diskriminacijom i uznemiravanjem zbog svoje spolne orijentacije i rodnog identiteta. Velik broj LGBTI ispitanika u Hrvatskoj izjavio je da izbjegava javna mjesta jer se na njima ne osjeća sigurno. Diskriminacija LGBTI osoba vjerojatno je prisutna i na tržištu rada, iako je to područje potrebno podrobnije istražiti. Zakonodavne vlasti, ali i privatni sektor, također se trebaju uključiti u nastojanja da se spriječi diskriminacija.

Zdravstvena ravnopravnost ranjivih skupina i dalje je velik problem. Podaci otkrivaju višu stopu pobola među ženama u cijelom društvu, a posebno zabrinjava loše zdravlje i smrtnost majki među ženama romske pripadnosti. Potrebno je pokrenuti kampanju kojom će se žene poučavati o zdravlju i ishrani te važnosti brige za vlastite zdravstvene potrebe. Organizacija mobilnih klinika u ruralnim područjima za žene i djecu jedna je od mogućnosti koje treba razmotriti. Takve mjere nisu skupe, a mogu imati velik učinak.

Razne organizacije koje djeluju u Hrvatskoj mogle bi se mobilizirati u pružanju potpore promicanju ravnopravnosti spolova i smanjenju društvene isključenosti. Središnju ulogu mogli bi među ostalim imati: javni sektor, Ministarstvo za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku, Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti, Vladin Ured za ravnopravnost spolova, Hrvatski zavod za zapošljavanje, Ministarstvo obrazovanja i Ministarstvo zdravstva. Vlasti na regionalnoj i lokalnoj razini imaju ključnu ulogu u provođenju programa koji promiču uključivost. Međutim, kako bi se osiguralo da kvalitetno obavljaju taj zadatak, treba unaprijediti njihove financijske i ljudske resurse. To treba biti nastojanje cijelog društva koje uključuje privatni sektor, pružatelje financijskih usluga (uključujući ustanove za mikrofinanciranje), akademsku zajednicu i civilno društvo, poslovna udruženja, gospodarske komore, centre za osposobljavanje, socijalne poduzetnike i nevladine organizacije. Na kraju valja spomenuti da je logičan partner u velikom broju tih nastojanja i Europska unija.

Privatni sektor ima važnu ulogu u uklanjanju jazova između spolova. Poduzetnici, od mikro poduzetnika do malih i većih poduzeća mogu – uz potporu IFC-a – unaprijediti program zapošljavanja većeg broja žena i pripadnika manjina na način da podupiru njihovo poduzetništvo i omoguće fleksibilno radno vrijeme i skrb za djecu. Promicanje uspjeha poduzeća koja su rano usvojila takve mjere može potaknuti druge poslodavce da krenu istim putem. Na koncu, trajan razvojni učinak na nacionalnoj razini može se postići tek kada kritična masa poslodavaca usvoji takve politike.

Uloga Svjetske banke

Cilj je Analize rodne ravnopravnosti prikupiti potrebne informacije za novi Okvir za partnerstvo s Republikom Hrvatskom za razdoblje 2019. – 2024., prema kojemu će se oblikovati sve aktivnosti Grupacije Svjetske banke u Hrvatskoj u tom razdoblju. To je važan alat za utvrđivanje smjerova djelovanja portfelja Banke. Postojeći portfelj i indikativni program Grupacije Svjetske banke pruža ju prilike za rješavanje problema utvrđenih Analizom rodne ravnopravnosti. Analizom su utvrđeni nedostaci i potencijalni smjerovi djelovanja kako bi se poduprle aktivnosti u nekoliko područja, uključujući obrazovanje, zdravlje i tržište rada.

Plan za postizanje rodne ravnopravnosti (Slika 1) razvijen je kako bi se razmotrio angažman Grupacije Svjetske banke na više razina u cilju uklanjanja jaza između spolova i usklađen je s prioritetima utvrđenima u Okviru za partnerstvo te sadržava alate kojima se prati napredak i odabiru buduće aktivnosti. Napredak u provedbi Plana pratit će se periodično i posebno će se revidirati u okviru Izvješća o provedbi i rezultatima Okvira za partnerstvo, koja će uključivati procjenu ukupnog napretka postignutog u uklanjanju jazova utvrđenih u okviru Analize rodne ravnopravnosti. U Planu za postizanje rodne ravnopravnosti navode se ključni strateški ciljevi i konkretne radnje koje Grupacija Svjetske banke namjerava poduzeti kako bi se ispunili ti ciljevi. Prvi je cilj fokusirati se na stupove i ciljeve iz Okvira za partnerstvo koji bi mogli znatno utjecati na povećanje rodne ravnopravnosti. Drugi je cilj primjena načela rodne ravnopravnosti u čitavom portfelju, a sastoji se od tri aspekta: i) razvoj rodne dimenzije u svim aktivnostima, uključujući programe za buduće projekte, ii) iskorištavanje svih prilika za suradnju s vlastima te iii) razvoj koalicije za potporu unutar državnog sektora, te s privatnim sektorom i civilnim društvom radi razmjene informacija i najboljih praksi te izgradnja široke potporne mreže za veću uključenost svih isključenih skupina.

Akcijske mjere

Odluke tijekom životnih tranzicija imaju značajne i dugoročne učinke na njegovanje, razvoj i primjenu ljudskog potencijala. Navedeni akcijski prijedlozi stoga su grupirani u odnosu na obrazovanje, usvajanje i održavanje zdravog načina života, početak rada, zasnivanje obitelji, aktivno i zdravo starenje te ostvarivanje građanske uloge i djelovanje, kako je definirano u *Svjetskom izvješću o rodnoj problematici u 2007. godini* (eng. *World Development Report on Gender in 2007*) koji je pripremila Svjetska banka. Te mjere odražavaju i prioritete povezane sa spolom koji su prepoznati u Sistemskoj dijagnostici zemlje (Svjetska banka, 2018a.).

Učenje za rad i život

- Raditi na tome da djevojke i njihove obitelji budu zainteresirane za postizanje boljeg uspjeha u visokom obrazovanju koji mogu pretvoriti u viša primanja na tržištu rada, zainteresirati djevojke za karijere u područjima znanosti, tehnologije, inženjerstva i matematike (STEM) uz pomoć stipendija i centara za savjetovanje u karijeri koji će im pomoći da pristupe takvim karijerama, pratiti njihov napredak i pomoći im u prijelazu iz visokog obrazovanja na posao.
- Ulagati u prilike za cjeloživotno učenje koje omogućavaju ostvarivanje sredstava za život i prihoda za starije osobe, a osobito starije žene u ruralnim područjima. Omogućiti prilike za prekvalifikaciju i ponovno zapošljavanje nakon odlaska u mirovinu i osigurati poticaje za poduzeća koja zapošljavaju starije osobe. Država bi to trebala pokazati aktivnim angažiranjem starijih građana, ne samo u obliku pružanja skrbi za starije osobe, nego i ispunjavanjem praznina u drugim uslugama, kao što je skrb za djecu, i u okviru turističkih i drugih usluga u zajednici. To je važno s obzirom na trenutačnu stopu depopulacije i starenje društva u Hrvatskoj.
- Razvijati rodno diferencirane programe društvenog i ekonomskog osnaživanja, uključive programe poduzetništva s pristupom financiranju i tržištima, potporu za razvoj vještina i poslovanja

SLIKA 47.

Okvir za partnerstvo s Republikom Hrvatskom, Plan za postizanje rodne ravnopravnosti 2019. – 2024.

STRATEŠKI CILJEVI

KONKRETNE MJERE

1. PODRUČJA FOKUSA IZ OKVIRA ZA PARTNERSTVO SA ZNATNIM UTJECAJEM NA RODNU RAVNOPRAVNOST

Poboljšanje održivosti i uspješnosti javnog

Transformacija usluga u pravosuđu

- Osnaživanje **kapaciteta za odgovor na kršenja** ljudskih prava, uključujući rodno uvjetovano nasilje i druge oblike diskriminacije

Poticanje sudjelovanja i doprinosa pojedinaca gospodarskom i društvenom razvoju

RAS NRS
RAS Slavonija
RAS STARS

- Razvoj **rodnog filtra** za nacionalnu razvojnu strategiju i primjena rodne dimenzije u povezanim izvješćima o politici

Omogućavanje razvoja dinamičnog poduzetničkog sektora

RAS Slavonija
RAS STARS

- Potpora **većoj ekonomskoj uključenosti** isključenih žena iz ruralnih područja, mladih i umirovljenika u sektorima rasta
- Povećanje **uloge žena** u poljoprivrednom sektoru
- Potpora **poticajnog okruženja** za poduzeća pod vodstvom i u vlasništvu žena
- Potpora **poticajima za poduzeća** malih poljoprivrednika žena i mladih

2. UKLJUČIVANJE RODNE RAVNOPRAVNOSTI U PORTFELJ I PROGRAM

Razvoj rodne dimenzije u svim aktivnostima i programu Svjetske banke

- Sustavna primjena filtra rodne ravnopravnosti u čitavom portfelju i programu
- Upotreba Plana za poboljšanje učinkovitosti i djelotvornosti uključivanja rodne ravnopravnosti u portfelj za zemlju
- **Praćenje napretka rodne ravnopravnosti** u čitavom portfelju za zemlju i osvrt u godišnjim revizijama portfelja i Izvješću o provedbi i rezultatima izvještavanjem o konačnim pokazateljima rodne ravnopravnosti u relevantnim operacijama i okviru za partnerstvo

Zalaganje za rodnu ravnopravnost na razini države iskorištavanjem svih prilika za suradnju

- Promicanje **rodne ravnopravnosti kao dobre prakse** na razini države i s drugim razvojnim partnerima, uključujući EK
- Razvoj **učinkovitih komunikacijskih aktivnosti** na temu rodne ravnopravnosti, uključujući izgradnju kapaciteta odabranih jedinica za provedbu projekta
- Potpora **većoj ekonomskoj uključenosti žena**, mladih i marginaliziranih skupina

Razvoj mreže za potporu s ciljem veće društvene i ekonomske uključenosti isključenih skupina

- Angažman **široke potporne mreže**, uključujući vladine agencije, privatni sektor i civilno društvo radi razmjene informacija i najboljih praksi u pogledu rodne ravnopravnosti
- Organizacija **medijske kampanje** za veću uključenost skupina suočenih s ekonomskom i društvenom isključenosti

namijenjenu mladima i socijalno ugroženim skupinama poput žena u ruralnim sredinama i Roma. Treba primijeniti međusektorski pristup i uključiti čitav niz nevladinih dionika.

- Potaknuti reforme obrazovnog sustava kako bi rano obrazovanje postalo prioritet za djevojčice romske pripadnosti. Primjenjivati poticaje, primjerice školske vaučere, uvjetovane novčane prijenose kako bi roditelji bili motivirani da zadrže djevojčice romske pripadnosti u školama, te poticaje za škole koje postignu više stope upisa i nastavka školovanja djevojčica romske pripadnosti.

KLJUČNA MINISTARSTVA: Ministarstvo rada i mirovinskoga sustava; Ministarstvo za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku; Ministarstvo znanosti i obrazovanja; Ministarstvo gospodarstva, poduzetništva i obrta, Ministarstvo poljoprivrede

RELEVANTNE AKTIVNOSTI SVJETSKE BANKE: Transformacija obrazovnog sustava u Hrvatskoj; Potpora uspostavi sustava strateškog planiranja i izrada Nacionalne strategije za razvoj do 2030. godine; Savjetodavne usluge: Rast i radna mjesta u Slavoniji, Baranji i Srijemu, Savjetodavne usluge: Strategija razvoja poljoprivrede i ribarstva Republike Hrvatske 2020.; Drugi projekt tehnološkog razvoja

KLJUČNA TEMATSKA PODRUČJA SVJETSKE BANKE: Obrazovanje; poljoprivreda; socijalna zaštita; radna mjesta i razvoj; financije; konkurentnost i inovacije; socijalna, urbana, ruralna pitanja i otpornost

Usvajanje i održavanje zdravog načina života

- Razviti programe za promicanje dobrih zdravstvenih navika među ženama, posebno među ženama iz ruralnih sredina, starijim ženama i ženama romske pripadnosti, pokretanjem multimedij-skih kampanja i uspostavom aktivne skupine promotora zdravlja, educiranjem žena u zajednici kako bi dijelile informacije o zdravim navikama i životnom stilu, aplikacijama koje pružaju dodatne informacije o zdravlju i javno-privatnim partnerstvima u okviru kojih bi se organizirali kampovi za podizanje svijesti o zdravlju namijenjeni ranjivim skupinama.
- Učiniti zdravstvenu ravnopravnost jednim od ciljeva i izraditi program za uspostavu zdravstvene ravnopravnosti u korist svih građana, a posebno najranjivijih skupina stanovništva i uvesti stroga mjerila rezultata te komponente za praćenje i evaluaciju kako bi se osiguralo da isključene skupine imaju koristi od sustava i programa javnog zdravstva.

KLJUČNA MINISTARSTVA: Ministarstvo zdravstva; Ministarstvo pravosuđa; pravobraniteljica za ravnopravnost spolova

RELEVANTNE AKTIVNOSTI SVJETSKE BANKE: Program poboljšanja kvalitete i djelotvornosti pružanja zdravstvenih usluga; Potpora uspostavi sustava strateškog planiranja i izrada Nacionalne strategije za razvoj do 2030. godine; Savjetodavne usluge: Rast i radna mjesta u Slavoniji, Baranji i Srijemu, Savjetodavne usluge: Strategija razvoja poljoprivrede i ribarstva Republike Hrvatske 2020.; Savjetodavne usluge: zdravstveni sektor (planirano)

KLJUČNA TEMATSKA PODRUČJA SVJETSKE BANKE: Zdravlje, ishrana i stanovništvo; upravljanje

Odlazak na posao

- Razviti poduzetnički ekosustav koji podupire poduzetničke aktivnosti isključenih skupina poput žena i mladih, posebno u ruralnim područjima, na temelju modela javno-privatnog partnerstva. To bi trebalo uključivati usluge poslovne podrške uz kontinuirano jačanje kapaciteta koje se redovito pruža na licu mjesta.
- Potrebno je povećati kapacitete regionalnih koordinatora u razvojnim agencijama i lokalnim centrima za razvoj poduzeća, uključujući njihove mogućnosti razvoja prilagođenih intervencija za uključivo poduzetništvo usmjerenih na potrebe isključenih skupina i podskupina, poput žena u ruralnim sredinama koje su niskokvalificirane i imaju niske prihode. Pri razvoju takvih programa potrebno je istražiti globalna iskustva u izradi održivih programa i sustava poduzetništva.
- Usredotočiti se na niskokvalificirane, dugotrajno nezaposlene žene starije od 45 godina koje traže lance vrijednosti, kao što su skrb (za djecu i starije osobe), ugostiteljski sektori (hrana i

turizam na razini zajednice) i usluge (zdravstvena skrb, gospodarenje krutim otpadom i odvodnja). Također bi im trebalo pružiti platforme koje će im omogućiti zastupljenost i djelovanje u zajednici i na tržištu.

- Poboljšati pristup financiranju za mala i mikro poduzeća u siromašnijim regijama, uz fokus na izradi programa koji mogu dosegnuti najranjivije i isključene skupine te programa prilagođenih njihovih potrebama.
- Iskoristiti informatičku pismenost i tehnologije koje pružaju fleksibilnije mogućnosti za ulazak žena na tržište rada, uključujući rad putem interneta.

KLJUČNA MINISTARSTVA I ORGANIZACIJE: Vladin Ured za ravnopravnost spolova; Hrvatski zavod za zapošljavanje; Ministarstvo rada i mirovinskoga sustava; Ministarstvo gospodarstva, poduzetništva i obrta; lokalne i regionalne vlasti; civilno društvo; privatni sektor; poslovna udruženja; sveučilišta, ustanove za financiranje i mikrofinanciranje te centri za osposobljavanje.

RELEVANTNE AKTIVNOSTI SVJETSKE BANKE: Reforma regulacije tržišta rada u Hrvatskoj; Jačanje pristupa financiranju u regijama koje zaostaju (planirano); Potpora uspostavi sustava strateškog planiranja i izrada Nacionalne strategije za razvoj do 2030. godine; Savjetodavne usluge: Rast i radna mjesta u Slavoniji, Baranji i Srijemu, Savjetodavne usluge: Strategija razvoja poljoprivrede i ribarstva Republike Hrvatske 2020.; Savjetodavne usluge: zdravstveni sektor, Pravosuđe za poslovni sektor

KLJUČNA TEMATSKA PODRUČJA SVJETSKE BANKE: Socijalna zaštita; radna mjesta i razvoj; siromaštvo; poljoprivreda; Financije; konkurentnost i inovacije; socijalna, urbana, ruralna pitanja i otpornost

Zasnivanje obitelji

- Povećati pristup povoljnoj, kvalitetnoj skrbi za djecu u cijeloj zemlji kako bi oba roditelja mogla raditi.
- Provoditi pilot aktivnosti povezane s društvenim normama, promicati angažirano očinstvo i poticati očeve da ravnopravno sudjeluju u kućanskim poslovima.

KLJUČNA MINISTARSTVA: Ministarstvo za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku; Ministarstvo rada i mirovinskoga sustava; Ministarstvo pravosuđa

RELEVANTNI PROJEKTI SVJETSKE BANKE: Potpora uspostavi sustava strateškog planiranja i izrada Nacionalne strategije za razvoj do 2030. godine; Savjetodavne usluge: Rast i radna mjesta u Slavoniji, Baranji i Srijemu

KLJUČNA TEMATSKA PODRUČJA SVJETSKE BANKE: Obrazovanje; zdravlje, ishrana i stanovništvo; upravljanje; socijalna zaštita; socijalna, urbana, ruralna pitanja i otpornost

Aktivno i zdravo starenje

- U suradnji sa starijim osobama i na temelju dokaza razviti Strategiju i Akcijski plan za aktivno i zdravo starenje kao prvi korak u ispunjavanju tog cilja. Time bi se trebao jasno utvrditi međusektorski pristup starenju uz uspostavu politika i programa usmjerenih na starije. Hrvatska bi trebala biti primjer i imati vodeću ulogu u tom važnom sektoru.
- To bi trebalo uključivati javna, privatna i partnerstva u zajednici za dugoročnu skrb, uključujući usluge neinstitucionalne kućne njege koje će omogućiti starijim osobama da nastave život u poznatoj sredini. Potrebno je poboljšati regulativu i standarde za pružatelje usluga skrbi za starije osobe, uključujući uvođenje sankcija za njihovo nepoštivanje, te ublažiti zapreke za ulazak na tržište za neinstitucionalne pružatelje skrbi uz istodobno održavanje cjenovne pristupačnosti i kvalitete tih usluga.
- Primijeniti mjere pozitivne diskriminacije kojima se potiče zapošljavanje starijih osoba u privatnom i javnom sektoru kako bi i dalje bili produktivni građani, posebno u sektorima u kojima nedostaje vještih stručnjaka i mlađih radnika zbog iseljavanja.
- Pružiti više mogućnosti za građanski angažman starijih osoba kako bi se spriječio osjećaj izolacije i nemoći te osiguralo da se njihovi glasovi čuju.

KLJUČNA MINISTARSTVA I ORGANIZACIJE: Ministarstvo za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku; Ministarstvo rada i mirovinskoga sustava; Ministarstvo pravosuđa; pravobraniteljica za ravnopravnost spolova; lokalne i regionalne vlasti; privatni sektor

RELEVANTNI PROJEKTI SVJETSKE BANKE: Program poboljšanja kvalitete i djelotvornosti pružanja zdravstvenih usluga (P144871); Potpora uspostavi sustava strateškog planiranja i izrada Nacionalne strategije za razvoj do 2030. godine; Savjetodavne usluge: Rast i radna mjesta u Slavoniji, Baranji i Srijemu; Savjetodavne usluge: Strategija razvoja poljoprivrede i ribarstva Republike Hrvatske 2020.; Savjetodavne usluge: zdravstveni sektor (planirano)

KLJUČNA TEMATSKA PODRUČJA SVJETSKE BANKE: Zdravlje, ishrana i stanovništvo; upravljanje; socijalna zaštita; radna mjesta i razvoj; socijalna, urbana, ruralna pitanja i otpornost; poljoprivreda

Ostvarivanje građanske uloge i mogućnosti djelovanja

- Pokrenuti kampanje informiranja javnosti o ravnopravnosti spolova. Kurikularna reforma trebala bi uključivati module o ravnopravnosti spolova kako bi se mijenjali stereotipi koji ženama ograničavaju pristup tržištu rada i posjedovanje imovine.
- Revidirati izvještavanje o rodno uvjetovanom nasilju i njegovo praćenje, povećati broj programa za prevenciju rodno uvjetovanog nasilja, osposobiti javne službenike za reagiranje na rodno uvjetovano nasilje. Ojačati usluge savjetovanja i pojačati aktivnosti kojima se nastoji doprijeti do ranjivih žena koje su podložne iskorištavanju te do manjina u pogledu spolne orijentacije i rodnog identiteta.
- Razviti program kojim bi se prepoznale žene, posebno iz ranjivih skupina, koje se žele aktivirati u javnim službama, uključujući preuzimanje vodećih uloga u politici i educirati ih u području liderstva. Surađivati s političkim strankama kako bi se što više žena angažiralo na vodećim ulogama i povećao broj žena kandidatkinja.
- Podići razinu osviještenosti o protudiskriminacijskom zakonodavstvu i uslugama te omogućiti pristup takvim uslugama. Istražiti iskustva u provođenju zakona protiv diskriminacije i kampanja u regiji i šire.

KLJUČNA MINISTARSTVA I ORGANIZACIJE: Vladin Ured za ravnopravnost spolova; Ministarstvo regionalnoga razvoja i fondova Europske unije; Ministarstvo pravosuđa; lokalne i regionalne vlasti; privatni sektor; ustanove za mikrofinanciranje; pravobraniteljica za ravnopravnost spolova

RELEVANTNE AKTIVNOSTI SVJETSKE BANKE: Transformacija usluga u pravosuđu; Savjetodavne usluge: Rast i radna mjesta u Slavoniji, Baranji i Srijemu; Potpora uspostavi sustava strateškog planiranja i izrada Nacionalne strategije za razvoj do 2030. godine; Savjetodavne usluge: Strategija razvoja poljoprivrede i ribarstva Republike Hrvatske 2020.; Reforma regulacije tržišta rada u Hrvatskoj (P165139)

KLJUČNA TEMATSKA PODRUČJA SVJETSKE BANKE: Upravljanje; socijalna, urbana, ruralna pitanja i otpornost; siromaštvo; radna mjesta i razvoj

Prijedlog za daljnje istraživanje

- **Migracije:** Demografska kretanja zbog iseljavanja utječu na Hrvatsku i nekoliko država na Balkanu. Istraživanje kojim se proučava učinak iseljavanja na ravnopravnost spolova i one koji su ostali u zemlji bilo bi globalno javno dobro koje bi moglo pomoći tvorcima politika i radu Svjetske banke.
- **Uključivo poduzetništvo:** Hrvatska ima jednu od najnižih stopa poduzetništva u EU-u. Potrebno je dodatno proučiti zašto je to tako te istražiti zapreke i prilike za uključivo poduzetništvo za mlade, žene i starije osobe, koje su isključene s formalnog tržišta rada. Vlasništvo nad proizvodnim sredstvima temelj je ekonomskog osnaživanja žena s obzirom na to da sredstva stvaraju prihode, omogućavaju pristup kapitalu i kreditima, jačaju sposobnost pojedinaca i kućanstava da se nose s ekonomskim šokovima te služe za očuvanje bogatstva. Međutim, ono se često ne istražuje zbog nedostatka podataka. Hrvatska bi mogla biti pionir u generiranju novih podataka. Potrebno je razviti preporuke za poticajni ekosustav koji će potaknuti rast poduzetništva.
- **Aktivno starenje** treba dodatno istražiti te treba razviti politike usmjerene na starije osobe koje će poduprijeti produktivno starenje. To obuhvaća proučavanje učinka prekvalifikacije i ponovnog obrazovanja umirovljenika kako bi mogli zamijeniti radnu snagu koja se iseljava te služiti kao mentori i prenijeti svoje vještine na sljedeću generaciju. Dijagnostika treba uključiti i sektor pružanja skrbi te procijeniti neispunjene potrebe za dugoročnom skrbi, uključujući buduće potrebe. Potrebno je istražiti inovativne neinstitucionalne načine za pružanje podrške nastavku života u poznatoj sredini, uključujući povoljne i kvalitetne usluge pružanja skrbi u okviru zajednice. U tom pogledu trebalo bi razmotriti relevantna globalna saznanja i najbolje prakse, uključujući primjenu tehnologije koja omogućuje sigurno starenje u vlastitom domu. Mogu se analizirati troškovi zdravstvene skrbi po osobi (i spolu) po kroničnim bolestima kako bi se dobili podaci o učinku i koristima ulaganja u zdravlje stanovništva koje stari.
- Treba ocijeniti **zdravstvene neravnopravnosti žena** i pripadnika manjina te razviti okvir politike cijele vlade s obzirom na to da zdravstvena ravnopravnost ima pozitivne učinke na društvo i gospodarski rast.
- **Žene u obrazovanju:** Potrebno je analizirati dinamiku žena u visokom obrazovanju i razloge zbog kojih se to nedovoljno iskorištava s obzirom na to da manje žena ulazi na tržište rada.

Popis literature

- Anker, R. 2001. „Theories of Occupational Segregation by Sex: An Overview.” u *Women, Gender and Work: What Is Equality and How Do We Get There?* uredio M. F. Loutfi. 129–55. Ženeva: ILO.
- Baizán, Pau. 2009. „Regional child care availability and fertility decisions in Spain.” *Demographic Research*. Vol. 21. Članak 27: 603-842.
- Ballington, J. 2008. *Equality in Politics: A Survey of Men and Women in Parliaments*. Inter-Parliamentary Union. Reports and Documents. Br. 54. str. 31.
- Bauernschuster, Stefan, Timo Hener i Helmut Rainer. 2013. „Does the Expansion of Public Child Care Increase Birth Rates? Evidence from a Low-Fertility Country.” IFO Working Paper No. 158. Leibnizov institut za ekonomska istraživanja pri Sveučilištu u Münchenu.
- Beaman, Lori, Esther Duflo, Rohini Pande i Petia Topalova. 2011. „Political Reservation and Substantive Representation: Evidence from Indian Village Councils.” *India Policy Forum*. Brookings/NCAER. Vol. 7, 2011.
- Bertek, Tihana i Ivana Dobrotić. 2016. *Žena, majka, radnica: Usklađivanje obiteljskih obaveza i plaćenog rada u Hrvatskoj*. BABE. Zagreb.
- Blau, Francine D. i Lawrence M. Kahn. 2017. „The Gender-Wage Gap: Extent, Trends, and Explanations.” *Journal of Economic Literature* 2017. 55(3). 789–865.
- Boll, Christina, Julian Leppin, Anja Rossen i André Wolf, 2016. *Magnitude and impact factors of the gender pay gap in EU countries*. Izvješće pripremljeno za Europsku komisiju.
- Chakraborty, Sarbani. 2010. World Bank report long-term care and ageing: case studies - Bulgaria, Croatia, Latvia, and Poland (English). Washington, DC: Svjetska banka.
- Cuberes, David i Marc Teignier. 2016. „Aggregate Effects of Gender Gaps in the Labor Market: A Quantitative Estimate.” *Journal of Human Capital*. 10 (1): 1–32.
- Del Boca, Daniela i Marilena Locatelli. 2006. *The Determinants of Motherhood and Work Status: A Survey*. Bonn: Institut za istraživanje rada (IZA).
- Dobrotić, Ivana. 2014. Croatia country note in: P. Moss (ur.) *International Review of Leave Policies and Research 2014*. Dostupno na http://www.leavenetwork.org/lp_and_r_reports/.
- Dobrotić, Ivana. 2017. Croatia country note, u: Blum S., A. Koslowski, i P. Moss (eds.). *International Review of Leave Policies and Research 2017*. Dostupno na: http://www.leavenetwork.org/lp_and_r_reports/.
- Dobrotić, Ivana i Maja Laklija. 2009. Korelati sukoba obiteljskih i radnih obaveza u Hrvatskoj, *Revija za socijalnu politiku* 16(1): 45–63.
- Dobrotić, Ivana, Teo Matković i Siniša Zrinščak. 2013. „Gender Equality Policies and Practices in Croatia – The Interplay of Transition and Late Europeanization.” *Uprava za socijalnu politiku*. 47 (2): 218-240.
- Dobrotić, Ivana i B. Plasová. 2013. „Eldercare puzzles in post-communist countries: experiences and trends in Croatia and the Czech Republic.” Rad predstavljen na Konferenciji ESPANet 2013., Stream 8: Eldercare services in Europe – recent developments in European countries.
- Dobrotić, Ivana i Iva Prpić. 2013. „Eldercare trends in Croatia.” Ministarstvo socijalne politike i mladih.
- Ekonomska komisija Ujedinjenih naroda i Europska komisija. 2015. *Active Ageing Index 2014: Analytical Report*. Izvješće pripremili Asghar Zaidi, Centre for Research on Ageing, University of Southampton i David Stanton u okviru ugovora s Ekonomskom komisijom Ujedinjenih naroda za Europu (Ženeva), sufinancirala Glavna uprava za zapošljavanje, socijalna pitanja i uključivanje (Bruxelles).
- Eurofound. 2012. *NEETs – Young people not in employment, education or training: Characteristics, costs and policy responses in Europe*. Publications Office of the European Union. Luksemburg.
- Eurofound. 2013. *Women, men and working conditions in Europe*. Ured za publikacije Europske unije. Luksemburg.
- Eurofound. 2014. *Mapping youth transitions in Europe*. Ured za publikacije Europske unije. Luksemburg.
- European Portal for Action on Health Inequalities. <http://www.health-inequalities.eu/about-hi/at-national-level/croatia/>.
- Europska komisija. 2009. *Gender segregation in the labor market: root causes, implications and policy responses in the EU*. Europska komisija. Luksemburg: Ured za publikacije Europske unije.

- Europska komisija. 2010. Strategy for equality between women and men 2010. – 2015. Luksemburg.
- Europska komisija. 2014. *European Union and Roma – Factsheet, Croatia*. 24. travnja 2014. https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/factsheet_1.pdf.
- Europska komisija. 2016a. *Joint Report on Health Care and Long-Term Care Systems & Fiscal Sustainability*: Volumen 1. Luksemburg.
- Europska komisija. 2016b. *Special Eurobarometer 449 Report Gender-based Violence*.
- Europska komisija. 2017a. *2017 Report on Equality Between Women and Men in the EU*. Luksemburg.
- Europska komisija. 2017b. *Special Eurobarometer 465: Gender Equality 2017*. Bruxelles, Belgija.
- Europska komisija. 2018. *Country Report Croatia 2018: Including an In-Depth Review on the Prevention and Correction of Macroeconomic Imbalances*. Radni dokument službi Komisije.
- Europski centar za praćenje droga i ovisnosti o drogama. 2015. *European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs*.
- Europski institut za ravnopravnost spolova. 2014. *Estimating the costs of gender-based violence in the European Union*. EIGE. Vilnius, Litva.
- Europski institut za ravnopravnost spolova. 2017. *Gender Equality Index 2017: Progress at a snail's pace*. <https://eige.europa.eu/news-and-events/news/gender-equality-index-2017-progress-snails-pace>.
- Europski parlamentarni forum o stanovništvu i razvoju. 2018. *EU Contraception Atlas*. <https://www.contraceptioninfo.eu/>.
- Fong, Monica i Michael Lokshin. 2000. *Child Care and Women's Labor Force Participation in Romania*. World Bank Policy Research Working Paper No. 2400. Svjetska banka. Washington DC.
- FRA – Agencija Europske unije za temeljna prava. 2013. *EU LGBT survey European Union lesbian, gay, bisexual and transgender survey Results at a glance*. Beč.
- FRA – Agencija Europske unije za temeljna prava. 2014. *Violence against Women: An EU-Wide Survey, Main Results*. FRA. Bruxelles, Belgija.
- FRA – Agencija Europske unije za temeljna prava. 2016. *Second European Union Minorities and Discrimination Survey Roma – Selected findings*. Luksemburg.
- FRA – Agencija Europske unije za temeljna prava. 2018. *Fundamental Rights Report 2018*. Luksemburg.
- Gornick, J.C. i A. Hegewisch. 2010. *The impact of "family-friendly" policies on women's employment outcomes and the costs and benefits of doing business*. A commissioned report for the World Bank. (Washington DC).
- Grimshaw, D. i J. Rubery. 2015. *The motherhood pay gap: A review of the issues, theory and international evidence*. Conditions of Work and Employment Series No. 5. ILO. Ženeva.
- Heger, Dorte. 2014. „Work and Well-Being of Informal Caregivers in Europe”. Ruhr Economic Paper br. 512. Rhine-Westphalia Institute for Economic Research.
- IFC. 2017. *Tackling Childcare: The Business Case for Employer-Supported Childcare*. IFC. 27. rujna, 2017.
- Johnson, R.W. i Anthony T. Lo Sasso. 2006. „The Impact of Elder Care on Women's Labor Supply.” INQUIRY 43, br. 3: 195–210.
- Jurun, Elza, Nada Ratković i Ivana Ujević, 2017. Cluster analysis of Croatian counties as the base for an active demographic policy. *Croatian Operational Research Review* 8 (2017). 221–236.
- Levin, Victoria, Ana Maria Munoz Boudet, Beth Zikronah Rosen, Tami Aritomi i Julianna Flanagan. 2015. *Why Should We Care about Care? The Role of Informal Childcare and Eldercare in Aging Societies*. Research report for the World Bank's Poverty and Social Protection and Labor Global Practices. Washington, DC: Svjetska banka.
- Lewis, S., B. Stumbitz., L. Miles. i J. Rouse. 2014. *Maternity protection in SMEs: An international review* ILO, Ženeva
- Luci-Greulich, Anne i Olivier Thévenon. 2013. „The Impact of Family Policies on Fertility Trends in Developed Countries.” *European Journal of Population*. 29(4). Siječanj 2013.
- Mauro, Joseph i Sophie Mitra. 2015. *Understanding Out-of-Work and Out-of-School Youth in Europe and Central Asia*. Washington, DC: Svjetska banka.

- McKinsey Global Institute. 2015. *How advancing women's equality can add \$12 trillion to global growth*. Rujan 2015.
- Međunarodna organizacija rada. 2011. „Work-life balance.” Governing Body GB.312/POL/4, 312th Session. Ženeva. Studeni 2011. Dostupno na: http://www.ilo.org/gb/WCMS_163642/lang--en/index.htm [2. travnja 2014].
- Međunarodna organizacija rada. 2012. „Maternity Protection Resource Package.” ILO Conditions of Work and Equality Department. Ženeva. Dostupno na <http://mprp.ilo.org/pages/en/>.
- Međunarodna organizacija rada. 2013. *Global Employment Trends for Youth 2013: A Generation at Risk*, Ženeva: Međunarodna organizacija rada.
- Međunarodna organizacija rada. 2017. *World Social Protection Report 2017-2019: Universal social protection to achieve the Sustainable Development Goals*.
- Melkas, H. i R. Anker. 1998. *Gender Equality and Occupational Segregation in Nordic Labour Markets*. Ženeva: Međunarodna organizacija rada.
- Ministarstvo socijalne politike i mladih. 2012. *Godišnje statističko izvješće za 2011*. http://www.msmp.hr/djelokrug_aktivnosti/socijalna_skrb/statisticka_izvjesca/godisnje_izvjesce_2011 (29. srpnja 2013.).
- Ministarstvo vanjskih poslova SAD-a. 2010. *Country Reports on Human Rights Practices: Croatia*, Bureau of Democracy, Human Rights and Labor. U.S. Department of State. 11. ožujka, 2010.
- Ministarstvo vanjskih poslova SAD-a. 2017. *Human Trafficking Country Narratives: Croatia*.
- Morrison, Andrew, Dhushyanth Raju, i Nistha Sinha, 2007. „Gender Equality, Poverty and Economic Growth.” Policy Research Working Paper 4349. Svjetska banka. Washington, DC.
- Muñoz Boudet, Ana María, Patti Petesch, Carolyn Turk i Angélica Thumala. 2013. *On Norms and Agency : Conversations about Gender Equality with Women and Men in 20 Countries. Directions in development : human development*; Washington, DC: Svjetska banka. © Svjetska banka.
- Nopo, H., N. Daza i J. Ramos. 2011. „Gender Earnings Gaps in the World.” IZA Discussion Paper br. 5736. Institut za istraživanje rada. Bonn.
- OECD/Europska unija. 2017. „Inclusive entrepreneurship trends and policies in Croatia.” u *The Missing Entrepreneurs 2017: Policies for Inclusive Entrepreneurship*.
- Ovadiya, Mirey i Frieda Vandeninden. 2017. *Portraits Of Labor Market Exclusion 2.0*. Country Policy Paper (CPP) for Croatia. Washington DC: Svjetska banka.
- PAHO. 2011. „Women and Men Face Different Chronic Disease Risks.” https://www.paho.org/hq/index.php?option=com_content&view=article&id=5080:2011-women-men-face-different-chronic-disease-risks&Itemid=135&lang=fr.
- Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova u Hrvatskoj. 2017. *Izvešće o radu za 2016*. Zagreb: Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova.
- Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova u Hrvatskoj. 2006. *Godišnje izvješće za 2005*. Republika Hrvatska. Zagreb. Ožujak 2006.
- Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova u Hrvatskoj. 2011. *Istraživanje sudske prakse u području antidiskriminacijske zaštite*, <http://www.prs.hr> (pristupljeno 26. srpnja 2012).
- Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova u Hrvatskoj. 2018. *Izvešće o radu za 2018*. Zagreb: Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova. http://www.prs.hr/attachments/article/2645/Izvešće%20o%20radu%20Pravobraniteljice%20za%20ravnopravnost%20spolova%20za%202018.%20godinu_~.pdf.**
- Rodrigues, Ricardo, Manfred Huber i Giovanni Lamura (Editors). 2012. *Facts and Figures on Healthy Ageing and Long-term Care*. Europski centar za socijalnu politiku i istraživanja. Beč.
- Svjetska banka. 2007a. *Global Monitoring Report 2007 - Millennium Development Goals: Confronting the challenges of gender equality and fragile states (English)*. Washington, DC: Svjetska banka.
- Svjetska banka. 2007b. *World Development Report 2007: Development and the Next Generation*. Washington, DC: Svjetska banka.

- Svjetska banka. 2008. *Gender Equality as Smart Economics* (English). Washington, DC: Svjetska banka. <http://documents.worldbank.org/curated/en/459851468046788696/Gender-equality-as-smart-economics>.
- Svjetska banka. 2010. *Long-Term Care and Ageing: Case Studies - Bulgaria, Croatia, Latvia and Poland*. November 2010. Washington, DC: Svjetska banka.
- Svjetska banka. 2011. *World Development Report 2012: Gender and Development*. Washington, DC: Svjetska banka.
- Svjetska banka. 2012. *World Development Report 2013: Jobs*. International Bank for Reconstruction and Development/Svjetska banka.
- Svjetska banka. 2013. *Inclusion Matters: The Foundation for Shared Prosperity. New Frontiers of Social Policy*. Washington, DC: Svjetska banka
- Svjetska banka. 2015. *World Bank Group Gender Strategy (FY16-23): Gender Equality, Poverty Reduction, and Inclusive Growth* (English). Washington, DC: Grupacija Svjetske banke. <http://documents.worldbank.org/curated/en/820851467992505410/World-Bank-Group-gender-strategy-FY16-23-gender-equality-poverty-reduction-and-inclusive-growth>.
- Svjetska banka. 2016. *Women, Business and the Law 2016*. Washington DC: Svjetska banka.
- Svjetska banka. 2018a. *Croatia - Systematic Country Diagnostic*. Washington, DC.: Grupacija Svjetske banke. <http://documents.worldbank.org/curated/en/452231526559636808/Croatia-Systematic-Country-Diagnostic>.
- Svjetska banka. 2018b. *Demography and Family Policies in Croatia: Experience in Selected EU Countries*. Washington DC: Svjetska banka.
- Svjetska banka. 2018c. *Doing Business 2018: Reforming to Create Jobs*. Washington DC: Svjetska banka.
- Svjetska banka. 2018d. *Doing Business in the European Union 2018: Croatia, the Czech Republic, Portugal and Slovakia, Comparing Business Regulation for Domestic Firms in 25 Cities in Croatia, the Czech Republic, Portugal and Slovakia with 186 Other Economies*. Washington DC: Svjetska banka.
- Svjetska banka. 2018e. *Life on the Margins: Survey Results of the Experiences of LGBTI People in Southeastern Europe*. Washington, DC: Svjetska banka. <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/30607>.
- Svjetska banka. 2018f. *Poverty, Deprivation, Access to Services: Lessons for Croatia and Slavonia*. Projekt sufinanciran od srtane Europske unije iz Europskog fonda za regionalni razvoj.
- Svjetska banka. 2018g. *Women, Business and the Law 2018*. Washington DC: Svjetska banka.
- Svjetska banka. 2018h. *World Development Report 2018: Learning to Realize Education's Promise*. Washington, DC: Svjetska banka. doi:10.1596/978-1-4648-1096-1. License: Creative Commons Attribution CC BY 3.0 IGO.
- Svjetski gospodarski forum. 2018. *The Global Gender Gap Report 2018*. Ženeva.
- Tas, Emcet O., Maira Emy Reimao i Maria Beatriz Orlando. 2013. *Gender, ethnicity and cumulative disadvantage in education: Evidence from Latin American and African censuses*. Washington, DC: Svjetska banka.
- Thévenon, O. i A. Solaz. 2013. „Parental leave and labour market outcomes: Lessons from 40 years of policies in OECD countries.” Institut national d'études démographiques. Document de travail 199 (Pariz, INED).
- Todd, Petra. 2013. *How to improve Women's Employability and Quality of Work in Developing and Transition Economies: A Roadmap for Promoting Women's Economic Empowerment*. Dostupno na www.womeneconroadmap.org. Studeni 2013.
- UN. 2013. *Report of the Special Rapporteur on violence against women, its causes and consequences*. Rashi-da Manjoo Addendum. Mission to Croatia.
- UN. 2015. *Trends in Contraceptive Use Worldwide 2015*. New York, New York: UN.
- UN. 2017. *United Nations Population Division. World Population Prospects: 2017 Revision*.

- UNIFEM. 2009. *Who Answers to Women?: Progress of the World's Women 2008/2009. Gender & Accountability*, New York.
- Ured pučke pravobraniteljice. 2016. *Research on the Attitudes and Level of Awareness of Discrimination and its Forms*. Vidjeti i, Ured pučke pravobraniteljice (2017). „Every fifth person is discriminated [against], most present are Roma stereotypes.” Priopćenje za medije, 11. rujna, 2017.
- Vlada Republike Hrvatske. 2012. Nacionalna strategija za uključivanje Roma od 2013. do 2020. Studeni 2012. https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/roma_croatia_strategy_en.pdf.
- Vlada Republike Hrvatske. 2017. Nacionalna strategija zaštite od nasilja u obitelji za razdoblje 2017. – 2022.
- Vlada Republike Hrvatske. Strategija razvoja ženskog poduzetništva u Republici Hrvatskoj za razdoblje 2014. – 2020.
- WAVE – Women against Violence Europe, 2017. *WAVE Country Report: The Situation of Women's Specialist Support Services In Europe*. Beč.
- WHO. 2013. Country profiles on nutrition, physical activity and obesity in the 53 WHO European Region Member States: Croatia. regionalni ured Svjetske zdravstvene organizacije za Europu. Kopenhagen.
- WHO. 2013. *Health 2020: A European policy framework and strategy for the 21st century*.
- WHO. 2014. Noncommunicable disease country profiles: Croatia. Ženeva:
- Zaidi, A. 2014. „Life Cycle Transitions and Vulnerabilities in Old Age: A Review”. Occasional Paper, UNDP Human Development Report Office. New York. Dostupno na: http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr_2014_zaidi_final.pdf.
- Zaidi, A., K. Gasió, M.M. Hofmarcher, O. Lelkes, B. Marin, R. Rodrigues, A. Schmidt, P. Vanhuysse i E. Zólyomi. 2013. *Active Ageing Index 2012. Concept, Methodology and Final Results*. Research Memorandum/Methodology Report. European Centre. Beč. Ožujak 2013. Dostupno na: www.euro.centre.org/data/aai/1253897823_70974.pdf.
- Zrinščak, S. 2008. Obiteljska politika Hrvatske. U: V. Puljiz (ur.), *Socijalna politika Hrvatske*, str. 279–336. Zagreb: Pravni fakultet u Zagrebu.

PRILOG 1.
Ključni nalazi rasprava
unutar fokus-grupa i
razgovora s ključnim
kazivačima

Analiza rodne ravnopravnosti u Hrvatskoj upotpunjena je kvalitativnom komponentom koja je uključivala 11 rasprava unutar fokus-grupa o pitanjima koja se odnose na mlade, starije žene, Rome, LGBTI osobe i žene poduzetnice u Zagrebu i Slavoniji i koje su održane u lipnju 2018. (Tablica 1.). Osim toga, proveden je 21 intervju s ključnim kazivačima iz relevantnih ministarstava, organizacija civilnog društva te istraživačkih instituta i akademske zajednice u Zagrebu i Slavoniji. Ovaj prilog sadrži informacije o ključnim nalazima rasprava unutar fokus-grupa i intervju s ključnim kazivačima, tim redoslijedom.

TABLICA 1.
Sažetak rasprava
unutar fokus-grupa

Grupa	Obuhvaćene teme	Mjesto	Broj sudionika	Podjela po spolu	Dob
Starije osobe	• Promjene u zajednici i pristup uslugama i infrastrukturi	Zagreb	7	M: 3, Ž: 4	66 – 79
		Zagreb	6	W: 6	56 – 61
	• Općeniti izazovi za starije osobe	Tenja	7	W: 7	61 – 80
	• Izvori dohotka, dostatnost dohotka/ mirovina	Đakovo	7	W: 7	71 – 84
	• Vlasništvo žena nad imovinom				
	• Skrb za starije osobe te zdravstvene potrebe i pristup uslugama				
	• Stanovanje				
	• Društvene aktivnosti i građanski angažman starijih osoba				
• Promjene u rodним odnosima					
Mladi	• Zadovoljstvo obrazovnim sustavom	Zagreb	6	M: 5, Ž: 1	18 – 28
		Osijek	9	M: 5, Ž: 4	19 – 27
	• Problemi pri pronalasku posla i rodne razlike				
	• Preseljenje iz sela u grad i iseljavanje mladih				
• Građanski angažman mladih					
Žene poduzetnice	• Promjene u zajednici	Zagreb	7	Ž: 7	39 – 70
	• Ograničenja za zapošljavanje žena	Osijek	6	Ž: 6	31 – 44
	• Ograničenja za žensko poduzetništvo				
Romi	• Promjene u zajednici	Jagodnjak	7	Ž: 7	17 – 62
	• Pristup uslugama (zdravstvo, infrastruktura)	Zagreb			
	• Integracija Roma				
	• Rodne norme				
• Rodno uvjetovano nasilje					
LGBTI	• Diskriminacija	Zagreb	8	M: 5, Ž: 1	56 – 61
UKUPNO			10		70

1. DIO Sažetak rasprava unutar fokus-grupe sa starijim ženama u ruralnim područjima

Provedene su dvije rasprave unutar fokus-grupe sa starijim ženama (ukupno 14 žena, 7 po fokus-grupi) u mjestu Tenja i u gradu Đakovo, u Slavoniji. Rasprava je bila usmjerena na opće promjene unutar zajednica, promjene infrastrukture i usluga, dohodak, mogućnosti zapošljavanja i mirovine, pristup zdravstvenoj skrbi i skrbi za starije osobe, stanovanje starijih osoba, vlasništvo žena nad imovinom, sudjelovanje u društvenim aktivnostima i zajednici. Ključna pitanja navedena su u nastavku.

Opće promjene unutar zajednice:

- Pri usporedbi sadašnje situacije starijih osoba sa situacijom prije 10 godina, sudionice su navele da se situacija pogoršala: troškovi života su viši, povećala se razina siromaštva, mirovine nisu usklađene sa sve višim troškovima života, smanjila se mogućnost ostvarivanja ekonomskih primanja (zastvaranje tvornica i smanjenje industrijskog sektora u ruralnim područjima), a povećao se broj nisko plaćenih, sezonskih, kratkotrajnih poslova u poljoprivredi. Općenito je mnogo teže zaraditi za život nego prije. Pojavio se i trend iseljavanja mladih iz ruralnih područja u inozemstvo radi posla.
- Došlo je do nekih poboljšanja u pogledu infrastrukture i usluga, no zbog visokih režijskih troškova (voda, plin, telefon, kanalizacija) starijim je osobama teže ostvariti pristup takvim uslugama.

„U selu je nastupila kriza. Mladi su otišli. Stariji su ostali, nemoćni, bolesni i sami. Potrebna nam je pomoć. Ako želim prošetati do susjede, treba mi pola sata.”

– Starija žena, rasprava unutar fokus-grupe u Tenji, Slavonija

„Nema više tvornica u kojima su ljudi radili. Postoje samo mali poduzetnici koji zapošljavaju ljude samo na nekoliko mjeseci i ako im se ne svidite – doviđenja! Oni ne zapošljavaju za stalno.”

– Starija žena, rasprava unutar fokus-grupe u Tenji, Slavonija

„Nema više srednje klase. To ne postoji. Postoje samo vrlo bogati i vrlo siromašni ljudi.”

– Starija žena, rasprava unutar fokus-grupe u Tenji, Slavonija

„Bila sam spojena na plinovod, ali nakon što je moj suprug preminuo, ne upotrebljavam više plin jer su cijene porasle. Više si to ne mogu priuštiti.”

– Starija žena, rasprava unutar fokus-grupe u Tenji, Slavonija

„Bojim se spojiti na vodovod jer si to ne mogu priuštiti.”

– Starija žena, rasprava unutar fokus-grupe u Tenji, Slavonija

„Sada je puno gore. Puno gore. Sve je skuplje.”

– Starija žena, rasprava unutar fokus-grupe u Đakovu, Slavonija

Dohodak i mirovine

- Glavni izvor dohotka za starije osobe su mirovine (vojne, poljoprivredne ili obiteljske mirovine, koje su udovice naslijedile nakon smrti svojih suprugova). Većina živi od obiteljskih mirovina, koje su vrlo niske (150 – 200 eura).
- Sudionice su izjavile da muškarci i žene primaju različite iznose mirovina iz dvaju razloga: zaposlene žene obično su imale lošije plaćene poslove od svojih muških kolega, a mirovine se obračunavaju u skladu s time. Usto, udovice koje su bile kućanice nasljeđuju samo 70 % suprugove mirovine.

- Sudionice su izjavile da za starije osobe postoji vrlo malo mogućnosti zapošljavanja i naglašavaju problem nezaposlenosti mladih. Upravo je zato teško očekivati da će postojati mogućnosti zapošljavanja za starije osobe.
- U Tenji su sudionice izjavile da velik broj ljudi u zajednici radi neprijavljeno („rad na crno“). Mlađi ljudi rade u malim privatnim poduzećima, bilo u selu ili u gradu, za koja su karakteristični loši radni uvjeti. Plaća nije redovita i zaposlenici često rade prekovremeno bez naknade. Žene su prisiljene prihvaćati bilo kakve poslove, čak i u drvnjoj industriji. Međutim, skrb uglavnom pružaju žene, ili u obliku neplaćene skrbi kod kuće ili kao zaposlenice u domovima za starije osobe i vrtićima.
- Većina starijih žena koje su sudjelovale u raspravi rekla je da nisu imale veliku želju raditi nakon odlaska u mirovinu. Mnogo njih ima malene vrtove, što im omogućuje uzgoj hrane i pomaže u ispunjavanju slobodnog vremena i borbi protiv depresije.

„Mirovine su glavni izvor dohotka u selu. Neke od njih su vojne mirovine. Čak i roditelji primaju vojne mirovine ako su im sinovi poginuli u ratu. Ali nikako se ne slažem s plaćanjem vojnih mirovina iz mirovinskih fondova radnika. To nije pošteno.”

– Starija žena, rasprava unutar fokus-grupe u Tenji, Slavonija

„Mirovine su u Hrvatskoj u pravilu vrlo niske. Teško je financijski preživjeti jer su mjesečni troškovi režija visoki i svaki mjesec sve više i više rastu. Cijene neprestano rastu. To nije normalno. Struja, voda, plin, lijekovi... Ne možemo si priuštiti ni kvalitetniju hranu.”

– Starija žena, rasprava unutar fokus-grupe u Đakovu, Slavonija

„[*Mogućnosti zapošljavanja za starije osobe*] ovdje ne vrijede jer u Đakovu čak ni mladi ne mogu pronaći posao. Strašno se uzrujam kad gledam televiziju... Mladi ljudi završavaju fakultete ili srednje škole, no ne mogu pronaći posao jer se u natječajima za posao traži radno iskustvo. Kako mogu steći radno iskustvo kada ovdje nemaju mogućnosti pronaći posao? U Đakovu ništa [*u gospodarskom smislu*] ne funkcionira.”

– Starija žena, rasprava unutar fokus-grupe u Đakovu, Slavonija

Vlasništvo žena nad imovinom

- Iako su hrvatski zakoni o vlasništvu nad imovinom i nasljeđivanju rodno ravnopravni, neformalna pravila i dalje odražavaju patrijarhalne rodne norme. Sudionice rasprave unutar fokus-grupe izjavile su da se većina njih prilikom udaje uselila u suprugov obiteljski dom i većinu života živjela u kući u vlasništvu supruga. Čak i ako su zajedno izgradili kuću, nije neuobičajeno da je suprug bio upisan kao jedini vlasnik. Tek su nakon suprugove smrti naslijedile dio kuće (vlasništvo nad nasljedstvom se prema zakonu dijeli između supruge i djece). Neke su sudionice izjavile da su se odrekle svojeg dijela kuće u korist djece ili unuka.

„To je bila naša obiteljska kuća, u vlasništvu mojeg supruga. Nakon njegove smrti moja dva sina i ja naslijedili smo tri jednaka dijela kuće.”

– Starija žena, rasprava unutar fokus-grupe u Tenji, Slavonija

„Nakon smrti mojega supruga moja se kći odrekla svojeg dijela kuće u moju korist, a ja sam prepustila vlasništvo nad cijelom kućom svojem unuku, tako da je on sada vlasnik.”

– Starija žena, rasprava unutar fokus-grupe u Tenji, Slavonija

Pristup zdravstvenoj skrbi i skrbi za starije osobe

- Iako je primarna medicinska skrb dostupna, sudionice iz Tenje i Đakova požalile su se na duge liste čekanja i udaljenost specijalizirane zdravstvene skrbi (koja je dostupna u Osijeku ili negdje drugdje) te visoke izravne troškove sanitetskih vozila u hitnim slučajevima, što za njih predstavlja financijsko opterećenje.
- Iako danas postoji više privatnih domova za starije osobe kojima upravljaju neprofitne organizacije, mnogi si ih ne mogu priuštiti pa se za starije osobe uglavnom brinu njihova djeca ili drugi članovi obitelji. Jeftiniji državni domovi su prepuni, a liste čekanja su duge. Sudionice iz Đakova spomenule su da teško bolesne osobe posjećuju patronažne sestre te novouvedene „gerontodomačice” (program Zaželi), za koje se prijavilo više sudionica.
- Još jedna mogućnost za starije osobe jest skrb koju pružaju osobe izvan obitelji u zamjenu za njihovo nasljedstvo. Međutim, za sudionice to ne dolazi u obzir iz straha (bilo je slučajeva prijave) i zbog činjenice da sve žele ostaviti svojoj djeci.
- Sudionice rasprave unutar-fokus grupe iz Tenje rekly su da bi željele imati na raspolaganju pomoć za starije osobe u kući i nekoga tko će im praviti društvo jer se osjećaju usamljeno.

„Domovi za starije osobe uglavnom su dostupni onima koji se ne mogu brinuti sami za sebe, onima koji imaju novca i onima koji uspiju dobiti mjesto.“

– Starija žena, rasprava unutar fokus-grupe u Đakovu, Slavonija

„Vrlo je rijetko da netko izvan obitelji pruža skrb. Ljudi imaju svoju obitelj, djecu i unuke pa svoju imovinu žele ostaviti njima.“

– Starija žena, rasprava unutar fokus-grupe u Đakovu, Slavonija

„Postoji potreba za osobnim pomoćnicima koji će paziti na stare i bolesne, kako bi dobili pomoć i imali s kime porazgovarati.“

– Starija žena, rasprava unutar fokus-grupe u Tenji, Slavonija

Pristup socijalnim uslugama

- Starije osobe žale se da su usamljene i da imaju malo prilika za međusobno druženje. Postoji ograničen broj centara za dnevni boravak, a s obzirom na to da nisu informatički pismene ne mogu upotrebljavati društvene mreže i druge aplikacije koje bi im omogućile povezivanje s obitelji i prijateljima.

„Potpuno sam [informatički] nepismena. Nema pristup internetu i uopće nisam informirana. Zaista ne znam imaju li ovdje stariji ljudi [mirovine]. Postoji centar za socijalnu skrb za one koji nemaju.“

– Starija žena, rasprava unutar fokus-grupe u Tenji, Slavonija

„Časne sestre vode centar za dnevni boravak „Amadea”, u okviru kojega se svakog posljednjeg utorka i četvrtka u mjesecu održavaju okupljanja u restoranima. Unatoč siromaštvu i općenitom nezadovoljstvu umirovljenici i dalje žive aktivnim, ispunjenim životom. Ljudi se okupljaju i pružaju podršku jedni drugima.“

– Starija žena, rasprava unutar fokus-grupe u Đakovu, Slavonija

„Članica sam Matice umirovljenika Hrvatske, koja je nedavno organizirala grupni posjet Bizovačkim toplicama. Organiziraju se i grupni odmori na moru te povremeni jednodnevni izleti u nacionalne parkove ili slično.”

- Starija žena, rasprava unutar fokus-grupe u Đakovu, Slavonija

„Stariji ljudi okupljaju se i u Caritasu te u župnom uredu. Postoji i franjevačka udruga.”

- Starija žena, rasprava unutar fokus-grupe u Tenji, Slavonija

„Znate s kim razgovaram? Sa svojim kokošima i pijetlom.”

- Starija žena, rasprava unutar fokus-grupe u Tenji, Slavonija

Stanovanje i drugi problemi starijih osoba

- Prema mišljenju sudionica iz Đakova najčešći je oblik stanovanja starijih osoba samostalan život ili život sa supružnikom. Brojni su i stariji ljudi koji posjeduju kuće i dijele ih s djecom i unucima, noeobično je riječ o odvojenim kućanstvima. S obzirom na sve veći broj privatnih domova i iseljavanje mladih u inozemstvo, danas sve veći broj starijih osoba živi u domovima.
- Sve sudionice iz Đakova čija djeca i dalje žive u istom gradu izjavile su da se oslanjaju na njihovu pomoć na različite načine: za prijevoz, savjet itd. Mnogi stariji ljudi imaju aktivnu ulogu u brizi za unuke te i dalje financijski pomažu svojoj djeci tako da je podrška uzajamna, a obiteljske su veze prilično snažne. Međutim, kažu da razmišljaju o odlasku u dom. Neke od njih već su se prijavile za mjesto u državnom domu. Od početka programa „Zaželi” postoji organizirana svakodnevna pomoć za starije osobe.

„Otkako je moj sin otišao, oslanjam se na pomoć starih prijatelja i susjeda.”

- Starija žena, rasprava unutar fokus-grupe u Đakovu, Slavonija

„Prijavila sam se za mjesto u domu. Liste čekanja su duge, a ja ne želim biti teret svojoj djeci.”

- Starija žena, rasprava unutar fokus-grupe u Đakovu, Slavonija

Društvene aktivnosti i građanski angažman

- Kad je riječ o društvenim događanjima za starije osobe, sudionice u Đakovu spomenule su ogranke dviju nacionalnih organizacija umirovljenika (Matica umirovljenika Hrvatske i Sindikat umirovljenika) koje su aktivne u organizaciji redovitih okupljanja, putovanja i grupnih izleta u toplice. Postoji i nekoliko crkvenih organizacija koje organiziraju kućne posjete i dnevni boravak za ograničen broj ljudi (časne sestre dođu po starije osobe ujutro, dovedu ih u ustanovu, brinu se za njih tijekom dana i poslijepodne ih vrate kući). Neki od njih uključeni su u druge nevladine organizacije (fotografski klub, udruženje za pružanje podrške roditeljima i djeci s invaliditetom, zajednica njemačke nacionalne manjine itd.). Postoji još jedna nevladina organizacija koja pruža pomoć siromašnijim osobama. Međutim, nekoliko je sudionica izjavilo da nisu zainteresirane za sudjelovanje u organiziranim društvenim okupljanjima.
- Sudionice iz Đakova smatraju da je uobičajeno da se starije osobe uključuju u građanske aktivnosti. Misle da su žene aktivnije u aktivnostima u zajednici, dok su muškarci uključeni u aktivnosti povezane s politikom i političkim strankama. Nikada im nije palo na pamet razgovarati s lokalnim vijećnikom, kandidirati se za javnu dužnost ili aktivno sudjelovati u političkoj kampanji,

ali redovito glasuju. Nekoliko je njih aktivno u različitim organizacijama, drži javne govore, snosi određenu funkciju ili su članice organizacije.

„Bila sam uključena u rad Sindikata umirovljenika i dugo sam tamo radila, no sada više ne mogu pa sam prestala.”

- Starija žena, rasprava unutar fokus-grupe u Đakovu, Slavonija

„Mislim da su žene aktivnije, to je ono što sam vidjela u različitim organizacijama u koje sam bila uključena posljednjih 30 godina.”

- Starija žena, rasprava unutar fokus-grupe u Đakovu, Slavonija

„Stariji ljudi sudjeluju u političkim kampanjama. Ja nemam takvog iskustva, ali vidim da drugi imaju, većinom muškarci.”

- Starija žena, rasprava unutar fokus-grupe u Đakovu, Slavonija

„Glasujemo na svakim izborima, bez iznimke. Glasujemo jer se bojimo da bi u suprotnom naš glas bio zloupotrebljen.”

- Starija žena, rasprava unutar fokus-grupe u Đakovu, Slavonija

Status starijih osoba u društvu

- Sudionice rasprave unutar fokus-grupe u Đakovu smatraju da mladi ne poštuju starije. Spomenule su nekoliko situacija u kojima se prema njima nisu odnosili s poštovanjem, na ulici ili u trgovini. Na pitanje o doprinosu starijih ljudi zajednici, odgovorile su da misle da ne pridonose. Osjećaju se pomalo izgubljeno u svijetu moderne tehnologije.
- Kad je riječ o društvenoj izolaciji, sudionice iz Đakova rekle su da su neki ljudi izolirani, no da su sami za to krivi. Sudionice iz Đakova ne osjećaju da su diskriminirane unatoč činjenici da ne mogu dobiti bankovni zajam zbog svoje dobi.

„Naša iskustva u ovom dobu ne vrijede. Potpuno smo (digitalno) nepismeni, ne znamo kako rukovati pametnim telefonima, Facebookom, internetom, a moj se 4-godišnji unuk bez problema snalazi u tome.”

- Starija žena, rasprava unutar fokus-grupe u Đakovu, Slavonija

„Mislim da su stariji ljudi sami krivi za to [društvenu izolaciju]. Povukli su se u samoću.”

- Starija žena, rasprava unutar fokus-grupe u Đakovu, Slavonija

„Mislim da je sve započelo s ratom, kada su se ljudi prestali družiti, a nakon rata, kada su djeca otišla od kuće, postali su izgubljeni.”

- Starija žena, rasprava unutar fokus-grupe u Đakovu, Slavonija

Rodni odnosi

- Prema mišljenju sudionica rasprave unutar fokus-grupe iz Tenje položaj žena u obitelji poboljšao se u usporedbi s njihovim vremenom: mlađe su žene bolje obrazovane, više ih radi, a njihovi su supruzi uključенiji u kućanske poslove i brigu za djecu. Međutim, kažu da još uvijek postoji mnogo

mladića koji se drže tradicionalnih rodnih normi. Mnogo je učestalije da mladi parovi žive zajedno prije braka te stupaju u brak tek kada dobiju dijete. Spominju i veći broj razvoda, uglavnom zbog toga što mlađe žene ne žele trpjeti nezadovoljavajuće odnose te ih je više financijski neovisno.

- Što se tiče rada žena izvan kuće, to je prihvaćeno i uobičajeno još od razdoblja socijalizma (većina sudionica radila je izvan kuće dulje ili kraće vrijeme).
- Kada su upitane o donošenju odluka o potomstvu, sudionice kažu da parovi uglavnom imaju 1 – 2 djece, a zanimljivo je da se to nije mnogo promijenilo s vremenom: sve sudionice rasprave unutar fokus-grupe imaju samo jedno ili dvoje djece. Mlade žene danas najčešće rađaju djecu u dvadesetima, nekoliko godina kasnije nego one. Kada je riječ o odluci o broju djece, smatraju da se ona danas donosi dogovorom između muža i žene, ali žena ipak ima posljednju riječ. Sudionice su spomenule i mnogo veći utjecaj crkve na odluku mladih žena da imaju dijete te općenito na način života (slavljenje blagdana, crkvene svečanosti, podizanje djece).
- Prema mišljenju sudionica rasprave unutar fokus-grupe odluke o obrazovanju djece znatno ovise o financijskoj situaciji obitelji. Roditelji u pravilu očekuju da njihova djeca završe barem srednju školu i po mogućnosti se upišu na fakultet.
- Kada im je postavljeno pitanje o odlukama o većim kupnjama, odgovori su se razlikovali. Neke su rekle da se odluka donosi zajednički, neke su rekle da one odlučuju o tome što je potrebno, a samo je jedna izjavila da njezin muž odlučuje o tome. Smatraju da su to danas uglavnom zajedničke odluke. Većina sudionica rekla je da je svakodnevna kupnja uglavnom njihov zadatak. Muškarci rijetko preuzimaju tu obvezu, i to uglavnom kada im žene daju popis. Samo je jedna sudionica izjavila da njen muž obavlja svu kupnju. Smatraju da je to i dalje većinom ženska obveza.
- Tvrdi da je nasilje u obitelji prisutno, no da žene i dalje šute o tome. Jedna od ispitanica izjavila je da ju je muž zlostavljao i da se oporavila tek nakon njegove smrti. Kaže da se djeca nažalost prema njoj odnose na isti način kao i on, bez poštovanja. Oni je ne zlostavljaju fizički, već verbalno. Druga je sudionica izjavila da je njezin muž bio alkoholičar i da je s vremena na vrijeme morala pobjeći od kuće kada bi se vratio kući pijan. Ostale su sudionice imale dobre odnose sa svojim muževima i skladan brak. Smatraju da danas postoji više nasilja u obitelji jer je od rata alkoholizam učestaliji.

„Moja kći i njezin suprug imaju vrlo dobar brak. On voli kuhati. To je lijepo. I moj unuk pomaže svojoj ženi.”

„Mlade su žene drukčije odgojene, očekuju pomoć od svojih muževa i mnogo ih ne pere posude niti usisava.”

– Starija žena, rasprava unutar fokus-grupe u Tenji, Slavonija

„Primijetila sam i da se mnogo mladih žena strogo pridržava crkvenih praksi. Slave blagdana i šalju svoju djecu u crkvu.”

– Starija žena, rasprava unutar fokus-grupe u Tenji, Slavonija

„Mlade su žene obrazovanije, ali postoji mnogo roditelja koji nemaju dovoljno novca za školovanje djece. Fakultet je skup. Čak je i srednja škola skupa. Ne mogu si priuštiti plaćanje prijevoza.”

– Starija žena, rasprava unutar fokus-grupe u Tenji, Slavonija

2. DIO Sažetak rasprave unutar fokus-grupe sa starijim osobama u Zagrebu

Ključni izazovi starijih osoba i ekonomski status

- Sudionici iz Zagreba smatraju da je trenutačna situacija starijih osoba u Hrvatskoj mnogo gora nego prije 10 godina. Naveli su četiri izazova s kojima se suočavaju starije osobe: niske mirovine, nedostatak odgovarajuće zdravstvene skrbi (nedovoljno zaposlenog osoblja, liječnici ne rade dovoljno, no hitna je pomoć u redu), domovi za starije osobe su skupi i nema slobodnih mjesta te urbana infrastruktura (zelena su svjetla na pješačkim prijelazima uključena prekratko za prelazak ceste, nema klupa na ulicama niti dizala u zgradama). Sudionici su rekli i da se žene suočavaju s još jednim izazovom s kojim se muškarci ne suočavaju, odnosno patrijarhatom i „automatskim” očekivanjem da će one obavljati većinu kućanskih poslova. U tom smislu muškarci imaju više problema ako žive dulje od svojih žena.
- Iako znaju da su mirovine u drugim dijelovima Hrvatske niže, starije osobe u Zagrebu smatraju da su njihove mirovine dovoljne za skroman život. Žene kažu da muškarci imaju više mirovine od žena.
- Sudionici bi željeli da postoji više mogućnosti zapošljavanja za starije osobe. Međutim, smatraju da bi tako oduzeli radna mjesta mladima i smanjili stope zaposlenosti. Trebale bi postojati mogućnosti prekvalifikacije za starije žene (npr. cjeloživotno učenje ili prekvalifikacija), ali one ne postoje, a kao primjer navode da u ruralnim područjima postoji projekt prekvalifikacije za starije žene.
- Sudionici kažu da njihov ekonomski status utječe i na njihov pristup skrbi. Naglašavaju da nema organizirane skrbi ni pomoći za starije osobe, koja je komercijalizirana i privatizirana, te da pristup ovisi o financijskim mogućnostima starijih osoba.

„Recimo da samo nas dvoje živimo od naših mirovina, bilo bi u redu, preživjeli bismo. Samo preživjeli... Ali da bismo si mogli nešto priuštiti, nažalost morali smo prodati svoj stan i upotrijebiti ta sredstva da bismo mogli donekle pristojno živjeti i pomoći djeci koja također nisu u dobrom položaju.”

- Starija žena, rasprava unutar fokus-grupe u Zagrebu

„Teret skrbi uglavnom pada na članove obitelji, ako ih imaju, i to je katastrofa. Postoji nekoliko domova za starije osobe, ali su strašno skupi.”

- Starija žena, rasprava unutar fokus-grupe u Zagrebu

„Ne postoji ništa organizirano, to je pravi odgovor. I to zato što su domovi za starije komercijalizirani.”

- Starija žena, rasprava unutar fokus-grupe u Zagrebu

Dostupne usluge za starije osobe

- Stariji sudionici u Zagrebu imaju pristup većini društvenih i zdravstvenih usluga u gradu. Smatraju da zdravstvene usluge nisu toliko loše, ali bolnički je sustav spor zbog lošeg upravljanja i liječnika koji ne rade dovoljno (dugo čekanje na operacije). Smatraju da bi se u zdravstvu trebalo skratiti vrijeme čekanja za operacije te smanjiti korupcija i nestručnost uvođenjem boljeg upravljanja.
- Sudionici su naglasili nedostatak kulturnih usluga, prostora za socijalizaciju, pomoći u kući i zdravstvenih usluga u svojim četvrtima. Ostali navedeni nedostatci su: nedostatak klupa, parkirnih mjesta, prostora za pješake i bicikliste, poštanskih ureda te potrebu za češćim odvozom smeća.
- Sudionici su rekli da su upoznati s nekim uslugama pomoći i dostavom hrane ili lijekova, no smatraju da nema dovoljno javno dostupnih informacija da bi starije osobe mogle upotrebljavati takve usluge.

Stanovanje

- Većina sudionika rasprave unutar fokus-grupe rekla je da bi najviše željeli živjeti u domu, ali da je glavna prepreka tome nedostatak slobodnih mjesta. Ne bi se htjeli nametati djeci kada se više ne budu mogli brinuti sami za sebe.
- Kažu da se za pomoć u svakodnevnim zadacima oslanjaju na članove obitelji te da postoje i agencije koje pružaju tu vrstu pomoći, ali su skupe.

„Jednostavna je činjenica da ako se sutra upišete u dom za starije osobe u Zagrebu, čekat ćete 15 godina da biste dobili mjesto u „socijalnom domu”, ako to doživite. A ako je vaš dom za starije osobe tako organiziran, može vam biti dostupna pomoć u kući zbog tendencije ostanka u vlastitom domu i jer domovi za starije osobe šire svoje usluge.”

- Starija žena, rasprava unutar fokus-grupe u Zagrebu

„No dom za starije osobe najbolje je rješenje. Najgore je rješenje biti na teret djeci, to je strašno. A biti sam, to je jednako strašno.”

- Starija žena, rasprava unutar fokus-grupe u Zagrebu

„Nemamo djece ni unuka koji bi se mogli brinuti za nas. Moramo se pobrinuti sami za sebe dok smo još funkcionalni.”

- Stariji par, rasprava unutar fokus-grupe u Zagrebu

„Najmanje su dvije generacije živjele u kući: stariji, roditelji, djeca i unuci živjeli su zajedno i pomagali jedni drugima. Sada su svi daleko jedni od drugih.”

- Starija žena, rasprava unutar fokus-grupe u Zagrebu

„Postoje privatne agencije, dolazili su kod nas, koje rade sve, od čišćenja stana do skrbi za bolesne, ili samo da vam prave društvo. Sve se to plaća. [Ljudi koji imaju dobre mirovine mogu si to priuštiti.]”

- Starija žena, rasprava unutar fokus-grupe u Zagrebu

Sudjelovanje u društvenim aktivnostima

- Sudionici su rekli da nema mnogo organiziranih društvenih aktivnosti za starije osobe ili da o njima nisu dobro informirani. Brojne su društven aktivnosti u kojima mogu sudjelovati starije osobe, no za njih im je potreban novac koji nemaju, poput odlaska u kafić radi druženja s ljudima ili čitanja novina, za što je potreban barem novac za kavu.

„Mislim da i ako ima nešto, loše je oglašeno. Da, uopće se ne nudi.”

- Starija žena, rasprava unutar fokus-grupe u Zagrebu

„U Gornjem gradu nekada je postojao klub za starije osobe u kojemu je radila moja majka, prije 100 godina, i ondje su stariji ljudi dolazili čitati novine i družiti se, nekada su odlazili na izlete, gledali su televiziju. No mislim da tog kluba više nema.”

- Starija žena, rasprava unutar fokus-grupe u Zagrebu

Status u društvu

- Sudionici su naveli da imaju osjećaj da mladi ne poštuju starije, primjerice u javnom prijevozu kada ne ustupaju svoje mjesto starijim osobama. No smatraju da starije osobe uvelike pridonose svojim lokalnim zajednicama. Služe kao primjeri pristojnosti, odgajaju djecu i unuke, pridonose državi plaćanjem poreza, čiste parkove i sakupljaju smeće ili sade drveće u svojoj četvrti.
- Sudionici imaju osjećaj da su starije osobe u određenoj mjeri izolirane i diskriminirane i finansijski i zakonski. Ne mogu dobiti bankovni zajam zbog svoje dobi i moraju otići u mirovinu kada navrš 65 godina.

„Na primjer, naš je susjed kao umirovljenik posadio cijeli drvored breza, zalijevao ih i bri-
nuo se o njima. Sve je to sam radio i potrošio mnogo novca.”

- Starija žena, rasprava unutar fokus-grupe u Zagrebu

„U banci najprije provjere dob na osobnoj iskaznici i što možete platiti sa 73 godine, što je
sitnica.”

- Starija žena, rasprava unutar fokus-grupe u Zagrebu

3. DIO Sažetak rasprava unutar fokus-grupa s mladima

Zadovoljstvo obrazovnim sustavom i rodne razlike u upisivanju fakulteta

- Sudionici rasprave unutar fokus-grupe općenito se slažu da obrazovni sustav ne priprema ljude za ulazak na tržište rada.
- Sudionici rasprave unutar fokus-grupe u Zagrebu smatraju da njihovo obrazovanje ne ispunjava potrebe tržišta rada i istaknuli su mnogo negativnih strana sustava srednjoškolskog obrazovanja. Smatraju da je „loše strukturirano” i da učenici „uče ono što se učilo prije 100 godina”. Strukovne škole učenike ne pripremaju dovoljno dobro za državnu maturu i za upis na fakultet, za što je „potrebna viša razina”. „Od 32 učenika, samo nas je 5 upisalo fakultet.” Tvrde i da obrazovni sustav produljuje klasne nejednakosti jer „djeca s lošijim ocjenama” i „nižeg socioekonomskog statusa idu u strukovne škole”. Fakulteti su „konzervativni” i „prestali su napredovati” u „obrazovnim politikama”. Učenici stječu preširoko, teorijsko i nepotrebno znanje te nema „praktične primjene znanja”. Mladim je ljudima potrebno znanje o financijama, uključujući o kućnom budžetu, spolnom odgoju, pravima radnika i manjinama. No sudionici su rekli da je pozitivno što se obrazovanje financira javnim novcem, dostupno je svima te postoje stipendije za pomoć siromašnijim učenicima.
- Sudionici iz Osijeka, za razliku od onih iz Zagreba, u pravilu su vrlo zadovoljni kvalitetom svojeg srednjoškolskog obrazovanja. Neki od njih čak su ponosni na svoje škole jer su ih dobro pripremile za upis na fakultet. Ostali su izrazili nezadovoljstvo zbog „nezainteresiranosti” profesora i školskog sustava. Smatraju i da su učenici iz strukovnih škola diskriminirani zbog nedovoljnog znanja za polaganje mature, odnosno za upis na fakultet. Svjesni su i dodatnih troškova za prijevoz, prehranu i smještaj studenata koji odlaze studirati u drugi grad.
- Sudionici su izjavili da obrazovni sustav učenike ne informira dobro o poslovima na tržištu rada. Mogućnosti za svoje buduće zaposlenje istražuju volontiranjem, umrežavanjem i od vršnjaka. Sudionici iz Zagreba rekli su da su izvori informacija o zapošljavanju mladih studentske službe, Hrvatski zavod za zapošljavanje, internetski portali, privatne agencije i prijatelji. Spomenuli su i internet kao vrijedan izvor informacija. U pravilu sve uvelike ovisi o pojedincu i ne postoji sustavno rješenje.
- Prema mišljenju mladih društvene norme razlog su zbog kojega se na fakultete upisuje više djevojaka nego mladića. Na primjer, može se čuti da će žene „ako ne idu na fakultet, biti konobarice”

ili „raditi kao blagajnice”, a „muškarci idu u strukovne škole kako bi si osigurali odličan posao”. Dakle, žene koriste „svaku priliku za napredovanje” i visoko obrazovanje služi im za afirmaciju. Drugi razlog može biti patrijarhalni odgoj u kojemu su djevojke mnogo discipliniranije od mladića i imaju bolje preduvjete za upis na fakultet.

„Prilično sam zadovoljan načinom na koji me srednja škola pripremila za studij, no što se tiče općeg znanja, mislim da srednjoškolci nisu pripremljeni za fakultet u smislu onoga što studiranje doista znači, što se sve može studirati [u smislu predmeta] i što se može raditi s određenim zvanjem.”

- Sudionik iz skupine mladih, rasprava unutar fokus-grupe u Osijeku

„Brojni kolege koji su studirali sa mnom došli su iz različitih dijelova Slavonije. Njima je još teže jer njihovi roditelji imaju niže dohotke i niže životne standarde. Za njih je samo plaćanje smještaja i hrane već velik trošak.”

- Sudionik iz skupine mladih, rasprava unutar fokus-grupe u Osijeku

„Mislim da tijekom školovanja nije dobro predstavljeno koje su mogućnosti dostupne jer pri upisu na fakultet i u srednju školu.... Ljudi kažu da ne znaju gdje će se prijaviti i samo gledaju gdje se mogu prijaviti sa svojim bodovima, što je velik problem... Treba nam predstaviti sve što je nam je dostupno u vezi s gospodarstvom i poslom.”

- Sudionik iz skupine mladih, rasprava unutar fokus-grupe u Zagrebu

„Ovdje u ruralnim područjima dječaci ostaju kod kuće kako bi pomogli raditi na zemlji.”

- Sudionik iz skupine mladih, rasprava unutar fokus-grupe u Osijeku

„Mislim da i dalje postoji stereotip da bi mladići trebali ići u strukovne škole... Kada pogledam tko ide u gimnazije, na primjer u matematičku gimnaziju, više je djevojaka nego mladića, tako da mislim da se radi o rodnim stereotipima.” „Još donedavno su u matematičkoj gimnaziji dominirali mladići, a danas je suprotno.”

- Sudionik iz skupine mladih, rasprava unutar fokus-grupe u Zagrebu

O pronalasku posla

- Sudionici iz Zagreba i Osijeka rekli su da su dostupni poslovi često nisko plaćeni, kratkotrajni/sezonski te da ne nude mnogo mogućnosti za napredovanje. Na primjer, nastavnicima se često nude samo kratkotrajni angažmani ili moraju raditi u više škola. Čak i studenti medicine smatraju da mogu očekivati poslove uglavnom u ruralnim područjima, bez mnogo nade za specijalizaciju. Međutim, istaknuli su potrebu za ljudima kvalificiranima u tehničkim zanimanjima. Smatraju da se osobe koje završe strukovne škole lakše mogu zaposliti.
- Što se tiče problema s kojima se mladi suočavaju prilikom prijave za posao, sudionici su istaknuli problem nedostatka iskustva i poteškoće sa stjecanjem iskustva zbog nedostatka posla.
- Sudionici u Osijeku imali su različite stavove o traženju posla. Najpozitivniji je bio student informatike koji smatra da je Osijek izvrsno mjesto za pronalazak posla u njegovoj struci. Studenti društvenih znanosti i jezika manje su optimistični jer se njima nude samo poslovi na nepuno radno vrijeme ili kratkotrajni poslovi (u obliku zamjene).
- Kad je riječ o poduzetništvu, sudionici rasprave unutar fokus-grupe iz Osijeka naveli su sljedeće prepreke za pokretanje vlastitog poduzeća: visoki porezi, birokracija, nedovoljna financijska potpora za samozapošljavanje te nepoštena i nejednaka „pravila igre” za sve sudionike.
- Što se tiče rodne razlike, sudionici su rekli da se mlade žene suočavaju s većim izazovima nego

muškarci zbog rodne diskriminacije. Poslodavci mlade žene često pitaju planiraju li imati djecu. Sudionici su ukazali i na postojeću horizontalnu i vertikalnu (stakleni strop) rodnu segregaciju, prema kojoj su žene u nepovoljnijem položaju u smislu plaća, pristupa radnim mjestima i mogućnostima dobivanja viših/upravljačkih položaja.

- Sudionici iz Zagreba i Osijeka cijene vladine pripravničke programe kao korisnu odskočnu dasku za pronalazak posla. Drugi su istaknuli nedostatak skrbi za djecu i nedostatak programa prekvalifikacije kao glavne prepreke s kojima se suočavaju nezaposleni.

„Mislim da nije problem pronaći posao, no poslovi su uistinu potplaćeni pa ih ljudi ne žele prihvatiti.”

„Za neke poslove jednostavno morate imati fakultetsku diplomu. Ako je nemate, ne možete se prijaviti za posao, barem u teoriji.”

- Sudionik iz skupine mladih, rasprava unutar fokus-grupe u Zagrebu

„Osobe koje završe strukovnu školu za zubarskog tehničara lako mogu pronaći posao, mnogo lakše nego netko s fakultetskom diplomom iz ekonomije ili humanističkih znanosti.”

- Sudionik iz skupine mladih, rasprava unutar fokus-grupe u Osijeku

„U Osijeku etnička pripadnost nije velik problem. Ona [diskriminacija] još uvijek postoji, ali ne u velikoj mjeri.”

- Sudionik iz skupine mladih, rasprava unutar fokus-grupe u Osijeku

„Ono što mi smatramo visokom plaćom, zapravo nije visoka plaća, a ono što smatramo srednjom plaćom u Hrvatskoj, ne znači da je 50 % ljudi ima, to nije srednja vrijednost, samo prosječna plaća.”

- Sudionik iz skupine mladih, rasprava unutar fokus-grupe u Zagrebu

„Mislim da su „veze” ključne u medicini jer svi znaju kome je određeni posao namijenjen i čiji će sin specijalizirati određeno područje. Važno je i jeste li muškarac ili žena jer su određene specijalizacije unaprijed namijenjene muškarcima, a žene se uopće ne uzimaju u obzir.”

- Sudionik iz skupine mladih, rasprava unutar fokus-grupe u Osijeku

„Pa, ako pogledate tko su voditelji odjela u bolnici i kojoj političkoj stranci pripadaju, vidjet ćete da je riječ samo o jednoj stranci. Stoga mislim da su političke veze prilično važne.”

- Sudionik iz skupine mladih, rasprava unutar fokus-grupe u Osijeku

„Znam da je položaj žena uvijek teži... Žene se uvijek pita planiraju li imati obitelj.”

„Postoje određene društvene norme koje ženama snižavaju samopouzdanje i sprječavaju ih da rade poslove koji se smatraju muškima... u politici... i u poslovnom svijetu.”

„Što se tiče moje struke [nastavnica jezika], nisam zadovoljna onime što se nudi. Poslova je mnogo, ali svi su na određeno vrijeme, i to uglavnom veoma kratko, zamjene za nastavnice na porodiljnom dopustu ili bolovanju na dva-tri mjeseca. Osim toga, većina je izvan Osijeka, u ruralnim područjima.”

- Sudionik iz skupine mladih, rasprava unutar fokus-grupe u Osijeku

Preseljenje iz sela u grad i iseljavanje mladih

- Sudionici rasprave unutar fokus-grupe izjavili su da je za mlade uobičajeno da migriraju iz ruralnih područja i manjih gradova, u kojima nedostaje kulturnih događaja i odgovarajućih radnih mjesta, u Zagreb. Sudionici su komentirali da ruralna područja propadaju i da mladi odlaze. U Zagrebu je „sve dostupno”, nudi se mnoštvo događaja, osobito kulturnih, i „dobro je povezan” u prometnom smislu. Kažu i da je Hrvatska potpuno „centralizirana država” i da je u Hrvatskoj „Zagreb prvi izbor”. Neki kažu da bi radili „u Rijeci ili bilo gdje u Istri”. I sudionici iz Osijeka biraju urbane, a ne ruralne sredine iz sličnih razloga (kultura, bolnice, trgovački centri...). Jedan od njih istaknuo je stanovnike Istre kao „najnaprednije po razmišljanju”.
- Sudionici rasprave unutar fokus-grupe rekli su da mladi iseljavaju u inozemstvo radi boljih poslova, zarade i životnog standarda. Sudionici iz Osijeka dodali su i društvene razloge za iseljavanje: „negativna društvena klima”, „podijeljeno društvo”, „opći trend društvenog nezadovoljstva”, „konzervativizam”, „politički radikalizam”, „neprihvatanje drukčijih stilova života”. Međutim, sudionici smatraju da je iseljavanje vrlo teško jer „uvijek ćeš biti stranac” i „ovdje te drže obitelji i sve”. Neki su sudionici rekli da su razmišljali o iseljavanju u inozemstvo, a ostali su rekli da bi željeli ostati u Hrvatskoj, neki zbog osjećaja obveze jer je „netko 17 godina ulagao u moje obrazovanje, društvo je ulagalo”, a neki bi otišli u inozemstvo i „vratili se nakon stjecanja nekog iskustva”.

„Dolazim iz ruralnog područja iz kojega ljudi odlaze i u kojemu više nema mladih. Sve se zatvara, napretka nema... Posao se ondje može dobiti samo preko veze.”

- Sudionik iz skupine mladih, rasprava unutar fokus-grupe u Osijeku

„Imam osjećaj da posljednjih nekoliko godina u Hrvatskoj postoji trend općeg nezadovoljstva. Iz nekog razloga svi su nezadovoljni, pa čak i ljudi kojima nije tako loše jer znaju da bi im potencijalno moglo biti mnogo bolje. Taj trend nezadovoljstva guši mlade u Hrvatskoj.”

„Da, društvena klima strašno je negativna i ljudi su podijeljeni, to se vidi. Došlo je do radikalizacije u društvu i to ne samo desničarske radikalizacije. Društvo je podijeljeno. Ljudi su u pravilu ujedinjeni samo kada igra reprezentacija, kao što je sad slučaj sa Svjetskim prvenstvom.”

„Neki mladi bježe od tog konzervativnog mentaliteta.”

„Ne razmišljam o odlasku jer je Osijek trenutačno jedno od najboljih mjesta u Europi za moju struku.”

- Sudionik iz skupine mladih, rasprava unutar fokus-grupe u Osijeku

Građanski angažman mladih i društvena isključenost

- Prema mišljenju sudionika iz Zagreba mladi su ljudi obeshrabreni u pogledu sudjelovanja u politici jer „nemaju utjecaj” u političkim strankama. Ako se angažiraju u stranačkoj politici, to je zbog „pohlepe”, odnosno jer „politiku vide kao način za [društveni] napredak”.
- Sudionici iz Osijeka smatraju da je donošenje odluka na lokalnoj razini centralizirano te da nedostaje transparentnosti. Smatraju i da „politička elita zanemaruje mlade”. Smatraju da mogu otvoreno govoriti, ali da ih „nitko ne sluša”. Čak i kada je riječ o politikama za mlade, često ih oblikuju odrasli, a mladi su ljudi gurnuti u položaj pasivnih primatelja.
- Međutim, sudionici ističu ulogu lokalnih organizacija civilnog društva u otvaranju prostora za potrebe građana. Sudionici iz Zagreba smatraju i da gradonačelnik „brojne odluke donosi sam ili pod

utjecajem većeg lobija”, no ističu brojne inicijative građana koje su se pojavile kako bi mu se suprotstavile, stoga misle da „sve više ljudi” ima utjecaj na donošenje odluka. Spomenuli su i problem neučinkovite lokalne uprave: „Lokalni odbori rijetko imaju funkcionalne adrese e-pošte koje netko provjerava.” Nekoliko je njih naglasilo nedostatak motivacije koji sprječava građane da nešto poduzmu, a takvo je stanje još izraženije u manjim i „ruralnim sredinama” gdje svatko svakoga zna.

- Sudionici iz Osijeka složili su se da su mladi ljudi pasivni i nezainteresirani za politiku i donošenje odluka, iako su spomenuli i nekoliko pozitivnih primjera aktiviranja srednjoškolskih učenika u okviru takozvanih „učeničkih vijeća” i studentskog zbora. Problem s tim organizacijama jest njihova kratkotrajnost (aktivnosti se mijenjaju od generacije do generacije), zbog čega često služe kao mjesto za regrutaciju u političke stranke.
- Postoje organizacije i mreže mladih, no neki sudionici smatraju da se mladi okupljanju uglavnom „samo radi druženja. Mladi su angažiraniji u područjima koja ih zanimaju, kao što su skloništa za životinje ili različiti festivali”.
- Sudionici iz Osijeka tvrde da među mladima nema društvene isključenosti, ali priznaju da su LGBTI osobe, Romi i tražitelji azila diskriminirani (većinom ne otvoreno, nego putem „mikrouboda”). Sudionici iz Zagreba priznali su da postoji klasna podjela: „To je najvidljivije pri organizaciji maturalnih zabava”, ali i na temelju odjeće, izvannastavnih aktivnosti, uređaja itd.

„Vijeće mladih jako je zatvoreno, mnogo toga drže za sebe, a iako nevladine organizacije mogu predložiti nove članove, to su uglavnom ljudi povezani s političkim strankama.”

- Sudionik iz skupine mladih, rasprava unutar fokus-grupe u Osijeku

„Jednom sam sudjelovao u sličnoj raspravi o mladima, o našem utjecaju i ondje su bili predstavnici Vijeća mladih. Nakon rasprave predsjednik Vijeća mladih prišao mi je i upitao me želim li postati član njegove političke stranke. To ne bi trebao biti razlog zašto smo ovdje, da postanemo članovi stranke, nego da nešto kažemo...”

- Sudionik iz skupine mladih, rasprava unutar fokus-grupe u Osijeku

„Postoji dobar dokumentarni film, Microbites (Mikroubodi), koji govori o nečemu s čime se mi ne suočavamo, ali pripadnici manjina da, u Osijeku su to posebno LGBTI osobe i Romi. Mi možda vidimo samo jedan slučaj mikrouboda, poput komarca, a zatim vidimo pretjeranu reakciju te osobe. Ono što ne vidimo je da je ta osoba zadobila više od 20 takvih mikrouboda taj dan.”

- Sudionik iz skupine mladih, rasprava unutar fokus-grupe u Osijeku

„Jednom smo analizirali medije i od 28 članaka o mladima, u samo tri od njih je stvarno provedeno savjetovanje s mladima. U ostalih 25 članaka o problemima mladih govorili su nastavnici i ostali odrasli.”

- Sudionik iz skupine mladih, rasprava unutar fokus-grupe u Osijeku

„Organizacije odraslih otvorene su za mlade, ali oni se u njima osjećaju zanemareno, kao da ih nitko ne sluša.”

- Sudionik iz skupine mladih, rasprava unutar fokus-grupe u Osijeku

„Trenutačno sudjelujem u projektu koji se bavi javnim zdravstvom u Zagrebu, ali imam osjećaj da me nitko ne sluša jer sam još student, a ne liječnik. Kao da se moje iskustvo ne računa. /.../ Pitaju me za mišljenje, ali uzalud. Oni slijede samo svoje ideje... Čini mi se da su nas mlade uključili samo kao ukras jer se radi o europskom projektu.”

- Sudionik iz skupine mladih, rasprava unutar fokus-grupe u Osijeku

„Brojne udruge organiziraju događanja u Osijeku i ispunjavaju slobodno vrijeme građana. Sve što se održava organiziraju udruge građana, a [javne] institucije samo ih mogu blokirati, smanjiti im sredstva ili nešto treće.”

- Sudionik iz skupine mladih, rasprava unutar fokus-grupe u Osijeku

„Mislim da politika, institucije i slično imaju negativan utjecaj na sve. Ne daju vam šansu, nemate osjećaj da možete izraziti svoje mišljenje. Nije dovoljno da neka udruga ili civilno društvo organizira projekt ili okupljanja u slobodno vrijeme da bi se stvorila želja za ostankom.”

- Sudionik iz skupine mladih, rasprava unutar fokus-grupe u Osijeku

Poslijeratni oporavak

- Sudionici iz Osijeka tvrde da je rat tema koju im nameću njihovi roditelji i mediji. Osjećaju se „zagušeno” stalnim ponavljanjem ratnih tema (uključujući Drugi svjetski rat) u svakodnevnom životu. Kao pozitivan primjer istaknuli su sastanak hrvatske predsjednice i srpskog predsjednika ovog proljeća. Citirali su i generala Antu Gotovinu, koji je rekao da rat pripada prošlosti i da se treba okrenuti budućnosti. Njihovi su prijedlozi za oporavak više kapitalnih ulaganja i poticanje poduzetništva i proizvodnje.
- Sudionici iz Zagreba smatraju da bi ljudi trebali glasovati za neku drugu stranku, a da bi gradonačelnik trebao prekinuti mrežu klijentelizma. Traže „sinergiju između obrazovanja i gospodarstva... transparentnost javnih tijela državne uprave”, pridruživanje zadrugama i promjenu u načinu razmišljanja ljudi (nadvladanje straha).

„Mislim da Slavonija od kraja rata još uvijek nije ponovno prodisala iako smo mi generacija koja živi ovdje nakon toga. U redu, ne treba zaboraviti, ne smijemo umanjiti njegov značaj, naši su ga roditelji preživjeli i u redu je razgovarati o tome, ali osjećamo [mladi] da nas guši.” „Guši nas i Drugi svjetski rat.”

- Sudionik iz skupine mladih, rasprava unutar fokus-grupe u Osijeku

„Meni to nije važno, to je bilo prije mene, nije mi važno s kim se družim [u smislu etničke pripadnosti], ali vidim da ljude to brine.”

- Sudionik iz skupine mladih, rasprava unutar fokus-grupe u Osijeku

Izazovi i mogućnosti za mlade danas i prijedlozi politika

- Sudionici iz Zagreba kažu da je situacija lošija nego prije, ljudi su siromašniji: „Sustav školarina nije se poboljšao, a broj studentskih domova nije se povećao.” Porasla je razina nasilja u društvu i mržnje među mladima. Mladi imaju „snažnije nacionalističke i rasističke stavove od svojih roditelja”, a „Zagreb je prije bio tolerantniji i nije ugodno čuti – ubij pedera.” S druge strane, poboljšanja su povezana s informacijskim i komunikacijskim tehnologijama. Sudionici iz Osijeka ne vide značajne promjene u ekonomskom statusu svojih obitelji u posljednjih 10 godina. Kažu da ekonomska situacija u gradu stagnira, no vide i neke pozitivne promjene koje utječu na mlade: brojne nove izvannastavne aktivnosti i obrazovne radionice u školama (uglavnom povezane s projektima EU-a, specijaliziranim nevladinim organizacijama i udrugom Osijek Software City). Ističu i poboljšanja povezana s tehnologijom, odnosno digitalizaciju škola i sveučilišta (e-učenje, upotrebu društvenih mreža u školama, digitalizirane i lako dostupne materijale za učenje na fakultetu).

- Što se tiče prijedloga politika, sudionici iz Zagreba ustrajali su na važnosti besplatnog obrazovanja i rekli su da bi savjetodavna/informativna uloga obrazovnog sustava trebala biti bolja u pogledu informiranja o prilikama za zapošljavanje te da bi trebalo izmijeniti kurikulum kako bi ih bolje pripremio za tržište rada. Osim toga, sudionici u Zagrebu ukazali su na probleme s rješavanjem stambenog pitanja: „Nema regulacije tržišta najma, nema sredstava za javne stanove niti mogućnosti da mladi dobiju kredite.” Sudionici u Zagrebu rekli su da bi voljeli da su mladi bolje zastupljeni prilikom donošenja političkih odluka. Željeli bi više ulaganja u sport. Smatraju i da je potrebno obratiti pozornost na pitanja kao što su transparentnost i pristup informacijama. Sudionici iz Osijeka voljeli bi više ulaganja u proizvodnju i poljoprivredu, više novih poslova, mikroizjmove za mlade, financijske mjere za rješavanje stambenog pitanja. Predložili su i mjere za olakšavanje života mladih obitelji, primjerice dulje radno vrijeme vrtića, škole s produženim boravkom za djecu, više dječje doplatke. Spomenuli su i mnogo više kulturnih događaja za mlade.

„Iz moje perspektive prednost stvara sve veći broj projekata u školama i općenito. U mojoj osnovnoj školi nikada se nije provodio nijedan projekt, a ove ih je godine bilo sedam, čak sedam... Djeca imaju više mogućnosti.”

- Sudionik iz skupine mladih, rasprava unutar fokus-grupe u Osijeku

„Što se tiče mogeg obrazovanja, mnogo su mi pomogli internet, pametni telefon i računalo. Sjećam se svoje osnovne škole, svih tih knjiga i bilježnica... A sada na fakultetu samo uključim računalo. Ako profesor stavi materijale na platformu za razmjenu dokumenata, jednostavno ih preuzmem na svoje računalo. To jako pomaže. Pristup aktivnostima/događajima puno je jednostavniji. Sve se objavljuje na Facebooku, cijeli niz događaja.”

- Sudionik iz skupine mladih, rasprava unutar fokus-grupe u Osijeku

„Mislim da je u mojoj četvrti prije bilo puno bolje. Djeca su se igrala vani. Sada je sve pusto, nema nikoga. Svi se igraju na računalima.”

- Sudionik iz skupine mladih, rasprava unutar fokus-grupe u Zagrebu

„Vrtići. Koliko ja znam, vrtići su ljeti zatvoreni. Zatim škole, nemaju sve škole produljeni boravak za djecu i nisu usklađene s radnim vremenom roditelja. Zatim, viši dječji doplat. Nije isto imati dijete u Zagrebu i u Osijeku. Mislim da se u Zagrebu dobije viši dječji doplat, a trebao bi biti jednak za sve. Trebalo bi pružiti podršku mladim roditeljima.”

- Sudionik iz skupine mladih, rasprava unutar fokus-grupe u Osijeku

4. DIO Sažetak rasprava unutar fokus-grupa sa ženama poduzetnicama

Promjene u zajednici

- Prednosti zajednice: Sudionice iz Zagreba smatraju da je prednost Zagreba to što je glavni grad i najrazvijeniji grad u Hrvatskoj te središte političkog, gospodarskog, kulturnog, znanstvenog i društvenog života. Ima dobar zemljopisni položaj i dobru prometnu povezanost. Također je turističko odredište i ima širi razvojni potencijal, što može imati negativne posljedice za druga urbana područja ako se nastavi centralizacija države. Sudionice iz Osijeka istaknule su sljedeća obilježja kao prednosti svojega grada: relativno je malen, ima dobar zemljopisni položaj (potencijal da postane važno prometno čvorište) i ulaže mnogo novca u sport.
- Promjene u zajednici. Prema mišljenju sudionica iz Zagreba najvažnije su pozitivne promjene poboljšanje osnovne infrastrukture, uključujući nove tramvaje, regulaciju prometa i šire ulice, ra-

zvoj novih tehnologija, turizma i drugih uslužnih sektora, osobito trgovine (novi trgovački centri), poboljšanje životnog standarda i bolje mogućnosti zapošljavanja u odnosu na ostatak Hrvatske. Istaknule su pojavu novih usluga, poput privatnih vrtića, domova za starije osobe i različite vrste pomoći u kući, no te su usluge prilično skupe i nisu dostupne svima. Najvažnije su negativne promjene pad gospodarstva, i obrta i industrijske proizvodnje (zatvaraju se velika poduzeća iz razdoblja socijalizma), uništene zgrade i njihove fasade, prazni poslovni prostori koji propadaju, iseljavanje i starenje stanovništva, veći broj samačkih kućanstava i otuđivanje ljudi. Naglasile su problem neodgovarajućeg odlaganja i recikliranja otpada te bi željele vidjeti reindustrijalizaciju na području Zagreba i uravnoteženiji razvoj gospodarstva. Slično tome, sudionice iz Osijeka su kao pozitivne promjene naglasile poboljšanje infrastrukture (iako smatraju da izgradnja prometne infrastrukture nije dobro isplanirana), razvoj novih tehnologija, pojavu privatnih vrtića i domova za starije osobe, veći broj usluga čišćenja i taksija. Međutim, s negativne strane istaknule su niske profesionalne standarde privatnih vrtića, nedostatak specijalizirane skrbi za djecu s posebnim potrebama, nedostatak jaslica i zastarjeli školski program. Istaknule su i negativne promjene u svojem gradu, primjerice nestanak industrija, visoku nezaposlenost mladih, masovno iseljavanje, smanjene financijske mogućnosti ljudi te probleme s odlaganjem i recikliranjem otpada. Novi trgovački centri na periferiji grada uništili su manje trgovine i obrte u centru.

- Dobitnici/gubitnici u procesu razvoja: U Zagrebu su sudionice procijenile da je svaki građanin dobitnik u procesu razvoja, no istodobno su svi i gubitnici zbog specifičnog načina upravljanja gradonačelnika Zagreba (korupcija i nedostatak transparentnosti). Sudionice iz Osijeka smatraju da su radnice u trgovačkim centrima najveće gubitnice u procesu razvoja zbog niskih plaća i dugog radnog vremena. S druge strane, tvrde da su dobitnici političari, kao skupina koja je uvijek na dobitku, te novorazvijeni informatički sektor (Osijek Software City).
- Nezaposlenost mladih: Sudionice obiju rasprava unutar fokus-grupe izjavile su da su glavni razlozi nezaposlenosti mladih gospodarska kriza, korupcija, klijentelizam i nedostatak nacionalne gospodarske strategije usmjerene na proizvodnju, poduzetništvo i odgovorno upravljanje. Mladi imaju poteškoća s pronalaskom posla i rade preko kratkotrajnih ugovora, a stručna specijalizacija nije regulirana. Kada bi bilo dostupno više radnih mjesta, mladi bi lakše mogli pronaći trajniji posao. Mladi iseljavaju zbog nesigurnosti, nemogućnosti planiranja i loših radnih uvjeta. Sudionice su istaknule potrebu za razvojem gospodarstva te mikro i malog poduzetništva. Prema mišljenju sudionica današnja situacija za mlade je lošija nego prije, plaće su niske i vidljivo je siromaštvo. Smatraju da je za poboljšanje položaja mladih neizravno potrebno smanjiti troškove zapošljavanja radnika. Zbog visokog troška radnika poduzetnici rijetko otvaraju nova radna mjesta.

Izazovi za zapošljavanje žena

- Sudionice rasprave unutar fokus-grupe općenito smatraju da su razlozi za nezaposlenost muškaraca i nezaposlenost žena različiti. Istaknule su tri izazova s kojima se žene suočavaju prilikom prijave za posao: na razgovorima za posao postavljaju im se pitanja o zasnivanju obitelji ili rađanju djece, imaju niže plaće i rijetko se nalaze na vodećim položajima.
- Sudionice iz Zagreba smatraju da ima dovoljno radnica u Hrvatskoj i da žene ne bi trebale biti prisiljene raditi, ali ako žele pronaći posao, ne bi trebale biti diskriminirane. Smatraju da je ženama u ruralnim područjima vjerojatno teže pronaći posao zbog nedostupnosti javnog prijevoza. Majke i djeca ne mogu birati vrtiće i škole u blizini prebivališta pa žene moraju voziti djecu u vrtiće i škole ili ostati kod kuće kako bi se brinule za njih. U svakom slučaju poslova nema mnogo ili su loše plaćeni. Žene biraju poslove u javnom sektoru, za niže plaće, jer su ti poslovi sigurniji i nude više slobodnog vremena. Smatraju da bi više poslova na nepuno radno vrijeme, koji omogućavaju ženama više vremena za obitelj, sigurno potaknulo više žena da uđe na tržište rada. Više dostupne i cjenovno pristupačne skrbi za djecu moglo bi pomoći ženama da odluče pronaći posao, ali bi moglo i pogoršati položaj zaposlenih žena (od njih bi se moglo tražiti da rade dulje). Nisu upoznate ni s jednom politikom vlade koja bi odvrćala žene od rada. Smatraju da su žene

diskriminirane na poslu u pogledu plaće i položaja, ali nešto manje u privatnom sektoru jer privatni poslodavci cijene radnu disciplinu žena.

- Sudionice iz Osijeka smatraju da su glavni razlozi za slabije sudjelovanje žena na tržištu rada tradicionalne rodne norme, prema kojima se poslovi brige za djecu i kućanstvo pripisuju prvenstveno ženama. Smatraju da bi u javnom sektoru trebalo biti više „proaktivnih” žena.

Ograničenja za žensko poduzetništvo

- Što se tiče vlastitih bankovnih računa, sudionice obiju rasprava unutar fokus-grupe navele su da je to uobičajena praksa još od socijalizma. Pristup žena financijskim uslugama ne razlikuje se značajno od pristupa muškaraca. Nijedna od sudionica nije spomenula da je imala problema s dobivanjem kredita.
- Sudionice su rekly da formalna pravila koja reguliraju vlasništvo nad imovinom, podjelu imovine i nasljeđivanje nisu diskriminirajuća za žene, ali da su neformalna pravila i dalje u korist muškaraca, čak i u slučaju zajedničkog vlasništva nad kućom ili stanom, muškarci su često upisani kao jedini vlasnici. Međutim, ta se neformalna pravila brzo mijenjaju, osobito u urbanim područjima.
- Sudionice iz Zagreba izjavile su da je žensko poduzetništvo prisutno već dugo i da je javno prihvaćeno. Prema statističkim podacima trećina žena zaposlenih u privatnom sektoru na rukovodećim je položajima. Tvrde i da je u Hrvatskoj postotak ženskog poduzetništva veći nego u drugim državama, ali priznaju da je velik dio toga „poduzetništvo iz nužde, a ne zbog mogućnosti” (gubitak posla, razvod, smrt supruga...). Čak tvrde da su u razdoblju krize žene spremnije preuzeti rizik i pokrenuti vlastito poduzeće nego muškarci. Ne vide nikakve rodno povezane prepreke za pokretanje privatnog poduzeća, ali navele su nekoliko izazova za svakog novog poduzetnika, primjerice nedostatak financijskih sredstava, nedostatak institucionalne podrške, općenita nesigurnost za poslovanje. Ukazale su i na problem naplaćivanja usluga te problem korupcije u dobivanju poslova na javnim natječajima: „Poduzetnik na javnom natječaju ne može dobiti posao jer ga dobije privatna osoba ili drugo poduzeće, a zatim ga on dobije od treće strane kao podugovaratelj... No svatko u lancu mora dobiti proviziju... Inspekcije su inače vrlo učestale... No velikim se poduzećima inspektori ne šalju.”
- Sudionicama iz Osijeka najveća su briga neprestane promjene pravila koja reguliraju privatni sektor, zbog čega ih je teško pratiti. Osjećaju da su prisiljene raditi na rubu prekršaja, cijelo vrijeme u strahu od inspekcija. Smatraju i da su mali i srednji poduzetnici u težem položaju od onih velikih. Požalile su se i na visoke poreze na plaće, koji ih sprječavaju u zapošljavanju dodatnih radnika. Iako su pohvalile djelotvorniju i učinkovitiju javnu upravu zahvaljujući digitalizaciji, i dalje su veoma kritične što se tiče lokalne uprave, koja je „nezainteresirana, netransparentna, ne pruža podršku, nekompetentna i korumpirana.” Teško im je poslovati i zbog niskog standarda života ljudi. Sudionice iz Osijeka navode da neprestano postoji negativna javna slika poduzetnika kao „tajkuna ili kriminalaca”, no ta se slika polako mijenja.
- Za razliku od poduzetnica iz Zagreba, poduzetnice iz Osijeka smatraju da je poslovni svijet i dalje svijet muškaraca, u kojemu se žene ne shvaćaju ozbiljno, osobito ako se bave djelatnostima izvan tradicionalnih ženskih zanimanja: „Postojimo u svijetu muškaraca... Poslovi se dogovaraju u kafićima, uz pivo i nogomet. Jednostavno se u to ne mogu uključiti.” Ženske poslovne mreže su u začetku. Taj je proces spor, djelomično zbog zavisti i konkurentnosti među samim ženama. Smatraju i da su rodne norme odlučujući čimbenik koji odvraća žene od poduzetništva jer ono zahtjeva osobnu snagu i spremnost na preuzimanje rizika.
- Sudionice obiju rasprava unutar fokus-grupe istaknule su podršku obitelji kao ključnu u svojem poslu. Mlađe su žene osobito hvalile angažman svojih muževa u kućanskim poslovima i brizi za djecu. Bez toga bi teško mogle raditi svoj posao: „Moj je muž moja najveća podrška. Bez njega bih mogla zatvoriti svoju tvrtku.” Primjećuju golemu razliku između svojih muževa i prethodne generacije muškaraca: „Oni razumiju da smo članovi istog kućanstva i da žena nije rob.” Jedna je sudionica spomenula primjer svoje majke koja se udala sa 16 godina i kojoj je muž zabranio da radi. Iako se

primjećuje da postoji nova generacija „osjetljivijih muškaraca”, svjesne su i još uvijek jakih tradicionalnih rodni normi, osobito u ruralnim područjima.

„Ako ispunjavate uvjete banke, dobit ćete zajam. No ako želite nešto drugačije ili nešto više, dobro će doći podrška muškarca kako bi žena bila ozbiljnije shvaćena.”

- Sudionica iz skupine žena, rasprava unutar fokus-grupe u Osijeku

„Baš nikada nisam imala osjećaj da me netko ne shvaća ozbiljno. Nikada nisam smatrala da to ima veze sa spolom.”

- Sudionica iz skupine žena, rasprava unutar fokus-grupe u Osijeku

„No mi postojimo u svijetu muškaraca i to je način na koji se posao u tom svijetu obavlja. Samo treba provjeriti najvišu razinu, najviše rukovoditelje najvećih poduzeća u Hrvatskoj, provjeriti statistiku i to vam sve govori.”

- Sudionica iz skupine žena, rasprava unutar fokus-grupe u Osijeku

„To smo imali i prije... Vaša Svjetska banka došla je iz američkog konteksta u kojemu žena do 1970-ih nije mogla podignuti kredit ako joj muž ili otac nisu bili sudužnik ili jamac. U socijalizmu nismo imali takvu diskriminaciju. ...Ili činjenica da je žena u londonskom financijskom sektoru za isti posao plaćena do 40 % manje... Toga ovdje nema. Za isti posao dobiva se ista plaća, problem je samo u tome što ne možete napredovati na viši položaj, primjerice u banci, no na mjestu na kojem radite dobit ćete istu plaću kao vaš muški kolega. Čak i kad dolaze iz Amerike, to im nije jasno.”

- Sudionica iz skupine žena, rasprava unutar fokus-grupe u Zagrebu

„Od ukupnog privatnog poduzetništva negdje između 25 % i 30 % vode žene. U Hrvatskoj je postotak žena poduzetnica viši nego u nekim drugim državama.”

- Sudionica iz skupine žena, rasprava unutar fokus-grupe u Zagrebu

„U privatnom su sektoru vrlo zadovoljni kada se žene biraju za suradnice i direktorice jer su žene odgovorne i doista rade. Takva je diskriminacija češća u državnom sektoru u kojemu nema nikakve kontrole. Žene su uglavnom šefice u financijama i računovodstvu, gdje se traži otvorenost i točnost.”

- Sudionica iz skupine žena, rasprava unutar fokus-grupe u Zagrebu

„Dakle, kada on radi, ja se brinem za djecu. Kada ja radim, on se brine za djecu. To je jedini način. Uskakanje, trčanje i vječni kompromis.”

- Sudionica iz skupine žena, rasprava unutar fokus-grupe u Osijeku

„Žene su postale emancipirane, no bilo je potrebno emancipirati i muškarce. Oni jesu napustili tu društvenu paradigmu. No moram reći da postoje regije u Hrvatskoj gdje su i dalje prisutne u velikoj mjeri [tradicionalne rodne norme].”

- Sudionica iz skupine žena, rasprava unutar fokus-grupe u Osijeku

„Sve je više obrazovanih žena. No što se događa kada zasnuju obitelj, kada dođu djeca i kada naprave pauzu u karijeri? Žene su obeshrabrene i boje se vratiti na posao.”

- Sudionica iz skupine žena, rasprava unutar fokus-grupe u Osijeku

„Živimo u regiji u kojoj se i dalje njeguje socijalistička tradicija: Ti, ženo, idi i radi u nekoj instituciji, gdje je plaća sigurna, gdje ćeš biti učiteljica, raditi nešto da se na vrijeme možeš vratiti kući, brinuti se za djecu i biti sigurna. A ja [muškarac] ću biti poduzetnik.”

- Sudionica iz skupine žena, rasprava unutar fokus-grupe u Osijeku

„Mnogo mi je pomogla moja majka, a zatim dadilje, vrtić i cjelodnevni boravak u školi.”

- Sudionica iz skupine žena, rasprava unutar fokus-grupe u Zagrebu

„Nije mi puno pomagao [kod kuće], njegova glavna briga bio je njegov posao. /.../ Potpuno me podupire, bez njegove podrške ne bih radila posao koji radim. Uvijek je podupirao moje obrazovanje i karijeru.”

- Sudionica iz skupine žena, rasprava unutar fokus-grupe u Zagrebu

„Muž mi puno pomaže. Nije mu bilo teško kuhati, mijenjati pelene djeci ili raditi brojne poslove koji su tipični za ženu.”

- Sudionica iz skupine žena, rasprava unutar fokus-grupe u Zagrebu

Zastupljenost žena u politici

- Sudionice iz Zagreba smatraju da muškarci i žene nisu jednako zastupljeni u političkoj areni, u kojoj dominiraju muške vrijednosti. Žene od ulaska u politiku odvrća tradicionalni odnos muškaraca prema ženama ili strah od ismijavanja. Žene u politici mogu preživjeti ili tako da prihvate muške norme ili da prihvate biti samo ukras: „Još uvijek je moguće da će ženi uključenoj u politiku kolega reći: Ne razbijaj svoju glavicu time!” Isto tako, smatraju da se žene ne žele angažirati u politici zbog korupcije i nedostatka transparentnosti. Više žena u politici moglo bi pomoći ženama poduzetnicama samo ako su voljne boriti se za interese žena. Sudionice iz Osijeka imale su slične negativne stavove o politici i političarima te su imale još više sumnji u pogledu pozitivne uloge žena političarki.

5. DIO Sažetak rasprave unutar fokus-grupe s Romima

Promjene u zajednici

- Sudionice rasprave unutar fokus-grupe navele su sljedeće pozitivne promjene u svojoj zajednici: više romske djece ide u školu, i osnovnu i srednju. Manji broj djevojaka rano stupa u brak. Postoji više nevladinih organizacija Roma. Javne institucije, kao i lokalna vlast, otvoreni su za suradnju s nevladinim organizacijama Roma. Neki su od negativnih aspekata tih promjena nedostatak suradnje među različitim nevladinim organizacijama Roma, a neki kažu da se čak međusobno natječu. Jedna sudionica navela je da nema potrebe za trima ili četirima nevladinim organizacijama u jednom selu. Tvrde da postoje i neromske nevladine organizacije koje se bave pitanjima Roma i na taj način „oduzimaju projekte za Rome bez zapošljavanja ijednog Roma. To nije pošteno.”
- Postoje još neke negativne promjene koje se odnose na aktivnosti nevladinih organizacija Roma, primjerice teže je dobiti sredstva za njihove projekte zbog novih i složenijih postupaka, osobito kad je riječ o projektima EU-a za koje je potrebno „pretnanciranje”. U toj se situaciji smatraju gubitnicima. Dobitnicima smatraju samo političare.
- Negativne promjene u zajednici većinom su povezane s lošom gospodarskom situacijom u cijeloj regiji. Ljudi gube poslove, manje je mogućnosti za zaradu (uglavnom sezonski poslovi u poljoprivredi ili na takozvanim „javnim radovima”, odnosno kratkoročnim poslovima koje organizira lokalna zajednica i na kojima se angažiraju nezaposleni). Mnogo ljudi, većinom mladih, napustilo

je državu, a sve je više starih ljudi koji žive sami, često u siromaštvu. Iako je u selu dostupna osnovna infrastruktura poput struje, plina i vode, nemaju novca da ih plate.

„Mi, Romkinje, gubimo u više aspekata, nemamo osoblje koje zna pisati projekte za financiranje iz EU-a... Dođemo do određene razine, a onda nemamo dovoljno znanja da bismo nastavile.”

- Sudionica rasprave unutar fokus-grupe u Jagodnjaku, Slavonija

„Brinuli smo se za vrtićku djecu i djecu u osnovnoj školi. Mnogo djece, njih 40. Isto je u Dardi, Jagodnjaku, Bolmanu. Djeca se nisu skitala na ulici. Učitelji su nas pohvalili jer su djeca bila uredna, dolazila su u školu s priborom i određenim znanjem... Sada nitko ne radi. Nema nikakvog projekta. Ništa. Svaki put kad me ta djeca sretnu, upitaju me kada će ponovno početi takvi projekti? Za time postoji stvarna potreba.”

- Sudionica rasprave unutar fokus-grupe u Jagodnjaku, Slavonija

„Ima ih mnogo. Sve ih je više. Njihov je život veoma težak, bez struje, bez tekuće vode, bez kupaonice, bez osnovnih stvari. U današnjem svijetu!”

- Sudionica rasprave unutar fokus-grupe u Jagodnjaku, Slavonija

Pristup uslugama

- Postoji i problem s prijevozom. Mnoge su autobusne linije ukinute i da bi išli na posao, ljudi moraju posjedovati automobil ili motor. To je problem i ljudima koji trebaju ići u grad u bolnicu. Sanitetsko vozilo dolazi samo u hitnim slučajevima. U svim ostalim slučajevima moraju pronaći prijevoz negdje drugdje i platiti ga. Iako bi mogli dobiti povrat novca, ne znaju koga pitati, a to se osobito odnosi na starije osobe.
- Sudionice su općenito zadovoljne zdravstvenim sustavom. Kod liječnika se ne osjećaju diskriminirano, no postoji problem sa zdravstvenim iskaznicama. Mnogi ih ljudi nemaju, osobito stariji, i zbog toga nemaju pravo na redovnu medicinsku skrb. Sudionici krive službena Vijeća romske nacionalne manjine jer ne pomažu ljudima da prikupe potrebnu dokumentaciju i prijave se u Hrvatskom zavodu za zdravstveno osiguranje.
- Ključni kazivači iz Zagreba istaknuli su problem nedostatka zdravih navika, osobito u pogledu reproduktivnih prava. Mlade Romkinje jednostavno ne posjećuju ginekologa ako nisu teško bolesne.
- Što se tiče glavnih izvora dohotka za Rome, sudionice su rekle da se zapošljavaju na sezonskim poslovima u poljoprivredi, na moru u turizmu, na „javnim radovima” ili primaju socijalnu skrb. Sudionice procjenjuju da većina ljudi u romskoj zajednici u Slavoniji živi od socijalne skrbi. Mnogi od njih nisu više motivirani za pronalazak posla.

„Reći ću otvoreno, zbog toga što Vijeća nisu odradila svoj posao, mnogi su ljudi ostali bez zdravstvenog osiguranja.”

- Sudionica rasprave unutar fokus-grupe u Jagodnjaku, Slavonija

„Dakle, dok su s roditeljima, imaju besplatnu zdravstvenu skrb do 18. godine, ali naravno ne kontroliraju svoje zdravlje. Ne posjećuju ginekologa dok se ne udaju i dok ne dođe do problema, ili, naravno, dok se ne udaju i rode.”

- Sudionica intervjua s ključnim kazivačima u Zagrebu

„Postoje ljudi [Romi] koji ne žele raditi jer primaju socijalnu pomoć. Postoje takvi ljudi. Za to treba kriviti sustav socijalne pomoći.”

- Sudionica rasprave unutar fokus-grupe u Jagodnjaku, Slavonija

Integracija Roma/diskriminacija

- Sudionice tvrde da se ne osjećaju diskriminirano. Kažu da imaju dobre odnose sa susjedima koji nisu Romi i osjećaju da se prema njima dobro odnosi u svakoj javnoj instituciji. Međutim, priznaju da Romi rijetko mogu dobiti posao u privatnom sektoru, čak i ako ispunjavaju uvjete za posao. Spomenule su i primjer mlade djevojke koja ide u strukovnu školu za frizerku i koja nije mogla odraditi obveznu praksu u frizerskom salonu i zbog toga je pala taj predmet. Jedna od sudionica spomenula je slučaj fizičkog nasilja nad jednim mladim romskim glazbenikom prije više godina, no tvrde da fizičko nasilje više nije prisutno u njihovoj zajednici.
- Ključna kazivačica iz Zagreba smatra da su Romi i dalje društveno isključeni i diskriminirani u svim aspektima života. Iako je u posljednje vrijeme više Roma dobilo poslove u Zagrebu, što znači da se situacija popravlja, tvrdi da je diskriminacija u Zagrebu manje otvorena i manje očita nego u drugim dijelovima države. Unatoč većem broju obrazovanih Roma ključna kazivačica iz Zagreba spomenula je i slučajeve diskriminacije u postupku zapošljavanja. Ljudi govore o zlostavljanju, ali ga ne žele prijaviti jer se boje sudskog postupka.
- Vrtići su za romsku djecu besplatni (plaća ih država), no majke rijetko dovode djecu. Sudionice misle da je to zato što su majke lijene i naviknute na manje konvencionalan i slobodniji životni stil Roma. To izaziva neprijateljstvo među ljudima koji nisu Romi i koji moraju plaćati vrtić za svoju djecu. Sudionice smatraju da vrtić treba biti obavezan za romsku djecu zbog socijalizacije, discipline i jezika. Danas kada se romska djeca upisuju u osnovnu školu, često se razdvajaju i stavljaju u razrede s djecom s posebnim potrebama iako su mnogi od njih inteligentni i bistri.

„Dakle, uspijemo pogurati dijete da upiše srednju školu, ali poslodavac ga ne želi prihvatiti. Radije bi platili kaznu nego zaposlili Roma.”

- Sudionica rasprave unutar fokus-grupe u Jagodnjaku, Slavonija

„Romsko stanovništvo je isključeno. Nisu prihvaćeni i diskriminirani su, to je isto. Ako pogledamo, Romi su isključeni u svim područjima. Mogli bismo reći da su manje isključeni u Zagrebu u usporedbi s ostalim dijelovima Hrvatske, u drugim su dijelovima još isključeni. U Zagrebu to mogu reći samo za zapošljavanje, no ta se situacija nešto popravila u protekloj godini. Daju im priliku, ali to je sve u privatnom sektoru. U javnom sektoru, državnim institucijama, uredima, vladinim uredima, ministarstvu i uredu predsjednice nema Roma. Osim u jednome, a to je Vladin ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina. Oni su zaposlili jednoga Roma.”

- Sudionica intervjua s ključnim kazivačima u Zagrebu

„U Zagrebu postoji skrivena diskriminacija, ona nije javna kao u drugim dijelovima Hrvatske. ... To se može vidjeti kada ljudi dođu i kažu što se dogodilo, a mi onda zaključimo da je riječ o diskriminaciji, no ljudi se rijetko odluče na prijavu jer ih je strah postupka... Unatoč tome što sada stvarno postoje instrumenti i postoji način na koji je moguće dobiti malo zaštite, no i dalje postoji određena razina straha.”

- Sudionica intervjua s ključnim kazivačima u Zagrebu

„[Majke] kažu da ne znaju što bi s djecom, unatoč besplatnom vrtiću. Ne dovode djecu. To je velik problem. Majke ih ne žele voditi jer „moraju” spavati. Njima je problem dovesti i odvesti dijete...”

- Sudionica rasprave unutar fokus-grupe u Jagodnjaku, Slavonija

„Stavljaju romsku djecu u posebne razrede, iako smo radili s tom djecom i znamo da imaju kapaciteta.”

- Sudionica rasprave unutar fokus-grupe u Jagodnjaku, Slavonija

Rodne norme

- Sudionice rasprave unutar fokus-grupe kažu da su tradicionalne rodne norme i dalje snažne. Žene su odgovorne za djecu i kućanstvo, a muškarci rade i provode vrijeme izvan kuće. Djevojke rano napuštaju obrazovni sustav jer nemaju uzore. Isto tako, ne vide koristi od obrazovanja jer ionako neće dobiti posao. Iako sve više roditelja želi poduprijeti osnovnoškolsko, pa čak i srednjoškolsko obrazovanje svojih kćeri, prevladavaju tradicionalni stavovi. Djevojčice su mnogo korisnije kod kuće, gdje mogu pomagati u kućanskim poslovima. Osim toga, rano stupanje u brak i dalje je poželjna mogućnost za brojne roditelje, pa i djevojke. Međutim, sudionice tvrde da među Romima Bajašima (kršćani), kojih je najviše u Hrvatskoj, prodavanje mladenki nije uobičajeno, za razliku od Roma muslimana.
- Ključna kazivačica iz Zagreba potvrdila je stajalište sudionica rasprave unutar fokus-grupe o položaju žena u romskoj zajednici. Navela je da su žene romske pripadnosti dvostruko diskriminirane: u društvu kao Romkinje, a u romskoj zajednici kao žene. Ukazala je i na još uvijek prisutan problem dogovorenih brakova i prijevremenih trudnoća. Međutim, primijetila je i promjene u stavovima u romskoj zajednici, koje su najviše vidljive u sve većem broju djevojaka koje se uključuju u osnovnoškolsko, srednjoškolsko, pa čak i visoko obrazovanje.
- Prema mišljenju sudionica rasprave unutar fokus-grupe mladići romske pripadnosti imaju otvorenije poglede i drukčije stavove, uglavnom zahvaljujući školovanju i novim tehnologijama, no mnogo njih odlazi iz Hrvatske. Sudionice su ukazale i na novu pojavu zloupotrebe alkohola i droga među mladićima.
- Sudionice iz Zagreba primijetile su i promjene u rodnim normama među mlađim Romima. One su najvidljivije u području skrbi za djecu te u određenoj mjeri u dijeljenju kućanskih poslova. Više muškaraca romske pripadnosti preuzima aktivnu ulogu u odgoju djece, a postoje i 3 - 4 slučaja da su mladi očevi uzeli status „roditelja odgajatelja” (plaćeno roditeljstvo).
- Prema mišljenju sudionica, nasilje u obitelji prisutno je među Romima, ali ga žene ne žele prijaviti. Umjesto toga odlučuju se na šutnju i patnju.

„Muškarci odlaze raditi izvan kuće. Žene ostaju kod kuće, kuhaju i brinu se o djeci.”

- Sudionica rasprave unutar fokus-grupe u Jagodnjaku, Slavonija

„U redu, ići će u školu i što onda? Zašto da ide u školu kada neće dobiti posao? Žele da njihove kćeri pridonose obitelji. Bit će korisnija kod kuće, kuhat će, čistiti... I udati se, tako da će se netko brinuti za nju.”

- Sudionica rasprave unutar fokus-grupe u Jagodnjaku, Slavonija

„No danas sve više djevojaka upisuje i završava srednju školu i to je izvrsno.”

- Sudionica rasprave unutar fokus-grupe u Jagodnjaku, Slavonija

„Ne prodajemo svoje kćeri. To čine Romi muslimani. Kod njih žensko dijete donosi novac. Čula sam da se mlade Romkinje prodaju za 15 000 kuna. Ovdje se djevojke rano udaju jer to same žele.”

- Sudionica rasprave unutar fokus-grupe u Jagodnjaku, Slavonija

„Moj je otac veoma strog i odredio nam je cilj dok smo još bile male. Njegovi roditelji nisu imali mogućnost da ga školuju pa je želio da mi iskoristimo tu mogućnost koja je njemu bila uskraćena. Da smo željele, mogle smo se udati, ali želio je da idemo u školu jer školu vidimo kao izlaz.

- Sudionica rasprave unutar fokus-grupe u Jagodnjaku, Slavonija

„Nažalost, žene romske pripadnosti diskriminirane su i u zajednici i općenito u društvu. Njihov život ugrožen je od ranog djetinjstva pa sve do smrti. Diskriminirane su u zajednici i od ranog djetinjstva umjesto da su bile u školskim klupama, čuvale su braću i sestre. I tako sve do 12. ili 13. godine, a onda je vrijeme za ugovoreni brak. Rađaju već u dobi od 15 ili 16 godina, postaju majke još u djetinjstvu i umjesto da se netko brine za njih, one se moraju brinuti za druge.“

- Sudionica intervjua s ključnim kazivačima u Zagrebu

„Mnogo ih ima završenu srednju školu, čak i fakultet, ali jedna od njih... Završila je pedagoški fakultet kao učiteljica, a radila je kao konobarica. U ljekarni imamo jednu s magistarskom diplomom iz farmacije.”

- Sudionica rasprave unutar fokus-grupe u Jagodnjaku, Slavonija

„Budući da su obrazovane, žele ići dalje i istražuju. Drugo je doba i tehnologija je drugačija. Imaju pametne telefone i vide što se događa. Nažalost, većina njih odlazi u inozemstvo...”

- Sudionica rasprave unutar fokus-grupe u Jagodnjaku, Slavonija

„Promjene su se pojavile i među romskim stanovništvom, to oko odgoja djece. Očevi su uvijek imali autoritet nad djecom... A sada su počeli... Postoje tri ili četiri slučaja ovdje u Zagrebu da su prihvatili status roditelja odgajatelja... I mnogo su pomogli svojim ženama oko djece.”

- Sudionica intervjua s ključnim kazivačima u Zagrebu

6. DIO Sažetak rasprave unutar fokus-grupe s LGBTI osobama i ženama na temu reproduktivne skrbi

Promjene u zajednici

- Sudionici smatraju da su prednosti zagrebačke lokalne zajednice sljedeće: riječ je o najvećem gradu u Hrvatskoj, koji kao središte nudi veći izbor različitog sadržaja (kulturnog, političkog, obrazovnog, gospodarskog, zdravstvenog, društvenog, sportskog), nudi viši životni standard (više plaće, bolja poduzeća i mogućnosti za rad), veću anonimnost, slobodu i mogućnost upoznavanja sličnih ljudi koji se u općoj populaciji smatraju drukčijima.
- Najvažnije pozitivne promjene u zajednici su razvoj novih tehnologija (IT, razvojna poduzeća), turizam (kulturni događaji, festivali) i uslužni sektor (restorani, kafići, klubovi). Prednosti Zagreba su i veća multikulturalnost i sigurnost. Najvažnije negativne promjene obuhvaćaju pad gospodarstva (obrti, industrija), obrazovanja, zdravstva i infrastrukture (izgrađene uglavnom za vrijeme socijalizma), više troškove života (računi za usluge, infrastrukturu i hranu), privatizaciju vrtića i zdravstvenih usluga (skupo, nije dostupno svima) i komercijalizaciju (trgovački centri),

siromaštvo starijih osoba i iseljavanje mlađeg i obrazovanog stanovništva, probleme neodgovarajuće upotrebe sredstava iz EU-a te uništavanje zelenih površina, kulturnih dobara (arhitektura) i neodgovarajuće odlaganje otpada i recikliranje zbog korumpiranog političkog vodstva.

- Sudionici obiju rasprava unutar fokus-grupe procijenili su da su dobitnici razvoja malobrojni (gradonačelnik, političari i korumpirane mreže), a gubitnici obuhvaćaju starije umirovljenike, zaposlene žene iz srednje klase te mlade u srednjoj školi i na fakultetu koji ulaze na tržište rada.

Društvene stečevine: zdravlje, reproduktivna prava, skrb za djecu i obrazovanje

- Sudionici smatraju da se javno zdravstvo pogoršalo i da je vrlo problematično. Nedostaje obiteljskih liječnika i specijalista za sve, osobito za djecu i djecu s posebnim potrebama (pedijatri, logopedi, oftalmolozi, neurolozi, endokrinolozi). Liječnici imaju previše pacijenata, a liste čekanja za javne zdravstvene usluge su dugačke (od osam mjeseci do dvije godine), dok su privatne zdravstvene usluge brze, ali vrlo skupe. Liječnici u državnoj službi nisu dostupni radnom stanovništvu i osobama koje nisu pokretne (liječnici ne idu u kućne posjete) te su loše organizirani i nisu prilagođeni potrebama općeg stanovništva. Nije provedena odgovarajuća digitalizacija zdravstvenog sustava, liječnici su informatički nepismeni i potrebno ih je telefonski zvati radi naručivanja za sve, osim za recepte za lijekove.

„Sve je problematično, nedostaje obiteljskih liječnika i liječnici imaju previše pacijenata. Potpuno su nedostupni aktivnom radnom stanovništvu jer njihovo radno vrijeme nije prilagođeno radnom stanovništvu. Nedostupni su i ljudima koji nisu pokretni jer ne dolaze u kućne posjete. ... Dakle, sustav nije prilagođen nikome.”

„U Zagrebu postoji vrlo malo pedijatara, koji ispisuju djecu nakon upisa u osnovnu školu. Dakle sedmogodišnja djeca odmah se šalju obiteljskim liječnicima koji nisu educirani... Za specijalističke preglede, ako trebate nešto dodatno, pregled očiju, logopeda, za sve treba godinama čekati. Za neke hitno potrebne preglede, primjerice neurologa ili endokrinologa, trebate čekati devet mjeseci ili platiti.”

„U specijalnoj bolnici Goljak rana rehabilitacija započela je od drugog tjedna nakon rođenja djeteta pa sve do njegove pete, šeste godine... Baš sve što je bilo potrebno riješeno je u najkraćem mogućem roku bez dodatnih zahtjeva, ispitivanja. Dok je s poliklinikom Suvag i logopedijom trebalo prikupiti gomilu nepotrebnih dokumenata i procedura da bismo uopće ušli u sustav.”

„Što se tiče rehabilitacije djece s posebnim potrebama, prema onome što znam iz uskog kruga prijatelja, problem je u tome što se za tu djecu upotrebljavaju iznimno zastarjele metode.”

- Situacija u pogledu reproduktivne skrbi gotovo je jednaka. Sudionici rasprave unutar fokus-grupe u pogledu reproduktivne skrbi i prava tvrde da žene koje si to mogu priuštiti odlaze privatnim ginekolozima i u privatne klinike za porodništvo kako bi dobile individualiziranu uslugu. U suprotnom imaju brojne probleme. Usluge medicinski potpomognute oplodnje su se pogoršale zbog promjena zakona i značajnih smanjenja dostupnih sredstava. Teško je napraviti pobačaj jer se u polovici klinika za porodništvo liječnici pozivaju na priziv savjesti, postoje molitvene skupine koje se suprotstavljaju ženama i uznemiruju žene koje žele pobačiti, što je problem čak i u Zagrebu. Primalje nisu dostupne. Svaka se trudnoća tretira kao medicinski problem (skupi liječnici), a porodi

se ubrzavaju, induciraju i fizički su teški (u specijalnoj bolnici za djecu Goljak postoji mnogo djece s različitim poremećajima). Pitanje poroda kod kuće nije regulirano. Žene romske pripadnosti diskriminirane su u pogledu reproduktivne skrbi. Muškarci ne mogu prisustvovati na porodu ako ne pohađaju obavezne tečajeve koji su preduvjet za to, a zatvorenice romske pripadnosti i druge zatvorenice u ženskoj kaznionici u Požegi ne idu na redovne preventivne preglede za rak dojke i ultrazvuk unutarnjih organa. Žene koje boluju od raka nemaju pokrivenne troškove prijevoza za odlazak na mamografiju. Pilula za dan poslije od svih je klinika za porodništvo u Hrvatskoj dostupna samo u Rijeci. Žene u životnom partnerstvu koje nemaju pravo na medicinski potpomognutu oplodnju pronalaze načine za majčinstvo ili putem kućnih metoda ili stranih banki sperme.

- Osim toga, poteškoće sa zdravstvenim sustavom prema navodu jednog transrodnog sudionika imaju i transrodne osobe. On je čekao godinu dana na operaciju za promjenu spola i promjenu spola u zakonskim dokumentima, zakonito i u skladu sa zakonom. Tri su ga bolnice usmeno odbile, nitko mu zakonski ne može pomoći da riješi problem, nitko nije obrazovan niti informiran o zakonu. Usto, postoje i dva problema u pogledu reproduktivne skrbi za LGBTI osobe. Prije jednu godinu transrodni muškarci mogli su obaviti vazektomiju u Kliničkoj bolnici Dubrava, no sada to ne mogu zbog promjene ministra zdravstva i ravnatelja bolnice. Zdravstveno je osiguranje prije pokrivalo operaciju, no sada je moraju platiti sami, i to 7000 kuna, a uopće nisu informirani o tome i primaju račune tek nakon postupka. Osim toga, u zdravstvenom sustavu LGBTI osobe često su suočene sa stigmom promiskuiteta; liječnici ih pitaju idu li na medicinske preglede kako bi saznali varaju li ih njihovi partneri.

„Žene koje si to mogu priuštiti idu privatnom ginekologu, samo radi vremena koje im on može posvetiti. Slično tome, u rodilištima, osobito u Zagrebu, kritično je što se tiče rodilišta, postoje četiri golema rodilišta... Što se tiče medicinski potpomognute oplodnje, usluga se strašno, strašno pogoršala od 2008., ne samo zbog izmjene zakona, nego i zbog znatnog smanjenja dostupnih sredstava, zbog čega čekamo godinu ili dvije... Imamo problem s pobačajem, u pola rodilišta liječnici se pozivaju na priziv savjesti, što je problem čak i u Zagrebu.”

„Žene nemaju na raspolaganju primalje... Svaka trudnoća tretira se kao medicinski problem, a ne kao prirodno stanje. Liječnici su skupi, a liječničko je vrijeme toliko skupo da su porodi veoma brzi i snažno inducirani, uključuju veliku količinu lijekova, a individualizirani pristup se ne prihvaća... Velik broj djece ima različite poremećaje, primjerice specijalna bolnica za djecu Goljak puna je djece koja dolaze u sve većem broju, što je vjerojatno posljedica agresivnog pristupa porodu.”

„Kada Romkinje dođu roditi, liječnici kažu da neće ukinuti preduvjet za prisutnost muškaraca na porodu jer se u njihovu rodilištu rađa 30 % djece romske pripadnosti i to je jedini mehanizam kojim muževe mogu zadržati izvan rađaonice. Dakle, namjerno ne ukidaju tečaj jer znaju da Romi neće dolaziti na njega, a on je preduvjet za prisutnost na porodu. Zatvorenice [romske pripadnosti] nalaze se u kaznionici u Požegi, odnosno jedinoj ženskoj kaznionici. One [zatvorenice] nemaju redovne preventivne preglede, prošle godine organizirali smo preventivno snimanje dojki i ultrazvučni pregled unutarnjih organa i shvatili smo da ih dotad nikada nisu obavile.”

„Prije jednu godinu dobio sam odluku Nacionalnog zdravstvenog vijeća o promjeni oznake spola u evidenciji, ali zbog nekih zdravstvenih problema sada čekam da se pripremi promjena oznake da mogu ići na ginekologiju... Čekam operaciju jednu godinu, tri su me bolnice odbile, ali za to nemam dokaza ili dokumenata, samo riječi u četiri oka. Ne mogu ih tužiti,

obratio sam se i pučkoj pravobraniteljici i svim mogućim institucijama. Radne skupine sada rade na tome, ali još nema rezultata. Do prošle godine transrodni muškarci mogli su se podvrgnuti vazektomiji u bolnici Dubrava, sada zbog promjene ministra i ravnatelja bolnice to nije više moguće... Neki su se podvrgnuli operaciji i morali su platiti 7000 kn. Bolnica im je poslala račun kući, a nisu im čak ni rekli da im osiguranje to neće pokriti.”

„Moj liječnik mi je možda postavio nekoliko neprimjerenih pitanja: jeste li provjerili vara li vas vaš partner? Postoji stigma promiskuiteta. I cirkus oko doniranja krvi i pitanja: jeste li imali grupni ili nezaštićeni spolni odnos u posljednjih šest mjeseci?”

- Sudionici rasprave unutar fokus-grupe za reproduktivnu skrb i prava tvrde da se manji broj djece u vrtićima i jaslicama ne odnosi na Zagreb (90 % u vrtićima i 70 % u jaslicama). To je problem u ostatku Hrvatske, gdje vrtići i jaslice nisu dostupni, a oni koji jesu dostupni vrlo su skupi (gradski vrtić stoji 700 – 800 kn, a privatni 1800 kn mjesečno). Osim toga, obitelji izvan Zagreba često imaju na raspolaganju pomoć baka, djedova, teta, strina itd. ili sami odluče ostati kod kuće s djecom (uglavnom žene zbog niže plaće). Ne vide prednost u plaćanju toliko novca za vrtiće i jaslice za djecu, a dadilje koje čuvaju djecu kod kuće ne rade u cijeloj državi (postoji šest registriranih dadilja u Hrvatskoj). Sudionici rasprave unutar LGBTI fokus-grupe spomenuli su skupe vrtiće, pomoć baka i demografske probleme (nisku stopu rađanja).
- Kako su istaknuli sudionici obiju rasprava unutar fokus-grupe, u obrazovanju postoje veliki problemi. Kurikularna reforma nije donesena, građanski odgoj nije uveden u sve škole, djeca koja ne idu na vjeronauk u školi su diskriminirana (često nemaju nastave i moraju taj sat provesti sami negdje u školi) i ne postoji državni nadzor nad diskriminirajućim sadržajem u nastavnim predmetima. Informatika postaje obavezna u petom razredu, no nema informacija o tome kako provoditi taj program (nedostatak kvalificiranih nastavnika informatike, školskih sati i informacija, mediji su jedini izvor informacija). Kvaliteta škola povezana je s kvalitetom ravnatelja škola, obrazovanje je elementarno i neprimjereno, ne proizvodi potrebnu radnu snagu, a izvrsnost se ne cijeni dovoljno. Učenici se ne odabiru prema talentima i interesima, o ocjeni na državnoj maturi odlučuju nastavnici, a više ocjene pružaju mogućnost boljeg daljnjeg obrazovanja. Osim tih problema, sudionici rasprava unutar fokus-grupe naglasili su dvije pozitivne strane obrazovanja. E-upisi omogućuju djeci više prilika za odabir dobre škole i fakulteta, a državna matura omogućila je upisivanje većeg broja žena na fakultete u područjima znanosti, tehnologije, inženjerstva i matematike (Tehnički fakultet, Fakultet elektrotehnike i računarstva, Prirodoslovno-matematički fakultet).

„Osobno mogu reći da je obrazovanje moje djece najtraumatičniji dio roditeljstva. ... Svi sve znamo, o kurikularnoj reformi, o svemu što se događa, to nije status quo, nego katastrofa. A čini mi se da kvaliteta škole ovisi o kvaliteti ravnatelja.”

„Čini mi se da se u obrazovnom sustavu izvrsnost ne cijeni dovoljno. Nema dovoljno kapaciteta ni osoblja za djecu koja mogu i žele više, oni su dotaknuli strop. ... Po mojem mišljenju, obrazovni je sustav općenito nedosljedan ili [njegova] ponuda nije usklađena s potrebama tržišta rada.”

„Smatram da je veoma problematično to što građanski odgoj nije uveden u sve škole. Osim toga, istraživali smo problem diskriminacije djece po pitanju vjeronauka. U Zagrebu je to velik problem, u nekim se školama vjeronauk održava prvi i zadnji sat, a u nekima ne, neka djeca imaju organizirano slobodno vrijeme koje provode u knjižnicama ili na nekom

drugom predmetu. To dakle nije usklađeno, a osim toga dobio sam informaciju da neki nastavnici otvoreno potiču nasilje. Saznao sam da je podjela vidljiva i da postoje učenici koji ulaze u fizičke obračune jer neki od njih idu na vjeronauk, a neki ne.“

„No moram istaknuti jednu dobru stvar koja se dogodila posljednjih godina. Uvedeni su e-upisi, djeca zaista imaju mnogo više mogućnosti za odabir dobre škole i fakulteta. Mogu vidjeti gdje se realno nalaze u određenom trenutku, a prije samo šest godina mogli ste birati između samo dvije srednje škole.“

„To se promijenilo. Zapravo, to i nije istina, samo pogledajte broj upisanih žena na Fakultetu elektrotehnike i računarstva u posljednjih 10 godina, državna matura mnogo je pomogla.“

Diskriminacija žena i LGBTI osoba u obrazovanju i na tržištu rada, djelovanje i promjene u rodnim ulogama i zanimanjima

- Sudionici obiju rasprava unutar fokus-grupe naveli su da su patrijarhalne norme i vrijednosti u osnovnoškolskom i srednjoškolskom obrazovanju više diskriminirajuće prema dječacima (njihovo djetinjasto ponašanje na nastavi je problematično) nego prema djevojčicama. Djevojčice sazrijevaju prije nego dječaci, disciplinirane su za učenje te polaganje testova i državne mature s višim ocjenama nego dječaci. Osim toga, djevojke se češće upotrebljavaju visoko obrazovanje za osamostaljivanje i postizanje viših plaća nego mladići (ženska zanimanja sa strukovnom školom manje su plaćena). Dječaci i mladići ranije napuštaju obrazovni sustav kako bi ušli na tržište rada, počeli zarađivati i graditi profesionalne karijere (muška zanimanja sa strukovnom školom bolje su plaćena na tržištu ili oni preuzimaju obiteljski posao). Sudionici su naveli da su tradicionalne društvene norme i uloge iz patrijarhalnog društva prisutne i idu u oba smjera, i za muškarce i za žene.
- Prema mišljenju sudionika obiju rasprava unutar fokus-grupe, najveći problemi povezani sa zapošljavanjem i diskriminacijom na tržištu rada za sve, uključujući žene i LGBTI osobe, uzrokovani su nedostatkom proizvodnje, radnih mjesta i sigurnosti radnih mjesta, dostupnošću samo nesigurnih i loše plaćenih poslova te sivom ekonomijom. Diskriminacija žena na tržištu rada obuhvaća sljedeće: pitanja prilikom zapošljavanja koja se odnose na bračni status i majčinstvo, žene imaju niže plaće nego muškarci na istim položajima, napreduju sporije od muškaraca i rijetko se nalaze na vodećim položajima u radnim organizacijama, u privatnom sektoru žene su objektivizirane, radni sektori u kojima dominiraju žene (obrazovanje, novinarstvo, pravo) imaju niži društveni status te zbog toga žene češće nego muškarci ostaju kod kuće s djecom i izlaze s tržišta rada.
- LGBTI sudionici naveli su da su u osnovnoškolskom i srednjoškolskom obrazovanju dječaci više izloženi fizičkom nasilju i transfobnim komentarima drugih učenika i nastavnika nego djevojčice (dugokosi dječaci poistovjećuju se s djevojčicama), a neki od njih napustili su srednju školu zbog homofobije nekih ravnatelja, nastavnika i/ili učenika.
- Jedna lezbijka rekla je da je nakon prve Povorke ponosa, kada je LGBTI zajednica pretrpjela fizičko nasilje u javnosti, dobila udarac u glavu te da ju je uznemiravao otac djevojke koju je jedva poznavala. Osim toga, diskriminacija maloljetnih LGBTI osoba prisutna je i unutar obitelji: doživjeli su fizičko i psihičko nasilje kod kuće ili su izbačeni iz kuće i postali su beskućnici.
- LGBTI sudionici tvrde da neki od njih nisu diskriminirani na radnom mjestu (osobito u javnom sektoru), dok su drugi imali drukčija mišljenja. Članovi LGBTI zajednice skrivaju svoje seksualne i rodne sklonosti u obrazovanju, a osobito u privatnom sektoru.

„Kao prvo, imaju nižu plaću... A ako rade u privatnom sektoru, znam mnogo slučajeva u kojima su žene objektivizirane.”

„Kada se razmatra zanimanje, muške i ženske škole, nakon strukovne škole postaju trgovkinje, frizerke, konobarice, a sve su to zanimanja koja nisu dobro plaćena... I na kraju su u prosjeku opet manje plaćene. Ne samo to, nego nisu ni na vodećim položajima.”

„Već nekoliko godina imam podatke da ima više visokoobrazovanih žena, ali ono što me uznemiruje jest činjenica da cijena rada u tim sektorima pada... Koliko su ljudi cijenili nastavnike prije 50 godina, a koliko danas kada je riječ većinom o ženama? Ista je situacija i s državnim odvjetnicima i novinarima.”

„Bila je to jedna od mogućih izvannastavnih aktivnosti. Dječak je pozitivno odgovorio, a nekoliko se djece iz razreda počelo smijati... I sama je učiteljica rekla da se ne može time baviti jer je to za djevojčice... U mojoj su gimnaziji profesori imali transfobne komentare, bilo je nekoliko mladića koji su imali dugu kosu i njima bi pred cijelim razredom rekli – idi se ošišati, što želiš, biti djevojka? ... Moj partner odustao je od srednje škole u trećem razredu, isključivo zbog homofobije nekih profesora i učenika.”

„Lezbijke ili transrodne djevojke ne žele da ljudi to znaju i rade kao odvjetnice. Onima koje nemaju svoj odvjetnički ured nije svejedno. Mi radimo na izvrsnim mjestima i nemamo problema. Zasiurno nije jednostavno u nekim javnim institucijama ili u privatnom sektoru.”

„Imam i prijateljice koje rade u državnim institucijama i koje su to objavile bez ikakvih problema, dok se u privatnim poduzećima mnogo više skrivaju. U pravilu je privatni sektor problematičniji, posao je nesiguran, radite za nekoga i zamjenjivi ste.”

„Znam iz svojeg ranijeg iskustva, dok sam radio u Iskoraku, događalo se da ih roditelji zaključaju u sobu, šamaraju, izbace dijete iz kuće, bilo je svega. Bilo je više od deset slučajeva godišnje, sjećam se svakoga.”

„Bila sam pretučena dvaput, ali to je bilo '95., '96. Bila sam u kafiću s partnericom i prišao nam je neki tip, htio mi je razbiti glavu šalicom, a zatim me udario šakom... Drugi put mi je otac jedne djevojke prijetio da se maknem od njegove kćeri, iako sam je jedva poznavala. No bio je pripit. To je bilo u vrijeme prve Povorke ponosa.”

- Prema mišljenju sudionika obiju rasprava unutar fokus-grupe, sudjelovanje žena i LGBTI osoba u politici nije dovoljno. Politika i političke strukture smatraju se muškim teritorijem, na njemu nema dovoljno žena, a osobito LGBTI osoba koje ne skrivaju svoju spolnu orijentaciju (nizak postotak). Politička arena pod velikim je povećalom javnosti, žene nisu samouvjerene i imaju poteškoća s dokazivanjem svojim političkim kolegama ili kolegama iz stranke te isticanjem političkih programa i tema relevantnih za žene. Žene i LGBTI osobe prisutnije su na sceni nevladinih organizacija (visok postotak), koja im nudi veću sigurnost i slobodu sudjelovanja u donošenju političkih odluka. Osim toga, scena LGBTI nevladinih organizacija snažnija je u Zagrebu i Rijeci nego u Splitu, Poreču i Osijeku, gdje nedostaje LGBTI aktivista (sele se u Zagreb ili u inozemstvo) i nevladinih organizacija za promicanje njihovih problema i događaja, čak i ljeti, kada se LGBTI zajednica sezonski premješta u obalne dijelove Hrvatske. Osnovna poteškoća za obje grupe jest postojanje političkih pretpostavki za njihovo sudjelovanje u politici (Hrvatska je članica EU-a),

no postoji i trend nazadovanja, pri čemu ih diskriminiraju desničarski pokreti (U ime obitelji) i stranke (Grozd). Oni žele zaustaviti sudjelovanje žena i LGBTI zajednice u politici na način da upotrebljavaju strategije svoje nevladine organizacije i pokušavaju utjecati na donošenje političkih odluka svojim konzervativnim vjerovanjima i zahtjevima.

„Postoci žena mnogo su viši u udrugama nego u političkim strankama... To je zato što mnogo ljudi smatra da je politika i dalje muško područje, a ono čime se udruge bave jest briga za starije... U udrugama koje se bave društvenim uslugama zasigurno su samo žene.”

„Da, surađujemo s nekim političarkama i kažu da im je kao političarkama grozan problem najprije se dokazati kolegama, a zatim probleme koji su važni ženama odrediti kao važne u politici.”

„Negativna stigma, što je pozitivno i poželjno za muškarce, a za žene sve se gleda kroz povećalo... Što je još gore, često ih ne podržavaju ni druge žene i nedostaje im mnogo samopouzdanja...”

„Ne, svakako manje jer u svim strukturama veliku većinu čine muškarci, političari... Nema dovoljno žena, a onih koje priznaju svoju orijentaciju [LGBTI] nikako.”

„Dakle, sve su pretpostavke tu, članica smo EU-a, taj mali moment mržnje ne ide u korist, imamo taj trend nazadovanja, cijeli odgovor društva na kojemu se taj desničarski pokret temelji (dosta je liberalnog, dosta je razuzdanosti!). Bilo bi izvrsno da se pojavi smisljena politička tvorevina.”

„Nikad nisam osjetio diskriminaciju, ovdje je normalnije... Mnogo više slobode, u politici ste pod mnogo većom pozornošću javnosti... Ovo je korektiv, ovdje ste slobodniji... Ista politika, no s druge strane, s ljudima koji žele promjenu kao i vi. Veća sigurnost.”

„Dakle, sustavno nas napadaju neke takozvane građanske udruge. Te dvije stranke. U ime obitelji, Grozd, oni su... Preuzeli su sve metode i mehanizme civilnog društva. Ali onog civilnog društva koje je pokrenulo cijeli pokret za ženska prava, LGBTI osobe itd. Ti su pokreti jednostavno uspješni u svemu zasada i financijski su mnogo snažniji. Predstavljaju se kao iskonski puls naroda i njegovi zaštitnici, a zapravo svojim vrijednostima ugnjetavaju manjine. To je bolest. A zatim to predstavljaju kao pobunu protiv cjelokupne političke elite.”

- Sudionici obiju rasprava unutar fokus-grupe tvrde da žene i muškarci rade jednake poslove u javnoj službi i kod nekih poslodavaca. S druge strane, ponekad ne rade iste poslove jer postoje neki tradicionalno muški (obrtnici, vodoinstalateri, vozači, računalni znanstvenici) i ženski poslovi (nastavnice, profesorice, tajnice, medicinske sestre), a žene ne zauzimaju vodeće položaje u organizacijama u istoj mjeri kao muškarci.
- Štoviše, tradicionalne rodne uloge i stereotipi povezani s radom u kućanstvu te odabranim strukama i dalje su snažni u nekim ruralnim dijelovima Hrvatske (Dalmacija, Slavonija), ali se mijenjaju u Zagrebu i drugim urbanim područjima među modernim, mlađim i obrazovanijim stanovništvom. Muškarci su uključeni u sve segmente kućanstva i obitelji, muškarci i žene jednako su uključeni u kućanske poslove, skrb za djecu, obrazovanje pa čak i roditeljski dopust. Unatoč tome, jedan od sudionika izrazio je sumnje u tu promjenu s obzirom na to da samo 4 % muška-

raca upotrebljava čak i ona dva mjeseca očinskog dopusta koja se gube ako ga ne iskoriste. Jedna je žena zaključila i sažela ovu temu: muškarci i žene jednako sudjeluju, ali teret organizacije i donošenja je na ženama, a ne na muškarcima (odabir vrtića i škola).

„U javnoj službi, da. Kod mojeg poslodavca, isto da.“

„Nastavnice, profesorice, tajnice, medicinske sestre... Muškarci su vodoinstalateri, vozači, zaposlenici u IT sektoru.“

„Vjerojatno su uključeni. ... Mislim da postoji velika razlika među regijama u Hrvatskoj. Dolazim iz Dalmacije gdje je to ostalo potpuno isto kao prije 10 godina.“

„Ne znam, u mojem krugu... Ja sam iz grada, svi muškarci oko mene, svi su iznimno uključeni u sve segmente.“

„Da, nisam siguran je li to samo promjena ponašanja ili promjena u onome što se vidi. Jer ih i dalje koristi samo 4 % muškaraca, čak i ona dva mjeseca roditeljskog dopusta koja se gube ako ih ne iskoriste.“

„Tako sigurno izgleda na cesti. Navečer vidim mnogo kolica koja guraju očevi i vode djecu na hitnu pomoć i slično, ali nisam siguran je li to na razini donošenja odluka u obitelji. Mislim da ipak ovisi o ženi, iako su jednaki u svemu, ali žena je ta koja odlučuje o vrtiću, školi. Nije riječ o podjeli rada, nego o teretu organizacije.“

„Moderni parovi su liberalniji, parovi koje znam, malo opušteniji, dogovaraju se, napuštaju obrasce, barem oni obrazovani. Postoje neke promjene.“

„Imam krug prijatelja u kojemu se to stvarno dobro koristi.“

WORLD BANK GROUP

Croatia Country Office

Radnička cesta 80/IX

Tel: +385 (0)1 2357 222

www.worldbank.org/croatia

 WorldBankCroatia